ڏٺم ڏيهه ڏيساهه

عبدالحي پليجو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڏوريم ڏيساور

(سفرنامون)

عبدالحي پليجو

شهيد ٻاڍو ٻهڻور پبليڪيشنس

ٻڍون ضلعو ٺٽو سنڌ

١٩٨٣ع

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڇپائيندڙ: غلام رسول پليجو

ڇپيندڙ : سهڻي پرنٽرز، الهندو ڪڇو،
حيدرآباد، سنڌ

ٻهريون ڇاپو : اپريل ١٩٨٣ع

قيمت : ڏهه روپيا

(ليکڪ جا حق ۽ واسطا قائم)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ارپنا

اُنهن مٽي مائرن ۽ اُيم ڀارن جي نالي، جن کي ترخانن جڏهن سنڌ تي حملو ڪيو ۽ ڪيس تابع ڪيو، تڏهن عورتن جي پيٽن مان ڪڍي، دهشت ڦهلائڻ لاءِ، سفاڪي جو مظاهرو ڪندي نيزن ۾ ٽنبي اُٿي جي گهٽين ۽ چونڪن تي ٽنگي ڇڏيو هو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ليکڪ جا ٻيا ڪتاب

They rule Sind for fifteen years (١)
(ڇپيل)

(٢) هي وري نہ ورندو وڻجارو
(ڇپيل)

(٣) ڏور ڏيساور
(ڇپيل) (سفرنامون)

(٤) هو جي وڻ ولايت جا
(اڻ ڇپيل) (سفرنامون)

(٥) ديش بديش
(اڻ ڇپيل) (سفرنامون)

(٦) دولهہ مهنجي ديس جا (اڻ ڇپيل)
(شاگرد تحريڪ تي لکيل ڪتاب)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

پيش لفظ

ست اٺ سال اڳ جي ڳالهه آهي، ڪراچيءَ ۾ موڪل تي لئنل هوس ته پنهنجي باس جو فون آيو. انهن ڏينهن ۾ جهازن کي هلائڻ لاءِ چيف انجنيرن جي ايتري قدر ڪوت هئي جو جيڪي موڪل تي لئنل هئا تن کي به واپس گهرايو پئي ويو. پنهنجي باس جو آواز ٻڌي منهنجو به اڌ ساهه سڪي ويو— ظاهر آهي ته سمجهيم تي ته ڪهڙو ڪم تي سگهي ٿو.

پورا پنجويهه مهينا ڪن لڳاتار جهاز هلائي هاڻ مس مس ڇهن مهنن جي موڪل ملي هيم. خاص ڪري ناروي ۽ ڪئناڊا واري آخري سفر ته ڪافي ٿڪائي رکيو هو. سو ويجهڙائيءَ ۾ ٻاهر وڃڻ جو ڪنهن پَر موڊ نه هو. ۽ اڃان ته موڪل جا ڇڙا تي ڏينهن گذريا هئا.

”الطاف ڇا پيو ڪرين؟“ منهنجي باس فون تي پڇيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

”بس سائين، ائين ئي ويٺو آهيان،“ منهنجي وات مان نڪري ويو.

”هڪ مسئلو آهي. فلاڻي جهاز جي چيف انجنير جو حادثو ٿي پيو آهي. جهاز هيئنر هيئنر جدي لاءِ Sail ٿيڻو آهي.“

منهنجي ساهه جو ڌڙڪو تيز ٿي ويو. ’ائين ئي ويٺو هجڻ‘ جي پڄاڻي بدران، جيڪر يڪدم چوان ها ته: بيمار آهيان، اسپتال ۾ داخل ٿيڻ پيو وڃان. ماءُ پيءُ سان ملڻ ڳوٺ پيو وڃان — يا ڪو پيو اهڙو مضبوط ڪوڙ، جنهن جي بنياد تي في الحال جهاز هلائڻ کان انڪار ڪري لاءِ هٿتي ملي ۽ بچاءُ ٿي سگهي ها. پر هاڻ ته نتائج مشڪل هو.

”سائين، توهان جي مرضي، پر جيڪڏهن هن جهاز لاءِ ٻيو ڪو چيف انجنير ملي وڃي ته مون تي مهرباني ٿيندي. آءٌ ڪجهه ڏينهن لاءِ موڪل ڪري وٺندس، ۽ تيسين پاڻ کي ذهني طرح به تيار ڪري وٺندس.“

”ان لاءِ تون بي فڪر رهه، ان جهاز کي هلائڻ لاءِ مون پيو چيف انجنير سڏائي ورتو آهي، پر ان سان اميگريشن ڪاتي جو چڪر ٿي پيو آهي. سنڌس زال به سائس گڏ Sail ٿي ڪري، پر جيئن ته جهاز ڪلاڪ ين ۾ روانو ٿيڻ وارو آهي ۽ آفيس ٽائيم ختم ٿي ويو آهي، سو هنن لاءِ ڪاغذ پٽ ۽ پاسپورٽ پاس ڪرائڻ ڏکيو ڪم ٿي پيو آهي، ۽ ساڳي وقت جهاز کي سهائي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

تائين ترسائي نٿو سگهجي.“

اميگريشن کاتو هڪ قسم جو پوليس ۽ انويسٽيگيشن جو کاتو آهي، جنهن جو ڪم ايندڙ ويندڙ مسافرن جا ڪاغذ ۽ پاسپورٽ چيڪ ڪرڻ آهي، جيئن متان ڪو غير قانوني طرح ملڪ ۾ اندر اچي يا ٻاهر هليو وڃي، ان ڪانپوءِ پاسپورٽ تي ٺپو هڻي ڏيندا آهن.

”تون اميگريشن کاتي جي عملدار کي فون ڪري هنن جي پارٽ ڪر ته، باقي رهيل ٿوري وقت ۾ هن جي ڪاغذن جو اڪلاءُ ٿي وڃي.“

”سائين، منهنجو ته ڪو واقف ناهي جنهن کي پارٽ ڪريان،“ مون عاجزيءَ مان چيومانس، ”منهنجي ڪير ٻڌندو.“

”هن وقت عبدالحي پليجي تالي هڪ آفيسر ڊيوٽيءَ تي آهي اهو توکي سڃاڻي ٿو. تنهنجو پڇيائين به پئي.“

مون ذهن تي گهڻو ئي زور ڏنو، پر رسول بخش ۽ عبدالرحمان پليجي ڪانسواءِ ٻي ڪا شخصيت نٿي سجهي جا مونکي سڃاڻندي هجي.

”سائين، خبر ناهي. جي سڃاڻي ٿو ته آءٌ ضرور پارٽ ڪندوسانس، پر ايترو ته ٻڌايو ته هو منهنجو ڪيئن واقف آهي. اسان پهرين ڪڏهن مليا ته نه آهيون.“

”هو به توسان مليو ڪونهي، باقي تنهنجا ڪتاب پڙهيا اٿس. هن وقت به تنهنجو ڪتاب سندس ٽيبل تي رکيو هو، ان ڪري اسان تنهنجي ڳالهه ڪئي ڪانئس

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

تو بابت پڇيو."

موڪن نمبر وٺي ڊائل ڪيو ۽ دل ئي دل ۾ سوچيم ته: ڪتاب پڙهڻ سان ڪو ان جي ليکڪ جي پُٺڀي تو ته، ان ڪان وڏيڪ هڪ اديب ۽ شاعر لاءِ ٻيو ڪهڙو اعزاز ٿي سگهي ٿو.

فون لڳڻ تي هڪ ٻئي جو تعارف ڪرايو سين. ڪيس سڪ ۽ آڪير مان ڳالهائيندو ڏسي منهنجي همت وڌي ۽ ڪم جي ڳالهه ڪيمانس.

"اهڙي ڪا ڳالهه ناهي. آءٌ اوور ٽائيم به ڪري اهو ڪم ڪري ٿو وٺان. پنهنجي چيف انجنير کي چئو ته اهو يلي فئمليءَ سان جهاز تي هينئر ئي وڃي."

عبدالحي پليجي سان منهنجي اها پهرين ملاقات هئي، ان ڪانپوءِ جهاز Join ڪرڻ ڪانپوءِ، ڪراچيءَ وارا ڏينهن اڪثر مـلاقـات ٿيندي رهندي هئي، جو سندس آفيس بندرگاهه جي منهن ۾ هجڻ ڪري اسانجو هر وقت اتان لنگهه هوندو هو. اهو معلوم ڪري ويتر خوشي ٿي ته، عبدالحيءَ کي ادب سان بيحد شوق آهي. سنڌ جي ڪنڊ ڪڙڇ مان جيڪو به رسالو يا اخبار نڪرندو هو ته، هو هٿ ڪري وٺندو هو. تن ڏينهن ۾ 'سهڻي مخزن' ڇاپ ٿي هوندي هئي، جنهن جا مضمون پڙهي خوب ٽيڪا ٽپڻي ڪندا هئاسين. پوليس جهڙي ڪَٺِهري نوڪري هوندي به عبدالحيءَ جو ادب لاءِ شوق ڪيس ورثي ۾ مليو هو، جو سندس والد

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

بزرگوار جناب ارباب نور محمد پليجو پڻ سنڌ جي هڪ اهم ادبي ۽ علمي شخصيت ٿي گذريو آهي.

عبدالحيءَ کي ڪيترا دفعا چوندو هوس ته: ”يار عجيب تو لڳي جو روز سوين هزارين ماڻهو تو وٽان پاسپورٽ تي ٺپا هڻائي، ولائت وڃن، اچن ٿا. ۽ تون اتي ئي هوائي اڏي يا سامونڊي بندرگاهه. وٽ ويٺو آهين، توکي ٻاهر وڃڻ جو شوق نٿو ٿئي؟“

”يار بلڪل ٿئي ٿو ۽ ڪڏهن ضرور گڏ هلبو.“ ورائيائين.

”پوءِ ڪڏهن اسانجوئي جهاز ڏور اوير جي رنگين ملڪن ڏي يا ٻؤنوچ سمنڊ جي سحر انگيز ٻيٽن ڏي هلي ته ڪامپليمينٽري ٽڪيٽ تي اسان سان گڏ هلبو هلن نه.“

”ضرور هلبو.“

۽ پوءِ هڪ دفعي ڪراچي آيس، ٻئي دفعي آيس، ٽئي دفعي آيس، پر عبدالحيءَ جو ڪو پتو نه پيو. هڪ ٻه دفعا هوائي جهاز رستي منيلا، ڪويت، بئنڪاڪ يا ٽوڪيو وڃڻو پيو ته هوائي اڏي تي به نظر نه آيو. خبر پيئي ته پاڻ اها نوڪري ڇڏي ڏني اٿس. سنڌ سائين: ممتاز مير جت ۽ تنئي کان پڇيم، پر ڪا به صحيح خبر چار ۽ اتو پتو نه ملي سگهيو ۽ اسان جوڳين وانگر رمندا رهياسين.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

گذريل سال، حيدرآباد ۾ طارق اشرف سان ملاقات ٿي، هن ٻڌايو ته: ڏن همراهن جا سفرناما ميدان تي اچي رهيا آهن. سفرناما جيتوڻيڪ اڄ پاڻ به لکيان ٿو ۽ سڄي دنيا جا ڦيرا به لڳاتار ڪندو رهانٿو، پر ان هوندي به ڪنهن جو لکيل سفرنامو ملندو اٿم ته ڀيرين اهو پڙهندو آهيان — پوءِ ڪٿي ماهتاب محبوب ۽ سليم قريشيءَ جو هڪ ملڪ جو هجي يا فهميده حسين، امام بخش ملاٽي جو ملڪ ملڪ جو. مشتاق باگاڻي ۽ خان محمد پنهور جو، پنهنجي ٿي ديس جي ڪنهن حصي جو، صفحي ٻن جو هجي يا چين جهڙي غير رومانوي ملڪ بابت سراج ميمڻ، جبار جوڻيجي يا ڊاڪٽر سليمان شيخ جو هجي — پڙهي ڏاڍو Enjoy ڪندو آهيان ته ڀين يارن نون ملڪن ۾ هنڌن تي ڪيئن گذاريو يا اهي هنڌ ڪين ڪيئن لڳا، جن مان اڄ به ٿي آيو آهيان.

طارق اشرف ٻڌايو ته هن وقت هڪ سفرنامو تنوير عباسيءَ جو ڇپجڻ وارو آهي، ٻيو عمر قاضيءَ جو ۽ ٽيون پليجي جو.

اڄ جلديءَ ۾ هوس. مون ڪي خواب خيال ۾ به نه هو ته طارق جو 'پليجو' اسان وارو يار عبدالحي پليجو آهي. ان وقت طارق جي پرديس ۾ بهرام طارق جو ڪتاب (خوشبو) ڇپيو رکيو هو. ڇيومانس، "پڙهڻ لاءِ ڏي."

"نه يار، بهرام طارق جو خيال آهي ته مهورت

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ٿئي ۽ منهنجو اصول آهي ته مالڪ جي مرضيءَ کانسواءِ
ڪنهن کي هڪ ڪاپي به نه ڏيندو آهيان.“
”ڏاڍي ٻڌائيي. آءٌ پرديسي ماڻهو، اڄ ئي هتان
وڃان پيو. ڪتاب خبر ناهي ڪڏهن مارڪيٽ ۾ اچي،
مهرباني ڪري مونکي پڙهڻ لاءِ ڏي.“
بهرحال ڪلاڪ اڌ جي بحث ۽ ضد بعد نيٺ
ڪتاب ڏنائين — پر ڪاوڙ جي ۽ منهن تي مرڪ
آڻڻ ٻنا.

هن پيري سنڌس پريس تي آيس ته هڪ ڇپيل
ڪتاب جا فارم ميڙ ينڌي چونڊ ينڌي چوڻ لڳو:
”عبدالحي پليجي جو سفرنامو ڇپجي پيو.“
”سچ، اهو ته اسانجو جهونو يار آهي. پر بڪاسٽال
تي ته سنڌس ڪتاب نظر نه آيو.“
”اهو سنڌس پهريون سفرنامون آهي، اڃان ڇپجي
مڪمل ٿي هاڻ ٿيو آهي. اڄهو هي ان ڪتاب جا پنا
تولاءِ گڏ پيو ڪريان.“
طارق اشرف جي انهن لفظن تي يقين ئي نٿي آيو
سمجهيم ٺوڪي رهيو آهي، سو چيومانس: ”هونءَ ته
ڪنهن جو ڪتاب نه ڏيندو آهين. اڄ ڇو؟“
”ان ڪري جو عبدالحي پاڻ ڇڏي ويو آهي، بلڪ
پاڻ ڪراچيءَ تو وٽ ڪٽيو ٻڌي آيو — پيش لفظ
لکائڻ لاءِ.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

’پيش لفظ لکائڻ‘ جو پڌي، ورتل پنا ڪٺي واپس ڪيا مانس.

”طارق، سڄو سارو سفرنامو لکائي وٺ باقي پيش لفظ نه. يا هيئن ڪر، مون پاران جيڪي وٺئي لکي ڇڏ جانءِ.“

طارق ڪند جي ڏوڻ ڪئي ۽ آءٌ سفرنامو پڙهڻ لاءِ کڻي آيس. مون سمجهيو ته طارق ڪنڌ جي ڏوڻ ڪري مونکي آجو ڪري ڇڏيو، پر هر دفعي ساڳيو سوال ته ’پيش لفظ ڪيي.‘ ۽ ڪيترين منٿن جي باوجود به هو مون پاران پيش لفظ لکڻ لاءِ تيار ناهي ۽ عبدالحيءَ جو هي دلچسپ ڇپيو رکيو آهي، جيڪو مون ته پڙهي ورتو آهي، پر پڙهندڙن جي هٿن تائين پهچڻ ۾ جيڪا گهڙي دير ٿي رهي آهي، سا منهنجي ڪري. اڄ طارق اشرف جو آسرو لاهي ڪجهه لکڻ خاطر مٿين ٻَــڪَ (يا رنڊا) ويهي روڙيا اٿم. بهرحال اينري سا اميد اٿم ته رهجي ويل چُڪون ـــ گرامر ٽوڙي ٻوليءَ جون طارق ضرور درست ڪندو ـــ پيو نه ته پنڪچيوئيشن جون درستيون ته ضرور ڪندو.

خلوص منجهان

ـــ الطاف شيخ

مون ڏٺو آهي ته اڪثر سفرنامن جي شروعات ڪراچي هوائي اڏي جي سورن سان ٿيل هوندي آهي. هوائي اڏي جا اهي سورَ ايستائين ساڻ هوندا آهن جيستائين وچي هوائي جهاز پيٽ ۾ تجي، پر اسانجا ڀاڳ ڀلا هئا جو اسان سان اهڙي ڪابه جٽ نه ٿي. پراڻا واقفڪار ۽ دوست، جنجو هوائي اڏي جي تقريباً هر ڊپارٽمينٽ سان واسطو هو، اچي گڏ ٿيا هئا جنهن ڪري اسانکي ڪک چني ۾ ڪرڻ جيتري به تڪليف پيش نه آئي. انهن دوستن مان ڪن جو واسطو اميگريشن سان هو ته ڪي وري ڪسٽم، ايئرپورٽ سيڪيورٽي ۽ پي-آئي-اي- P·I·A ۾ پيڻ شعبن سان لاڳاپيل هئا.

انهن دوستن جو خلوص ۽ تعاون جو هي عالم هو ته هو اسانکان به اڳ اسانکي رواني ڪرڻ لاءِ هوائي اڏي تي اچي گڏ ٿيا هئا. آئون سندن قربن لاءِ ٿورائتو آهيان ۽ سچ پچ ڪڏهن به سندن اهڙا محبت نه وساري سگهندس.

اسان هوائي اڏي تي وقت کان هڪ ڪلاڪ اڳ پهتاسين. انتظار ڪندڙ دوستن ۾ مسٽر شمس الدين جوڻيجو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

۾ شامل هو جيڪو اسانجي روانگي وارن معاملن کي نبيرڻ ۾ نهايت سرگرم ۽ پيش پيش هو.

اسان A S جي جنهن آڏام (Flight) ۾ وڃڻا هئاسين سا ڪوپن هيگن کان اچي رهي هئي. هوائي اڏي تي پهچڻ ڪانپوءِ اسان جيڪو ڪم ڪيو سو هئو صرف امبارڪيشن ڪارڊ (Embarcation Card) تي صحيح ڪرڻ. ٻيا مڙيئي معاملا دوست اڳواٽ نبيري ڇڏيا هئا. اهو اڳواٽ نبيرو ڪجهه مهانگو به پيو سين ڇاڪاڻ ته بورڊنگ (Boarding) مهل سموڪي سيٽ (Smoky seat) لاءِ اڳواٽ چوڻو پوندو آهي، جي نه ته سڄو سفر سگريٽ ڇڪڻ ڪانسواءِ گذارڻو پوندو آهي. جهاز ۾ هر سيٽ تي سگريٽ ڇڪڻ جي اجازت نه هوندي آهي پر ان لاءِ سيٽون مخصوص هونديون آهن جيڪڏهن اهڙي مخصوص سيٽ ملي ته واه واه جي نه ته سڄي وات وڻا، اوٻاسيون ڏيو. اسان سان به ويرا وڙهي ويئي. شمس پاڻ سگريٽ ڪو نه ڇڪي انهيڪري سموڪي سيٽ وٺڻ جو خيال ئي نه رهيس. بهرحال سڀ ضروريات (Formalities) پوريون ڪرڻ ڪانپوءِ آئون، عبدالحليم (منهنجو همسفر) مسٽر محمد عمر پليجو ڪسٽم انسپيڪٽر، مسٽر قل پوٽو اسسٽنٽ ڊائريڪٽر اميگريشن، مسٽر رشيد شورو A.S.F ۽ ٻيا دوست گڏجي وڃي ڊيوٽي فري جي پرواري ڪئنٽين ۾ ويناسين. ايئر پورٽ جي فارمئلٽيز پوري ٿيڻ ۾ وڏ ۾ وڏ ست اٺ منٽ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

لڳا. اهو ترت آڪلاءِ غالباً اِنهيڪري ٿيو جو آئون
ڪيترا سال ايئرپورٽ تي اميگريشن آفيسر تحت ڪم
ڪري چُڪو هئس. (پر هينئر نوڪريءَ تان استعيفي
ڏيئي چڪو آهيان).

اسانجي فلائيٽ جو وقت رات جا هڪ لڳي پنجاهه
منٽ هو. چانهه پي لاٿيسين ته جهاز جي اناؤنسمينٽ
ٿي. اسان مڙني آيل دوستن جا ٿورا مڃيندي ڪائنٽ
موڪلايو ۽ ايئرلائين جي ڪار ۾ جهاز ڏانهن روانا
ٿياسين. محترم محمد عمر پليجو اسانکي جهاز تائين
ڇڏڻ هليو.

لڪن ماڻهن کي هيستائين اميگريشن آفيسر تحت
ڊيوٽي ڪرڻ ڪري (Embark ۽ Disembark) ڪيو هئوسين.
اِنهن ۾ دنيا جا تمام مشهور و معروف ۽ مڪيه ماڻهو
به هئا، جنجي پاسپورٽن تي منهنجي صحيح ٿيل آهي. پر
خود منهنجي لاءِ اِهو پهريون پيرو هو جو ملڪ کان
ٻاهر وڃي رهيو هئس. اندرون ملڪ بارها جهاز ۾ سفر
ڪري چُڪو آهيان، پر انٽرنيشنل رُوٽ تي پهريون
پيرو وڃڻ ٿي رهيو هو، اسان پنهنجين سيٽن تي آساني
سان پهچي وياسين چاڪاڻ ته پيا پئسينجر ايئرلائين
جي بس ۾ اچي رهيا هئا اِنهيڪري اجان رش نه ٿي
هئي.

SASجوهي ءَوائيڊبادي ٽرائي اسٽار(Wide Body Tri Star)
اڏو اڏ ته يورپي مسافرن سان ڀريل هو. جهاز پنهنجي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

نيڪ وقت تي روانو ٿيو. ٿوري دير ڪانپوءِ ٻنان ڪُنڊڪي جي سگريٽ دُکائي سڄو ڇڪي ويس. ڪل ٿي نه پيم No Smoky Seat (نو سموڪي سيٽ) تي ويٺو آهيان ۽ نه وري ايئرهوسٽس منع ڪئي. پر جڏهن پيهر سگريٽ، دکايم ته پريان هڪ سوئيڊش ڳاڙهي ڳٽول ايئرهوسٽس ڊوڙندي آئي ۽ اچي سگريٽ پيئڻ کان جهليائين. پهريائين ته واڻڙو ٿي ويس ته ڇا ٿي چوي ۽ ڇا ٿي چاهي. پر جڏهن ڳالهه سمجهه ۾ آئي ته سگريٽ وسائي ويري ساري (Very Sorry) چئي جند ڇڏايم. هيءَ جهاز اندران ڇگو سينگاريل هو پر سندس سروس ڪا خاص سٺي نه هئي. مطلب ته نه خراب نه سٺي (Not Cood-Not Bad) چئي سگهجي ٿي. مونکي دنيا جي چند ايئرلائنس ۾ سفر ڪرڻ جو موقعو نصيب ٿيو آهي. آنهن مان سُٺي ۾ سٺي سروس ٿائي ايئرلائنس (Thai Air Lines) جي محسوس ڪئي اٿم. سو سائين خدا خدا ڪري ٥٠ـ٣ منٽن جي ٻنان روڪ (Non Stop) پرواز ٠٢ـ٨ منٽن تي ٿائيلئنڊ جي اسٽئنڊرڊ ٽائيم مطابق بئنڪاڪ جي ڊان پانگ (Don Pang) انٽر نيشنل ايئرپورٽ تي لٿي. هوائي جهاز سڌو ايئرپورٽ جي عمارت سان لڳ وڃي بيٺو جنهن ڪري بس جي لهه چڙهه کان بچي وياسين. هوائي اڏي جي عمارت ڪا خاص وڏي ڪانه هئي. بس ڪراچي هوائي اڏي جي عمارت وارو حال هئس. هتي چڱي ڳالهه صرف هيءَ هئي ته جهاز جو دروازو عمارت لڳ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڪليو تي جنهن ڪري جهاز مان لهي بسن ۾ چڙهڻ واري گهيل گهيلان کان جند ڇٽي تي پئي. ٻي ڳالهه هيءَ به چڱي هئي ته هوائي اڏي تي شهر جي هوٽلن لاءِ رزرويشن ڪائونٽر موجود هو. جنهن ڪري مسافرن کي هوٽلن جي روُمن (ڪمرن) لاءِ در در جا ڌڪا کائڻا ۽ پريشان نه ٿيڻو پيو ٿي. اِنهيڪري هوٽل جي رزرويشن ڪائونٽر تي ۽ اطمينان محسوس ٿئي ٿو ته رهائش جو ڪوبه ڪٽڪو ناهي رهيو.

خاص ڪري سيزن ۾ ٽوئرسٽ پيراڊائيز شهرن، جهڙوڪ لاس بهماس، بمبئي، ايمسٽرڊم، بينڪاڪ، سينگاپور ۽ هوائي وغيره ۾ هوٽلن ۾ جڳهه ملڻ وڏو مسئلو هوندو آهي. هڪ دفعو اسان سان به ساڳي ويڌن سينگاپور کان واپس بئنڪاڪ ايندي ٿي. سڄو ڏينهن شهر جا رستا ماپيندا ۽ مجنون وانگي ليلا جي گهٽين جي خاڪ ڇائيندا وتياسين تڏهن مس مس وڃي شام جو هڪ هوٽل ۾ ڪمرو مليو. هوائي اڏي جي هوٽلن واري ڪائونٽر تي هوٽلن جي باري ۾ تفصيلي معلومات مهيا ڪئي ويندي آهي. رهائش، ڪاڏي وغيره جي سهولتن سان گڏو گڏ اگهن جو پارپتو به ڇاٽايل هوندو آهي. جنهن ڪري مسافر کي ڪاڏي ۽ رهائش لاءِ رقم ادا ڪرڻ ۾ به اطمينان رهندو آهي.

سو سائين ذڪر پي ڪيم جهاز جي اڏي تي لهڻ جو. اسان جڏهن هيٺ لٿاسين ته اسان سان گڏ اٽڪل

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ستر اسي مسافر هيٺ لٿا ۽ باقي پيا جهاز ۾ ئي ويٺا رهيا ڇاڪاڻ تہ جهاز کي اڃان بہ اڳتي يعني منيلا وڃڻو هو. جهاز مان لهڻ شرط ڀريائين اميگريشن سان واسطو پيو ۽ ڀريون پيرو سندم پاسپورٽ تي غير ملڪي ٺپو لڳو. اميگريشن آفيسرن جون اٺڪل آٺ کن گلاس ڪئبنون هيون جن مان صرف پنج کن ڪم ڪري رهيون هيون ۽ باقي مسافرن جي گهٽتائي سبب بند هيون. هر ڪئبن اڳيان ڏهن ٻارنهن جي قطار لڳل هئي. جڏهن آئون پنهنجي واري سان دريءَ تي پهتس تہ آفيسر پڇيو "Fifteen Days?" مون چيو نہ "Ten Days" پر هن همراهہ ١٥ ڏينهن جي سياحتي ويزا جو ٺپو هڻي ڏنو. اها ڳالهہ مون اڪثر سفرنامن ۾ بہ پڙهي آهي تہ ٽوئرسٽ چوندا آهن ڏهہ ڏينهن تہ ٺپو لڳندو آهي ١٥ ڏينهن جو ۽ جي چوندا آهن ويهہ ڏينهن تہ ٺپو لڳندو آهي هڪ مهني جو. سو حقيقت هن ريت آهي تہ اسان وٽ ٺپا (Stamps) جنهن نموني جا هوندا آهن اسان ويزا (Visa) بہ اُن نموني سان ڏيندا آهيون مسافرن جي چوڻ يا ٻڌائڻ سان ڪوبہ فرق نہ پوندو آهي. هتي هيءَ ڳالهہ بہ ذڪر لائق آهي تہ ملڪي اميگريشن قانون پٽاندڙ مسافرن سان سلوڪ ڪبو آهي. هر ملڪ جا اميگريشن بابت پنهنجا قاعدا ۽ قانون هوندا آهن. ۽ اها ڳالهہ تہ هر ملڪ جون سياحن جي سلسلي ۾ پنهنجيون پاليسيون هونديون آهن اِنهيڪري مختلف

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ملڪن جي مختلف سياحن سان آنهن پاليسين پٽاندڙ رويو اختيار ڪيو ويندو آهي. ڪي ملڪ اهڙا آهن جيڪي چاهيندا آهن ته هنن جي ملڪ ۾ گهٽي ۾ گهٽا سياح اچن ته ڪي ملڪ وري سياحن کي بلڪل ڊسڪريج (Discourage) ڪندا آهن. ڪي ملڪ چاهيندا آهن ته هنن وٽ امير ملڪن جا سياح گهٽي تعداد ۾ اچن ته ڪي وري هنرمندن (Technical Hand) جي آمد کي ترجيح ڏيندا آهن. اهڙيءَ ريت اسانجي ملڪ پاڪستان ۾ به جدا جدا ملڪن جي لاءِ جدا جدا قاعدا ۽ قانون آهن. اسان وٽ دولت مشترڪه (Common Wealth) جي ملڪن لاءِ الڳ ته مسلمان ملڪن لاءِ جدا قائدا آهن. آهي ملڪ جنکي پاڪستان مڃتا ڏني آهي تن لاءِ الڳ ته مڃتا نه ڏنل ملڪن لاءِ الڳ قاعدا آهن. نه رڳو ايترو پر مڃتا نه ڏنل ملڪن جي مسلمان آباديءَ لاءِ به الڳ قانون جوڙيل آهن.

اميگريشن جي سلسلي ۾ هڪ سٺي ڳالهه جيڪا مون محسوس ڪئي سا هيءَ ته جپان، ٿائيلينڊ، سينگاپور ۽ ملائيشيا جي دورن دوران هر ملڪ ۾ داخل ٿيڻ وقت لهڻ (Disembarcatiton) ۽ چڙهڻ (Embarcation) جا ڪارڊ هڪ ئي وقت ڀري ڏيڻا پوندا هئا وڃڻ (Embarcation) وقت قطار ۾ بيهڻو يا ڪارڊ ڀرڻو نه پوندو هو پر وڃڻ وقت صرف ڊس امبارڪيشن ڪارڊ سواءِ ڪنهن پڇ ڳڇ جي اميگريشن وارن جي حوالي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڪرڻو پوندو هو. جنهن ڪري وچڻ وارن مسافرن کي ۽ اميگريشن وارن کي تمام گهڻي سهوليت ٿيندي هئي. پاڪستان ۾ به جيڪر ساڳيو سرشتو رائج ٿئي ته اميگريشن وارن تان اڌ و اڌ ڪم لهي پوي. ياد رهي ته هتي اسان وٽ جڏهن چار پروازون هڪ ئي وقت ويندڙيون آهن ته مسافرن ۽ اميگريشن وارن کي بي انتها تڪليف کي منهن ڏيڻو پوندو آهي. اِنهيڪري اڪثر پروازون دير سان ويندڙيون آهن.

بهرحال اميگريشن کان آجو ٿي ڪسٽمس چيڪنگ لاءِ ڪسٽمس ڪائونٽر تي پهتاسين. جتي مختصر نموني جي جانچ پڙتال ٿي ۽ پوءِ ڪرنسي مٽائڻ لاءِ بينڪ تي آياسين. بينڪ جو نالو هو ٿائي ملٽري بينڪ (Tha Military Bank) هي ۽ بينڪ شايد ٿائي فوجين جي ڪنهن ائسوسئيشن طرفان برپا ڪيل هئي. اسانکي ڪن دوستن روانگي وقت مشورو ڏنو هو ته ايئرپورٽ جي بجاءِ توهان شهر مان پئسا مٽا سٽا ڪندڙن (Money Exchanger) کان پئسا مٽائجو، سو اسان بئنڪ تان ٿورا پئسا مٽايا. آن بعد هوٽل رزرويشن ڪائونٽر تي اچي ڪمرو مخصوص ڪرايوسين. ڪوپن وٺي الله الله ڪري هوائي اڏو ڇڏيوسين. هاڻي محسوس ڪيم ته سفرنامن ۾ هوائي اڏي جي عذابن جو جيڪو ذڪر ٿيل هوندو آهي سو اجان به گهٽ هوندو آهي. هتي ته سراسر جنّت کي منهن تو ڏيڻو پوي. بهرحال ٻاهر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

نڪناسين ته ٽيڪسين وارا ويڙهي ويا. هرڪو پيو پاڻ
ڏانهن ڇڪي، نيٺ اسان به ٻنهي پڇڻ جي وچي هڪڙي
ٽيڪسيءَ ۾ ويٺاسين. اسان چيس، ”هوٽل سينچري.“
ڊرائيور جي پلئه ٽي نه پيو پوي ته اسان ڇا پيا چئونس.
ڏهه پندرهن ڏفعا ڏهرائي ڏهرائي پڌايوسينس تڏهن وچي
سمجهه ۾ ڳالهه ويٺيس ۽ رڙ نڪري ويس. پنهنجي
مخصوص ٿائي لهجي ۾ ڪلندي چيائين - ”سئينچوري.“
هتي جا ماڻهو انگريزي ڪونه ڄاڻن. تمام ٿورا ماڻهو
انگريزي ڳالهائي سگهندا آهن، جن ۾ چند ٽيڪسي
ڊرائيور، ناڻو مٽا سٽا ڪندڙ واپاري، هوٽلن وارا، نائٽ
ڪلب گرلس ۽ مساج پارلر وارا اچي وڃن ٿا ۽ پيو
مڙيو ٿي ٽيو خير. انگريزي به اهڙي ڳالهائين جو اسانجي
دوست مُراد جوڻيجي جي چوائي ’ٽَڪلا بي انگريزي.‘
(هُو ته اِهو اصطلاح ڪنهن ٻي ٻولي لاءِ استعمال
ڪندو آهي) انگريزيءَ جي گهٽ واهپي جو هيءُ
ڪارڻ آهي ته هيءَ سرزمين يعني ٿائيلينڊ ڪڏهن به
انگريزن جي پيٺڪ نه رهي آهي. ٿوري عرصي لاءِ
برمين جو هن تي قبضو رهيو آهي ۽ باقي سارو عرصو
هي مُلڪ ڌارين جي غلامي کان آزاد رهيو آهي. ورنه
حاڪم قوم جي ٻوليءَ جو مٿس گهرو رنگ چڙهيل
هُجي ها. ڇاڪاڻ ته فاتح قوم هميشه فتح ٿيل قوم
جي معيشت کي پائمال ڪرڻ، اُنجي تهذيب ۽ ثقافت
کي پنهنجي رنگ ۾ رڱڻ ۽ اُنجي ٻوليءَ کي اٿيڙهيلن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڪنوارن جي ٻولي قرار ڏيئي پنهنجي نام ڪٺي سٽڊريل ٻوليءَ کي مفتوح ماڻهن مٿان ٺاڦڻ جي ڪوشش ڪندي آهي، پوءِ چاهي سنڌس ٻوليءَ جي شاهوڪاريءَ جو ڏيوالو هن ريت نڪتل هجي ته اَن ٻوليءَ ۾ ڪلهه (Yesterday) ۽ سڀاڻ (Tomorrow) لاءِ جدا جدا لفظ هئڻ بجاءِ ساڳيو ئي هڪڙو لفظ هجي.

ٿائيليند جي لفظي معنيٰ آهي 'آزاد ماڻهوئن جي زمين.' ٿائي معنيٰ آزاد ماڻهو ۽ لئنڊ معنيٰ ڌرتي. ٿائيلئنڊ جا ماڻهو پنهنجي اصل تاريخ جا ناتا رشتا ڏکڻ چائنا سان ڳنڍيندا. هنن جي پنهنجي روايتن موجب هو اٽڪل ٤٥٠٠ سال اڳ ڏکڻ چائنا مان ٽڙندا گهرندا اچي هتي سهڙيا. هنن جي چوڻ مطابق هنن جي ڪلچر ادب ۽ تهذيب تي ڏکڻ چائنا ۽ هندستان جو گهڙهو اثر رهيو آهي. هتي جي وڏي گهڻائي جو مذهب ٻڌ ڌرم آهي ۽ ٻڌ ڌرم جو باني هندستان جي رياست ڪپل وستو جو هو. ٻڌ ڌرم جي واڌ ۽ شروعات به هندستان جي سرزمين تي ٿي. گنڌارا جي تهذيب ۽ ٽيڪسلا جا کنڊرات هن ڌيان ۽ گيان جا گهوارا رهيا آهن. سرزمين سنڌ تي به ٻڌ ڌرم جو وڏي عرصي تائين اثر رهيو آهي. چچ گهراڻي جي حڪمراني کان اڳ سنڌ ۾ ٻڌ ڌرم وارن جو سياسي اثر و رسوخ اوج تي هو. ٿائيليند جي رهواسين جو نسلي طرح واسطو منگول نسل سان آهي. عام الانسان جي ماهرن انساني نسل جون ٽي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

وڏيون شاخون پڌايون آهن. جيڪي جسماني جوڙ جڪ، رنگ روپ ۽ خد و خال ۾ هڪ ٻئي کان ڪجهه مختلف آهن. انهن مختلف شاخن جو جاگرافيائي طرح زمين جي مختلف حصن سان تعلق رهيو آهي. اِهي شاخون آهن–

١- منگول نسل Mongoliod Race

٢- يورو ايشين نسل Euro - asian Race

٣- نيگرو نسل Negroid Race

ڏکڻ چائنا ۽ منگوليا جون انيڪ قومون جهڙوڪ چيني، جاپاني، ڪورياڻي، ويٽنامي، لائوسي وغيره هن نسل سان تعلق رکن ٿيون.

---

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

اسانجي ٽيڪسي بينڪاڪ جي رستن تان ڦرڙات ڪندي شهر ڏانهن ڊوڙڻ لڳي. هوائي اڏي کان شهر ڏانهن رستو ڪراچيءَ جي ڊرگ روڊ جهڙو هو. فرق صرف ايترو هو ته ڪراچيءَ جي ڊرگ روڊ مٿان ڪراسنگ برجس (يعني اچ وڃ لاءِ پُلون) نه آهن ۽ هتي فرلانگ فرلانگ پنڌ تي اهڙيون پُلون موجود هيون. ته جيئن روڊ ڪراس ڪرڻ وارن پانڌيئڙن کي ڪلاڪ ڪلاڪ ٽرئفڪ گهٽ ٿيڻ جي انتظار ۾ بيهڻو نه پوي ۽ نه وري ڪنهن حادثي سبب انساني جان ضايع ٿيڻ جو خطرو رهي. ساڳيءَ ريت گاڏين جي ٽريفڪ ۾ به ڪو رخنو نه پوي.

هوائي اڏو شهر کان ڪافي پري آهي. تنهن ڪري اٽڪل اڌ ڪلاڪ جي سفر ڪانپوءِ اچي هوٽل پهڙا ٿياسين. ڪمرو ته اڳي ئي مخصوص ٿيل هو. ٿوري لکپڙهه ڪانپوءِ ڪمري نمبر ۲۱۴ جي چابي اسانجي حوالي ڪئي ويئي. هوٽل جي مسواڙ هڪڙي چيڪ آئوٽ ٽائيم کان ٻي چيڪ آئوٽ ٽائم تائين اٽڪل ۲۲۰ روپيا هئي. جنهن ۾ سروس چارج ۽ سر چارج ڏيوٽي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

شامل هئي. هوٽل جو روم ايئرڪنڊيشن، ڪارپيٽڊ، ٽيليفون، ميوزڪ ۽ غسلخاني ۾ ٽب جهڙي سڀني سهولتن سان سينگاريل هو. هوٽل جي سروس به تمام سٺي هئي. مطلب ته هوٽل اهڙو مزو ڏنو هو جو جڏهن اسان سنگاپور ۽ ملائشيا جي دوري تان واپس وريا هئاسين ته به هن ساڳيءَ هوٽل ۾ ترسيا هئاسين.

جهاز جي سفر ۽ هوائي اڏي جي هڻ هٿان هٿي ڇور ڪري ڇڏيو هو جنهن ڪري ڪمري تي پهچندي پهريون ڀهه سمهڻ جو ڪيوسين. سو بس ڪپڙا بدلائي، ناشتو ته هوائي جهاز ۾ ڪيو هوسين، بستري ڀيڙا ٿياسين. اٽڪل پنجين وڳي اک کُليم. مون وارو ساٿي مسٽر عبدالحليم اچان نندرا ديوي جي گود ۾ محو خواب هو. اٿڻ شرط چانهه گهرايم. بيرو به چانهه کڻي آيو پر آن سان گڏ بل به آنديائين. ٻاهرين ملڪن جي هوٽلن ۾ اڪثر آرڊر سان گڏ بل تي صحيح وٺي ڇڏيندا آهن ۽ پوءِ آخر ۾ ٽڪو بل ڏيندا آهن ته جيئن توهان صحيح ٿيل بلن سان آنهي ٽڪي بل کي پيٽي تسلي ڪري سگهو ته بل ۾ ڪوبه رولو نه آهي. جيڪڏهين اتفاق سان ڪو بل توهانجي صحيح سان نه آهي ته توهان هوٽل جي ڪئشر سان ڳالهائي معاملو طئه ڪري سگهو ٿا. جيڪڏهن توهان اهڙي بـل کي قبول ڪرڻ کان انڪار ڪيو ته آهو بل بنا ريڙ پيڙ جي ڪاٽا ڪيو ويندو. آتي اهڙي نموني جو حادثو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڪڏهن ٽيند و ئي ڪونهي، ڇو ته اهڙا ثواب جا ڪم سيئي اسان ورثي ۾ وني ڇڏيا آهن. بلڪ تي نظر وڌم ته لکيل هئا ۴۸ ڀات. حليم کي جاڳايم ۽ ويهي حساب ڪيوسين ته خبر پئي ته ٽيا ۲۴ روپيه يعني چانهه جو في ڪوپ ۰۰-۱۲ روپيا. سو جن يارن پڙايو هو ته بينڪاڪ ۾ ڏاڍي سستائي آهي تنکي في الحال دل ئي دل ۾ ست سريون سُڻايم. پر اڳتي هلي محسوس ٿيو ته واقعي هنن سچ چيو هو. هاڻي نڪرڻ جا سانباها ڪياسين. هيءُ پهريون دفعو هو جو شهر ۾ گهمڻ لاءِ ٽي وياسين. سو سائين وهنجي سهنجي تياريون ڪري ڏاڍا نيناريشي ۽ شينل (Ninnarcci - Chanal) هڻي ٻاهر نڪتاسين. اسان دوستن کان بينڪاڪ جي باري ۾ ڪافي پڇا ڳاڇا ڪري ڪجھ معلومات سهيڙي ڇڏي هئي. پيو ته مون ايئرپورٽ تي ڊيوٽي دوران ڪافي دوستن کان دنيا جي مختلف شهرن بابت خبر چار ورتي هئي، اِنهيڪري اَئين پي محسوس ٿيو ته ڄاتل سڃاتل شهر جي سير تي نڪتا آهيون. روڊ تي اچي ٽيڪسي وارن کي هٿ ڏنوسون. گهڻي متا ڪُٽ ڪانپوءِ ڳالهه سمجهه ۾ آيس ته هوٽل گريس هلڻو آهي. ۶۰ لک ماڻهن جي هن شهر بينڪاڪ ۾ توهانکي ٽئڪسيون جام ملنديون. چاهي توهان بينڪاڪ جي مرڪزي علائقي ۾ هجو يا ڪنهن ڏورانهين ڪُنڊ ۾، ڪهڙو به وقت هجي ۽ ڪهڙي به صورتحال هجي، پلي ڇونه

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

برسات وسندي هجي توهانکي ٽيڪسي وارو اسانجي ملڪ جي ٽيڪسي وارن جيان نہ ڪو اڳوات شرط لڳائيندو ۽ نہ صرف پنهنجي پسند جي ايراضيءَ ڏانهن هلڻ لاءِ رضامندي ڏيکاريندو. شام جو وقت هو جنهن ڪري شهر ۾ ٽرئفڪ تمام گهٽي هئي انهيڪري گاڏي تيزيءَ سان نہ هلي رهي هئي. اسان هوٽل تي لٿاسين تہ هوٽل جي دروازي تي بيٺل ’خادم ڇوڪري‘ (Boy Servant) اسانکي ’وئي‘ (Wai) ڪري ڪيڪاريو. ٿائي ٻولي ۾ وئي (Wai) لفظ جي معنيٰ آهي ’ڀلي ڪري آيا.‘

اسان هوٽل ۾ اندر داخل ٿياسين. هوٽل ۾ ڪيترائي (Floor) هئا. اسان ڦرياڻين جنهن هال ۾ وياسين تنهن ۾ ڪيترائي ماڻهو ويٺا هئا جن ۾ گهڻائي عورتن جي هئي. جيڪي شايد پنهنجي ڊيوٽي ٽائم ۾ هيون. هال ۾ سگريٽ ۽ ڊرنڪنگ يعني مئي نوشي جي ڪري اُٻس گهٽي هئي. رش بہ گهٽي هجڻ ڪري گوڙ تمام گهٽو هو. پر هرڪو پيو مست ٿيو ويٺو هو ڇڻ تہ انهي گوڙ ۽ رش جو حصو بڻجي ويو هو. اسان بہ آهستي آهستي ِسري وڃي ريسپشن ٽيبل وٽ وڏن اسٽولن تي ويٺاسين.

سافٽ ڊرنڪس لاءِ چيوسين. ويٺل عورتون عرب سڳورن ۽ آمريڪين کي ائين گهوري رهيون هيون جيئن اسان کين گهوري رهيا هئاسون. عربن ۽ آمريڪين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڏانهن اِها ڇڪ شايد اِنهيءَ ڪري هئي جو آهي سٽيا گراهڪ هئا. بهرحال اهڙي قسم جي منظر ڪي اسانجون اکيون پهريون ڀيرو ڏسي رهيون هيون. طبيعت اِنهي منظر مان مستفيض ٿيڻ ڏي مائل هئي پر خبر نہ آهي تہ ڇو غير ارادي طور تي هال ڇڏي ٻاهر نڪتاسين. جڏهن ٻي طبق تي وياسين تہ چوڏهن طبق روشن ٿي وياسين. ڊسڪو ڊانس جا ڦرڙات لڳا پيا هئا. ڪيترائي جوڙا هٿ هٿ ۾ ڏيئي ٻاڪر وجهيو ناچ ڪري رهيا هئا. هال جي روشنين ۾ اڇا ڪپهه جهڙا جسم ۽ ڳاڙها گلاب جهڙا ڳل ڊسڪو ڌُن تي جهومندي ڏاڍا پيارا لڳا پئي. ڊسڪو ڊانس دوران جيڪو گانو وڄي رهيو هو سو هندستاني گانو هو–

"آپ جيسا ڪوئي ميري زندگي مين آئي
تو بات بن جائي."

پهريائين تہ تعجب ٿيو سين پر پوءِ اڳتي هلي اِها ڳالهہ تعجب خيز نہ لڳي ڇاڪاڻ تہ ٿائيلينڊ، سنگاپور، ملائيشيا ۽ هانگ ڪانگ ۾ هر آچر تي هندستاني فلم ٽيلويزن تي ڏيکاري ويندي آهي. ڊسڪو ڊانس جا هڪ ٻہ پروگرام ڏسي ۽ ٻڌي ٻاهر نڪتاسين. اسانکي هتي ٿائيلينڊ ۾ نوَن ڏينهن لاءِ رهڻو هو اِنهيءَ ڪري باقي پروگرام ٻين ڏينهن لاءِ رکياسين. هتي بئنڪاڪ ۾ هندستانين جون ڪافي هوٽلون آهن اِنهيءَ ڪري اسانکي پسند جي ماني کائڻ ۾ ڪابہ دقت پيش نہ آئي. اسان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

۽ پچائيندا اچي چاندني نالي هوٽل تي سهڙياسين جيڪا سوري وانگ روڊ تي هئي ۽ هڪ هندستاني سک جي ملڪيت هئي. هن هوٽل جو مئنيجر ڏنو ڪراچيءَ جو سنڌي هو. ڏيساور ۾ هڪ هموطني جو اتفاقيه گڏجڻ ڏاڍو پيارو لڳو. اسان ته هنجي ڪري پوءِ اڪثر ماني هتي ئي کائڻ ايندا هئاسين. هوٽل جي مينو ۾ ۷۷ نمبر تي سنڌي چپاتي لکيل هئي پر پچارڻ تائين اِها نصيب نه ٿي. ماني کائي واپس هوٽل تي آياسين هوٽل وارا اسانکي اڪيلو ڏسي اچرج وچان گهورينددا رهيا. ڇڻ ته اسان آهي شڪاري هئاسين جيڪي ڪنهن ڪُرڙي ڦاسائڻ ڪانسواءِ خالي چار ڪٽي وريا هئاسين. اسان چابي وٺي ڪمري تي پهتاسين. اجان ڪپڙا بدلائي رهيا هئاسين ته دروازي تي ٺڪ ٺڪ ٿي. دروازو کوليوسين ته هڪ همراه پنهنجو تعارف ڪرائيندي چيو–

”جنهن فلور تي توهان رهو ٿا تنهن تي سروس ڪنڊڙ سيني بوائز جو چيف آهيان. توهانکي ڪنهن به شئي جي ضرورت هجي ته ٻڌايو.“

اسان ’ڪنهن به چيز‘ واري معني ۽ مام کي پروڙي نه سگهياسين اِنهيڪري وراڻيم–

”نه ، مهرباني!“ نيٺ همراه مارئي سينڊ ۾ ڳائڻ چڏي ڪليل لفظن ۾ اڪيلائي جو سبب پڇيو. اسانکي ۽ ڳالهه سمجهه ۾ آئي ۽ ڪلي پياسين. بهرحال همراه مايوس ٿي موٽي ويو. ۽ اسان در ٻيڪڙي سمهي پياسين.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ٻي ڏينهن صبح سوير ناشتو ڪري شهر گهمڻ نڪتاسين. شهر جي مختلف هنڌن، جهڙوڪ سئيم چوڪ چائنا ٽائون ۽ امرالڊ ٻڌه مندر، جو سير ڪيوسين. هونئن ته سڄو ٿائيلينڊ ٻڌ جي مندرن سان ڀريو پيو آهي پر هيءُ مندر انهن سڀني ۾ وڏي ۾ وڏو مندر آهي. ٿائيلينڊ جو بادشاهه به بذات خود هن مندر ۾ عبادت لاءِ ايندو آهي. هر سال گوتم ٻڌ جي مورتي تي پهريائين پاڻ هار پائيندو آهي. هتي جي ماڻهن ۾ مهاتما گوتم ٻڌ لاءِ وڏي عزت ۽ محبت آهي. جيتوڻيڪ ٻڌ پنهنجي فڪر ۽ فلسفي جي لحاظ کان ڪڏهن به پاڻکي نه ڪنهن مٿاهين هستيءَ جو اوتار ظاهر ڪيو ۽ نه پنهنجي پيغام کي آسماني ۽ الهامي چيو. پر پوئينرن هنجي حيثيت آفاقي ۽ آسماني بنائي هنجي فڪر ۽ فلسفي کي ڌرم بنائي ڇڏيو. بهرحال هيءَ حقيقت آهي ته ٻڌ جي فڪر دنيا جي وڏي آباديءَ کي متاثر ڪيو ۽ اڄ به گهڻي ۾ گهڻا پوئلڳ هن ڌرم جا آهن.

ها، سو ڳالهه پئي ڪئيسون امرالڊ ٻڌه مندر جي. هي مندر ڪو هڪ مندر نه آهي پر هن ۾ ڪيترائي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ننڍيا مندر آهن. هنجي مختلف هالن ۾ مورتين ۽ تصويرن
جي ذريعي هڪ قسم جي تاريخ بيان ٿيل آهي. هن
مندر ۾ داخلا جي في ١٥ پيات آهي پر ٻڌن جي خاص
مذهبي ڏينهن تي ڪابہ في نہ ورتي ويندي آهي. هتي
مون جيڪا خاص ڳالهہ محسوس ڪئي سا اِها تہ هن
مندر جي شان و شوڪت ۽ پاڪائي کي قائم رکڻ
لاءِ هتي جي سرڪار ۽ ماڻهن گهڻو ڪجهہ ڪيو آهي.
هتي وڏي ۽ خاص عبادت جي جڳهہ ۾ داخل ٿيڻ لاءِ
الڳ ۽ نڪرڻ لاءِ علحدو رستو آهي. جڏهن اسان
اندر داخل ٿياسين تہ ڏٺوسين تہ رش تمام گهڻي هئي،
پر ڪابہ پيڙ، ڌڪامار يا ڪابہ بدمزگي ڪانہ هئي.
هتي نہ جوتن چوري ٿيڻ، نہ کيسي ڪتجڻ ۽ نہ
پوليس سڳوري جي لاٺي چارج جي ضرورت ۽ ڊپ هو.
هر ماڻهو نهايت سڪون سان اندر داخل ٿيو ٿي ۽
ڪجهہ وقت اندر رهڻ ڪانپوءِ واپس ٻاهر آيو ٿي. اڪثر
ٻڌ ڌرم وارا آئي ويهي ٿي رهيا. هال تمام ويڪرو ۽
وڏو هو جنهن ۾ هزارين ماڻهن جي ويهڻ جي گنجائش
هئي. سامهون هال ۾ هڪ وڏو اسٽيج ٺهيل هو جنهن
تي شايد سون جو ٺهيل يا سون جو پاڻي چاڙهيل
گوتم ٻڌ جو شاندار مجسمو رکيل هو. جنهنکي
ٻڌ ڌرم جي مڃيندڙن رکي رکي سجدا پئي ڏنا. شايد
اِها سندن عبادت جي ريت هئي. مندر جي اندر فوٽن
ڇڪڻ جي اجازت نہ هئي، انهيڪري مهڙي منظر جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

فوٽو گرافي جي حسرت رهجي ويئي. مندر جون آوچيون ديوارون، پڊ جا ننڍا وڏا بت جيڪي فن بت تراشي جا شاهڪار هئا، ويڪرا شاندار ايوان انساني ذهن تي پنهنجي شان شوڪت ۽ تقدس جو عجيب تاثر ڇڏي رهيا هئا. اسانکي هي سڄو مندر گهمندي چار پنج ڪلاڪ لڳي ويا پر اسانجي محويت جو هي عالم هو جو اسانکي وقت گذرڻ جو احساس ئي نه ٿيو. بهرحال هاڻي مندر کي ڇڏي ٻاهر نڪتاسين ۽ ٽيڪسي جهلي هوٽل پهتاسين. ڇهن پنجن ڪلاڪن جي ساندهه سير ٿڪائي ڇڏيو هو جنهن ڪري آرامي تي ٿياسين.

شام جو پيهر ٻاهر گهمڻ نڪتاسين. اسان ٻڌو هو ته بينڪاڪ ۾ جنهن مساج پارلرس نه ڏٺيون تنهن ڪجهه به ڏٺو. ايڏي هاڪ ۽ ناماچاري واري شئي نه ڏسڻ رڳو پڇتاءُ جو ڪارڻ بڻجي ها. اِنهيڪري ٿهي ذڪي سنهپوي نڪتاسين ته اج انهن مساج پارلرس جي فيض مان مستفيض ٿجي. ٽيڪسي واري کي چؤڦيا (Chaophya) مساج پارلر هلڻ لاءِ چيوسين، ٽيڪسي واري اچي مساج پارلر ۾ لاٿو. اسان ٽيڪسي کان پير ئي مس ٻاهر رکيو ته مساج وارا وري ويا. ڏاڍي آڌر ڀاءُ ۽ شان شوڪت سان اندر وٺي ويا. اسانکي اندر ڇڏي پاڻ ٻاهر هليا ويا. شايد ٻين گراهڪن جو انتظار ڪرڻو هئن. اسان اندر وياسين. مساج پارلر جي اڳواڻ Boss هڪ اڌڙوٽ عمر جي عورت هئي، جنهن اسانکي مساج

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

جي باري ۾ سمجهايو. هن ٻڌايو ته مساج جا چار قسم آهن هڪ سادو مساج، ٻيو باڊي مساج، ٽيون فل مساج ۽ چوٿون سئينڊوچ مساج. هاڻي اهو اسانجي پسند تي ڇڏيل هو ته ڪهڙو مساج ٿا ڪرايون.

مساج پارلرس ۾ هڪڙو وڏو هال هوندو آهي جنهن جي وچ ۾ اڇي شيشي جو هڪ شوڪيس هوندو آهي. جيڪو ايڏو ته وڏو هوندو آهي جو جنهن ۾ لڳ ڀڳ هڪ سؤ ڏوتل پوتل سهڻيون ڇوڪريون ويٺل هونديون آهن. اهي رنگ روپ جون راڻيون هيٺ ڀٽ تي وڇايل غاليچي تي سفيد ڪپڙن ۾ ملبوس سامهون رکيل ٽي-وي ڏسنديون رهنديون آهن جيڪا توهانکي ڏسڻ ۾ نه ايندي. توهان صرف انهن ڇوڪرين کي ڏسي سگهندا. انهي شوڪيس ۾ سون جي تعداد ۾ ٽيوب لائٽس (بجلي جون لٽيون) لڳل هونديون آهن. جنجي سفيد روشنيءَ ۾ اهي ڇوڪريون وڌيڪ خوبصورت ۽ وڻندڙ لڳنديون آهن. هيءُ شوڪيس تصوراتي اپسرائن جي منڊل کان ڪنهن به پڙ گهٽ نه لڳندو آهي. اهي مهانڊين ملوڪ ڇوڪريون ننڍي عمر جون هونديون آهن. هونءَ به ٿنڪاڪ گهڻين ٻين خصوصيتن سان گڏ هن خصوصيت جو حامل به آهي ته هنکي City of Teenager girls (ننڍين نينگرين جو شهر) سڏجيٿو.

انهي شوڪيس کانسواءِ باقي سڄي هوٽل ۾ روشني مدهم ۽ گهٽ هوندي آهي. وڏي هال جي پرسان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ننڍيون ننڍيون ڪوٺيون هونديون آهن جتي آهي ميزبان ڇوڪريون پنهنجن نرم ۽ نازڪ هٿن سان مهمانن کي مساج سان مستفيض ڪنديون آهن.

هيءُ مساج پارلر بئنڪاڪ جي سٺن مساج پارلرس مان هڪ آهي. هن پارلر کي ڪي دوست قصاب خانو يعني سلاٽر هاؤس به سڏيندا آهن. بهرحال مساج پارلر جا درشن ڪرڻ کان پوءِ رات دير دير سان هوٽل پهتاسين ۽ ڏينهن جي سيروسفر تي ٽيڪا ٽپڻي ڪرڻ کانسواءِ سمهي پياسين. ڏينهن جي هل هلان ايترو ٿڪايو هو جو بستري تي ليٽڻ سان ئي ننڊ کڻي ويئي.

ٻي ڏينهن صبح جو سوير ٽوئر ڪوچ رزرويشن لاءِ وياسين ته جيئن روز گارڊن جو سير ڪري سگهون. رزرويشن وقت اسانکي ٻڌايو ويو ته ڪوچ ويگن اٽڪل ٻي وڳي رواني ٿيندي. جيئن ته وقت ڪافي هو انهي ڪري پروگرام ٺاهيوسين ته شهر مان چڪر لڳائي اچون، ۽ ڪجهه شاپنگ به ڪري وٺون ۽ ڪئميرا ۾ رول به وجهرائي وٺون. هتي يعني بئنڪاڪ ۾ خريداري وغيره جي سلسلي ۾ صرف هڪ دشواري پيش اچي ٿي سا هيءَ ته هتي جا ماڻهو انگريزي نه گهٽ سمجهن ٿا. اها ٿوري گهڻي انگريزي به تڏهن ڳالهائي ۽ سمجهي وچڻ لڳي جڏهن ويتنام جي جنگ دوران آمريڪن هن علائقي ۾ پنهنجا پير رکيا. آمريڪين کي پنهنجي فوجين جي عياشين ۽ خرمستين لاءِ هڪ عياشي جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

اڏي جي ضرورت هئي جتي هي نام ڪنيا مهذب انسان پنهنجن ڏالرن جي زور تي جوان جماڻ خوبصورت، نازڪ بدن ڇوڪرين جي جسمن جي خوشبو لٽي پنهنجن ذهنن ۾ راتين کي رنگين بنائي سگهن. آمريڪي سامراج انسان ذات جي همدردي لاءِ واڳوءَ وارا ڳوڙها ڳاڙيندي ڪڏهن به شرم ۽ حيا محسوس نه ڪيو آهي. ويتنام جي جنگ ۾ هزارها انسانن جي عام ڪوس کان علاوه ڪيميائي هٿيارن جي استعمال کان به پرهيز نه ڪئي اٿس.

اِنهن ڪيميائي هٿيارن جي استعمال جي نتيجي ۾ ڪيترين ئي وچڙندڙ بيمارين ڦهليون ۽ هزارها انسان اُنهن موذي مرضن جو شڪار ٿيا آهن. مشهور برطانوي فلاسافر برٽرينڊ رسل ويتنام ۾ آمريڪي جنگي ڏوهن جي جانچ لاءِ هڪ بين الاقوامي ٽربيونل قائم ڪيو. هن ٽربيونل فرانسيسي فلاسافر ژان پال سارتر جي اڳواڻي هيٺ جنگي ڏوهن جي هڪ رپورٽ تيار ڪئي. اِها رپورٽ آمريڪا جي ظالمائي سامراجي سازش ۽ ڏوهن جو ناقابل ترديد دستاويز آهي. انهن جنگي ڏوهن کان علاوه ڏکڻ ايشيا جي هن ننڍڙي ملڪ ٿائيليند کي آمريڪين عياشي جو وسيع اڏو ۽ جسمن جي نيلام جي عام منڊي بنائي انساني ضمير کي ڇـهـڪَ ڏنا آهن. فيڊرل ڪاسترو انٽرپارليامينٽ يونين جي ٦٨ وين ڪانفرنس کي خطاب ڪندي جيڪا تاريخي تقرير ڪئي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

تنهن ۾ ٽين دنيا جي ملڪن جي پسماندگي جا انگ اکر پيش ڪندي هُن عالمگير ضمير کي جهنجهوڙيو ۽ سامراجي قوتن جي استحصالي ۽ انسان دشمني واري پاليسيءَ جا وڪا پڌرا ڪيا، انهي سلسلي ۾ ٿائيلينڊ جو ذڪر ڪندي هن چيو هو:

”بين الاقوامي پورهئي واري تنظيم جي ڪيل تحقيقات موجب رڳو بينڪاڪ ۾ هن وقت ٻه لک ڇوڪريون عصمت فروشيءَ ۾ رڌل آهن. انهن مان اڌو اڌ جي عمر ويهن سالن کان گهٽ آهي.“

ويتنام جي جنگ ۾ هار کائڻ ۽ ٽيڙ گول ڪرڻ کانپوءِ بظاهر آمريڪي ته هي علائقو خالي ڪري ويا پر اڄ به ڏکڻ ايشيا جي سوشلسٽ ملڪن کانسواءِ باقي ملڪن جي سياست تي آمريڪي اثر موجود آهي. ٿائيلينڊ ته سياسي طرح آمريڪي سرڊمت جي حيثيت رکي ٿو.

بئنڪاڪ جي بازارِ حسن ۾ آمريڪي ڊالرن تي حسين و جميل جسم وڪامن ٿا، شرابن جا دور هلن ٿا ۽ ناچ گانن جون محفلون گرم ٿين ٿيون. مطلب ته ٿائي قوم هڪ اهڙي ڏيڍ ۾ ڦاسي ويئي آهي جتان نڪرڻ ڏاڍو ڏکيو پيو لڳي.

اڄڪلهه بئنڪاڪ جي بازارِ حسن ۾ آمريڪين جي جڳهه اسانجي عرب سگهورن والارڻ شروع ڪئي آهي. پاڻ الطاف شيخ جي هڪ سفرنامي ۾ پڙهيو هئم ته ڪا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

هڪڙي يورپين ڇوڪري ڪيس ملي ۽ ھِڏائينس تہ ڪيئن نہ سنڌس هڪ ساهيڙيءَ هڪ عرب سڳوري سان سنگت رکي چند ڏينهن ۾ ايتري دولت ڪمائي جو هاڻي هوءَ يورپ ۾ هڪ هوٽل جي مالڪ آهي. سو آئون بہ وڃان ٿي ڪنهن عرب ملڪ ۾ اميد تہ ايترو ڪجهہ ڪمائيندس جو باقي ساري ڄمار آرام سان گذري ويندي. مطلب تہ آمريڪي سامراج جي وچايل چار ۾ اسانجا عرب سڳورا ائين ڦاسي پنهنجي دولت ڪي بيحساب لٽائن ٿا. هن طرز عمل جو نتيجو اِجهو پڌرو آهي تہ اج عرب آڻ ڪٿي ۽ اڻ مهي دولت جي مالڪ هئڻ جي باوجود اسرائيل هٿان ذليل و خوار ٿي رهيا آهن.

ٽيڪسي آٿي اسانکي اندراريجنٽ ني لاڻو جيڪو تمام وڏو ڪاروباري مرڪز آهي ۽ راج پروروب (Raj prorob) روڊ تي واقع آهي. هتي مختصر خريداري ڪئي سون. ڇاڪاڻ تہ بئنڪاڪ- سينگاپور، هانگ ڪانگ دٻئي يا جدي وانگر فري پورٽ نہ آهي- پر تنهن هوندي بہ اسان جي بندرگاهن وانگر هتي ڊيوٽيز جي باهہ ٻريل نہ آهي. هتي ’بوٽ‘ ۽ چمڙي جو ٻيو سامان سٺو ۽ سستو آهي. بئنڪاڪ جي لاءِ هيءَ ڳالهہ مشهور آهي تہ هتي هر قسم جو چمڙو سستو ۽ سٺو ملي ٿو. هتي جي ٻي جنس جيڪا عالمي منڊين ۾ مقبول آهي سا آهي ٿائيليند جي ٿائي سِلڪ (ٿائي ريشم) پر اِها

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڪافي مهانگي آهي. مختصر قسم جي خريداري ڪان واندا ٿياسين ته ڏٺوسين اڃان ڪجهه وقت بچت ۾ هو. اوچتو خيال آيو ته پيٽ فهميده حسين پنهنجي سفرنامي ۾ لکيو هو ته انٽرڪانٽينينل هوٽل ۾ ڪاڏل آئس ڪريم جهڙي پياري ۽ وڻندڙ آئس ڪريم هن دنيا ۾ ڪٿي به ڪانه ڪاڏي هئي. سو اسان به وقت جو فائدو وٺي انهي آئس ڪريم کائڻ لاءِ انٽرڪانٽينينٽل پهتاسين. واقعي لاجواب آئس ڪريم هئي. ڏاڍي وڻي .... ۽ دل وري وري آهه کائڻ تي چاهي.

اٽان نڪري سڌو ٽوئرس ڪوچ لاءِ پهتاسين. ويگن تيار هئي. هاڻي اسان روزگارڊن ڏانهن روانا ٿياسين. هيءُ پهريون پيرو هو جو اسان بئنڪاڪ شهر کان ٻاهر وڃي رهيا هئاسين، پر اهو ڪو خاص پري نه هو. منهنجو محتاط اندازو آهي ته شايد ميل جي پٿر تي ٣٢ ڪلوميٽر لکيل هئا. روزگارڊن جنهن شاهراه تي آهي آهو اڳتي ناڪون پيٿوم ڏانهن وڃي ٿو. هي تمام وڏو باغ آهي جنهن اندر وري هڪ وڏو کليل هال ٺهيل آهي جنهن مٿان ڇاپرو پڌل آهي، پر پاسا کليل اٿس. جنهن ۾ ٿائي ناچ، ٿائي باڪسنگ، ڪُڪڙن جي ويڙهه ۽ ٿائي شادي جون رسمون ڏيکاريون وينديون آهن ۽ آخر ۾ هر ناچ ڪندڙ ڇوڪري ويٺلن مان ڪنهن کي به اچي هار وجهندي آهي. هار پيل همراه کي پنهنجي جگهه تان آٿي وچ پيڙ ۾ اچي انهي ڇوڪريءَ سان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ناچ ڪرڻو پوندو آهي. اهڙي نموني سان اهو شو/ڊيڪ ختم ٿيندو آهي. روزگارڊن ۾ ٽوئرسٽس جي رهڻ لاءِ به بندوبست ٿيل آهي ۽ گاف ڪورس پڻ آهي. ٻن ٽن ڪلاڪن جي هن سفر ڪانپوءِ واپس بئنڪاڪ پهتاسين. ورندي مهل رستي ۾ ٻڌن جا وڏا مذهبي جلوس ڏسڻ ۾ آيا. اسانجي سونهين (Guide) اسانکي ٻڌايو ته هنن جو اڄ وڏو ڏينهن آهي. اسانجي (گائيڊ - سونهون) به ٻڌمت سان واسطو رکندڙ هئي. هتان رواني ٿيڻ وقت ڪيترن دوستن صلاح ڏني هئي ته بئنڪاڪ جي پوٽ پونگ گهٽي ضرور ڏسڻ وڃجاءِ. چاڪاڻ ته جنهن اها گهٽي نه گهمي تنهن ڄڻ ته ڪجهه به نه ڏٺو. سو اڄ پروگرام ٺاهيوسين ته اڄ رات اها گهٽي ضرور گهمبي، هونءَ به بئنڪاڪ گهمڻ وارن لاءِ صرف راتيون ئي ته آهن. باقي ڏينهن سمهڻ ۾ ئي گذريو وڃي. پٽپونگ اسٽريٽ ۾ اٽڪل سٺ کن نائيٽ ڪلبون، ٿائي ليڊيز باڪسنگ هائوس، لائيو شو هائوس ۽ بارس (مئي خانا) آهن. هر هند تمام گهٽي رش هئي. هتي هر مئي خاني (بار) ۽ ڪلب ۾ ڪجهه نه ڪجهه انگريزي سمجهڻ ۾ اچي ٿي. هتي خاص ڳالهه هيءَ ڏسڻ ۾ آئي ته گهمڻ وارن ۾ ڪو به مقامي ماڻهو نه هو. تقريبًا سڀ ماڻهو غير ملڪي هئا. هنن بارس ۽ ڪلبن جو چڪر ڪاٽيندي اکين عجيب تماشا ڏٺا. هتان جي نوي سيڪڙو بارس ۽ ڪلبن ۾ ناچڻين (Dancers) کي

صرف ڪڇا پيل هئا، باقي ڪلبون تہ انهي سترپوشي
کان بہ آجيون هيون.

ياد الطاف شيخ پنهنجي بئنڪاڪ واري سفرنامي
۾ لکيو آهي تہ هر ٿائي ڇوڪري کي بئنڪاڪ ۾
توهان اگهڙ ۾ هٿ ڏسندا. پر هتي اسانکي سٿون ۽
اگهڙ ٿي نظر نہ آيا. مونکي اُن وقت تمام اچرج ۽
حيرت ٿي جڏهن ڏٺم تہ ڪيترائي ماڻهو پنهنجن ڪٽنبن
سميت اِهو شو ڏسي رهيا هئا. حيا، مت، شرم ڏٺي
نيهن نهوڙيا جي مصداق هتي هر شئي ننگي هئي. اِها
آگهاڙپ ڊالرن ميڙڻ جي مجبوري هيٺ هئي. آمريڪي
سرمائيدارن ۽ سندن سيٺين چاڙتن پنهنجي عياشين واسطي
هي اڏا قائم ڪري انساني اخلاقي قدرن ۽ آدرشن تان
کل ۽ مسخري ڪئي آهي. اسان ماڻهو جيڪي گهوٽائي
زندگي سان تعلق رکون ٿا تن لاءِ هيڙا منظر انتهائي
عجيب، حيرت انگيز ۽ شرمندگي وارا آهن. ڪلبن ۾
ليڊيز کي ننگو ڏسندي اسان لڄي پي ٿياسين. مونکي
ان وقت آهو گهوٽائو ڏيک اکين اڳيان ڦرڻ لڳو جڏهن
اسان ٻنين ۾ گهمڻ ويندا آهيون تہ تمام ڪرُاڙيون
عورتون بہ غير مرد کي ڏسندي منهن لڪائي ڇڏينديون
آهن يا نيڻ نمائي ڇڏينديون آهن، ايستائين جو اسان
اُتان گذري وڃون. ڪيڏو نہ حيا آهي انهن گهوٽائين
عورتن ۾. جڏهن ٻنهي تڪرن جي ماحول جي ڀيٽ
ڪجي ٿي تہ حيرت ٿئي ٿي تہ ڪيڏو نہ فرق آهي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

هڪڙي ٿي ڏرتي تي رهندڙ انسانن ۾. هڪڙن کي نه پهرڻ لاءِ پورو ڪپڙو آهي نه رهڻ لاءِ آجهو آهي ۽ نه پيٽ ڀرڻ لاءِ ڪاڌو آهي پر پوءِ به ڪيئن نه حال مست آهن. ڏينهن هجي يا رات لت ڪوڙي سمهن ٿا ته الله واهي. هيڏانهن وري ايئر ڪنڊيشنڊ ڪوٺيون آهن، ٻاهران اسپورٽس ڪارون بيٺل آهن ۽ ڏنڌي يا دنياداري ۾ ميڙ ميڙان جي هڻ هٿان ڪري نه ڏينهن جو سڪون آهي ۽ نه راتين جي ننڊ. ڏينهن جو بس آرام جي گورين ڪانسواءِ ننڊ نصيب نٿي ٿيئن. هيڏي ساري پئسي ۽ دولت جي باوجود سڪون ڇو نه آهي؟ آها ڪهڙي وٽ آهي جيڪا راحت ۽ آرام جو سبب بنجي ٿي. هن مام کي ڪي سڄاڻ ۽ ڏاها ئي پروڙين. اسان جهڙن اڻ پڙهيلن کي ڪهڙي سڌ!

اڄ آچر جو ڏينهن آهي. تنهنڪري دير سان اٿياسين ۽ اٿي ٽئڪسي ڪري شهر جا چڪر ڪاٽڻ لڳاسين. آچر جي ڪري شهر جا اڪثر دڪان بند هئا. انهيڪري سوچيوسين ته ڇو نه اڄ سنڌي بازار جو سير ڪري روح وندرائجي. سو ٽئڪسي واري کي اوڏانهن هلڻ لاءِ چيوسين. اٿي ڪافي ڇهڇٽو لڳو پيو هو. ڪي گهڙيون گهمڻ ڦرڻ ۾ نه ڪي شاپنگ ڪندي گذاري واپس ورياسين.

ٻاهرين ملڪن ۾ هيءَ ڳالهه مون خاص طرح نوٽ ڪئي ته اسان وانگر اٿي ماڻهو هڪ ٻي کان ٻچ ٻچان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

بنهه گهٽ ڪن. جهاز، بس يا ويگن ۾ ويٺا هوندا ته پنهنجو ئي منهن هوندن، پاسي ۾ ويٺل سان جسم به نه لڳندن. جيڪڏهن اتفاق سان لڳي به ويو ته ڏاڍا لڄي ٿيندا ۽ پيا هر هر معافي وٺندا. وري جي توهان کا ڳالهه پڇين ته اهڙي طرح سان جواب ڏيندا جو ڄڻ ته توهانجا ذاتي ملازم آهن. هتي ته اسان وٽ بس يا ريل وغيره ۾ هڪ ٻئي تي چڙهي ويهندا ۽ جي چئين ته بابا سولا ٿي ويهو ته وڙهڻ پيا ايندا. اسانجي ۽ هنن جي ماڻهن ڏانهن روين ۾ وڏو فرق آهي. ٻي ڳالهه، جيڪا خاص طرح آئڙيم سا اِها ته ٻاهر جا ماڻهو هتان جي پيٽ ۾ سگريٽ گهٽ پيئن. شايد اِنهي جو سبب رهي هنجي ته ٻاهر (پرڏيهه ۾) ماڻهن کي تفريح ۽ وندر جا گهڻائي وسيلا ۽ موقعا آهن ۽ هر قسم جي آزادي به اٿن. تنهنڪري سگريٽ گهٽ ڇڪين ٿا. اسان وٽ سگريٽ ۽ چانهه ڪانسواهه ٻيو آهي ئي ڇا؟ اسانجي غريب ۽ مسڪين ماڻهن لاءِ اِها ئي وڏي عياشي ۽ لڳي آهي. اسانجي غربت ۽ مفلسي جيڪي درد ۽ پيڙائون پيدا ڪري ٿي. تن کان فرار/نجات حاصل ڪرڻ لاءِ ماڻهو سگريٽ نوشي ۾ ئي پناهه وٺن ٿا.

ٻي ڏينهن صبح سوير پروگرام مطابق اسانکي پتايا (Pattaya) وڃڻو هو.

سوان بس سروس (Swan Bus Service) وارن جي بس اسانکي کڻڻ آئي، جنهن جي رزرويشن اسان اڳ ئي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڪرائي ڇڏي هئي.

پٽايا ايشيا جي وڏي ۾ وڏي بيچ آهي. جنهنکي اڪثر ميامي آف ايشيا به چوندا آهن. اِها بيچ (سامونڊي ڪنارو) بئنڪاڪ کان ٻن ڪلاڪن جي پنڌ تي آهي ۽ اٽڪل سؤ ڪن ميل جو مفاصلو ٿيندو. بئنڪاڪ کان پٽايا تائين تمام ويڪرو ڊبل وي روڊ آهي. ڪنهن زماني ۾ هتي به ڪراچيءَ (ڪولاچي جي ڪُن جيان) جيان رڳو مُهاڻن جون ميائيون ۽ ڪکاوان گهر هُئا. پر هاڻي ته هتي سياحت جو وڏو مرڪز آهي. ياحت سانگي ساري دنيا مان لکها ماڻهو هتي اچن ٿا. هتي ڪيٽريون ئي فرسٽ ڪلاس هوٽلون، نائٽ ڪلبون، گاف ڪورس ۽ بارون آهن. سمنڊ ۾ سير ۽ سفر لاءِ هر قسم جي سهوليت موجود/ هَڪي ملندي. هتي بئنڪاڪ واري رش، پيچ پيچان ۽ گهما گهمي نه آهي. نسبتاً ماحول سانتيڪو ۽ رومان پرور آهي. سمنڊ جي ڦهليل ڇاتيءَ تي ٻُڏندڙ سج جو نظارو، اچن پکين جون آڏامون ۽ ٿڌيون هوائون اهڙا روح کي راحت ڏيندڙ ڏيک آهن جو وسارڻ سان به نٿا وسرن. هتي به انڊين هوٽلون آهن، جتي توهانکي ڪراچيءَ جي هوٽلن جيان هر قسم جو کاڌو ملندو. اِنهن هوٽلن جا نالا آهن. رينبو ۽ موتي محل. سوتي محل هوٽل جو مالڪ ڪراچيءَ جو رهاڪو هو. اسان ساڻس ملاقات ڪئي. اسانکان ڪراچيءَ جي تمام گهڻي پڇا ڪيائين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

۽ ٻڌائين تہ ھتي پاڪستان جي قبائلي علائقن جا پٺاڻ تمام گھڻا آباد آھن ۽ ڳوٺن جا ڳوٺ سندن آھن. اِھي سڀ ھتي جا شھري ٿي ويا آھن. اِنھن مان ڪي ايترا امير ۽ ھلندي پڄندي وارا آھن جو سندن باد شاھہ تائين بہ رسائي آھي. دل ۾ خيال آيم تہ رڳي اسان سنڌواسين سان جُٽ ڪانھي پر ھي ھتي بہ پھچي ويا آھن. اسان آھا رات پٽايا جي رائل ڪلف بيچ ھوٽل (Royal Cliff Beach Hotel) ۾ گذاري. اسان وٽ پاڪستان ۾ صرف ھڪ فائيو اسٽار ھوٽل آھي پر ھتي ٿائيلينڊ جي ھر وڏي شھر ۾ گھٽيون ٿي اھڙيون فائيو اسٽار ھوٽلون آھن. ٻاھرين ملڪن ۾ تہ ھاڻ ڊيلڪس فائيو اسٽار ھوٽلون (Delux Five Star Hotel) ٻڻ شروع ٿي ويون آھن.

ٻي ڏينھن ٿورو اندر سمنڊ جي سير ڪري واپس بئنڪاڪ ورياسين. مون اڳ ۾ بہ ذڪر ڪيو آھي تہ پٽايا ۽ بئنڪاڪ جو فاصلو اٽڪل ھڪ سؤ ميل آھي يعني حيدرآباد کان ڪراچي ۽ تائين آھي. جنھن بس ۾ واپس ورياسين سا مڪمل ايئر ڪنڊيشنڊ ھئي. ھيٺ غاليچو وڇايل ھئس. بس ۾ (Toilet) بہ ھو. سفر دوران پيئڻ لاءِ بيئر، سافٽ ڊرنڪس ۽ کائڻ لاءِ سينڊوچز ۽ برگر آرڊر تي ڏنا ويا ٿي. بس ۾ سامھون رنگين ٽي-وي بہ لڳل ھئي. جنھن تي واپسي ۾ موسيقي جو پروگرام بہ ڏيکاريائون. بس جون سيٽون بلڪل ھوائي جھاز

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

وانگر آرام ده اگهتي پنتتي ٽيڻ واريون هيون. بس جو ڀاڙو صرف ٢٢-٠٠ رپيا ڏيڻو پيو.

ٿائيليند بنيادي طرح پاڪستان وانگر زرعي ملڪ آهي. هتي چانورن جي پوک، تمام گهڻي انداز ۾ ٿيندي آهي. ڪمند ۽ ڪيلي جا کيت به ڏسڻ ۾ آيا پر ٿورا. زمينون سنوت جي لحاظ کان اسانجي زمين کان وڌيڪ سڌيون ۽ ڦهليل هيون. آبادي جي لاءِ مشنري جو استعمال اسان جي مقابلي ۾ زياده هو. هتي باغات اسان جي نسبت گهٽ آهي. هتي اسان وٽ مختلف جنسن جي پوک جام ٿئي ٿي پر ٿائيليند ۾ ٿيون جنسون گهٽ رکو چانور زياده پوکيا وڃن ٿا. ٿائيليند جي زراعت بابت هي منهنجو مشاهداتي انـدازو آهي. مون اُتان ڪابه تفصيلي معلومات نه ورتي هئي. اهو ذاتي محتاط انـدازو تي سگهي ٿو ته اُتي جي زراعت جو مڪمل خاڪو پيش ڪرڻ ۾ ناقص هجي. بهرحال جو ڪجهه اکين ڏٺو سو لکيو اٿم.

اسان ٻن ڪلاڪن جي سفر ڪانپوءِ واپس بئنڪاڪ پهتاسين. اسانکي جيئن ته ٻي ڏينهن صبح سوير سنگاپور وڃڻو هو اُنهيڪري ٽپڙ ٽاڙي ساري سنڀالي هڏي رکياسين ۽ سمهي پياسين. هوٽل وارن کي چٽي ڇڏيو هوسين ته ٽئڪسي صبح ساڍي اٺين وڳي اچي اسانکي ڪٽي. ٻي ڏينهن صبح جو اٿ لڳي، پنجويهه منٽ ٿيا ته ٻيري اچي ٻڌايو ته ٽئڪسي پهچي ويئي آهي. اسان سامان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

وغيره بيري کان ڪٿائي هيٺ لٿاسين بل جي ادائگي اسان رات ئي ڪري ڇڏي هئي. اسان جي سنگاپور لاء ٽڪيٽ اڳي ئي K . هئي انهيڪري ڪوبه ڪتڪو ڪونه هيوسين. اهڙي ريت بئنڪاڪ شهر کي خيرباد چئي بئنڪاڪ انٽرنيشنل ايئرپورٽ تي پهتاسين. وچڻ وقت ايئرپورٽ فارمليٽز پوري ٿيڻ ۾ ڪو زياده وقت نه لڳو، هوائي جهاز ٿائيلينڊ جي سرزمين کي ڇڏيو ۽ اسان بئنڪاڪ جون ساروڻيون سنڀاريندا سنگاپور روانا ٿياسين.

---

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

وٽان ڪلاڪن جا ڪلاڪ هلندي آهي ، ايسٽائين جو وچي ٻاهر گاڏيءَ پهڙو ٿجي .

سنگاپور جاگرافي جي لحاظ کان جنهن هنڌ تي واقع آهي انجي نزاڪت هنجي سياسي ۽ معاشي اهميت کي وڏيڪ وڌائي ڇڏيو آهي . ايراضي ۽ آدمشماري جي لحاظ کان سنگاپور هڪ ننڍڙو ملڪ آهي پر ڪاروباري اهميت جي لحاظ کان وڏين طاقتن جي نگاهن جو مرڪز آهي . هتي گهڻو ڪري ٻين ملڪن جا ماڻهو پنهنجي موڙي سيڙائيندا آهن . پنهنجي ملڪ جي هڪ تمام وڏي شپنگ ڪمپنيءَ جا جهاز به سنگاپور جي جهنڊي هيٺ هلي رهيا آهن . اِها ڪمپني سنگاپور حڪومت وٽ رجسٽر ٿيل آهي . هتي جپان ۽ آمريڪا جا ماڻهو وڏي پئماني تي ناڻي جي سيڙپ ڪري رهيا آهن . صنعت ۾ سڌريل ملڪن جا سرمائيدار پنهنجي ناڻي جي سيڙپ اهڙن ملڪن ۾ انهيڪري ڪري رهيا آهن جو اتان سستي مزدوري ۽ سستو ڪچو مال ملي ٿو جنهن مان ڪروڙها ربيا ڪمايا وڃن ٿا .

اسان هوٽل رزرويشن ڪائونٽر تان هوٽل لاءِ ووچر وٺي اچي ٽيڪسي لاءِ قطار ۾ بيٺاسين . واري تي ٽيڪسي ملي جنهن ۾ چڙهي اچي هوٽل تي پهتاسين ، ٽنگلن ڪورٽ هوٽل (Tanglin Court Hotel) زور ويلي روڊ تي شهر جي وچ ۾ هئي . هيءَ هوٽل بئنڪاڪ جي هوٽل جهڙي نه هئي پر تنهن هوندي به چڱي هئي .

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

هوٽل جي مسواڙ ٢٢٠٠-٠٠ رپيا هئي. آنهي هوٽل ۾ هندوستان جو هڪ سنڌي ڪُٽنب بہ ترسيل هو.
سنگاپور تمام سهڻو، وڻندڙ ۽ صاف سٿرو شهر آهي. هتي جا رستا تمام ڪشادا ۽ ويڪرا آهن. عمارتون تمام وڏيون آهن. سياحن جي وندر لاءِ تمام سٺيون سيرگاهون آهن. سنگاپور ٿائيلينڊ جي ڀيٽ ۾ گهڻو امير مُلڪ لڳي رهيو هو. هتي جيڪي ٽيڪسيون هيون سي تقريباً سڀ وڏيون هيون C.C ٢٦٠٠٠ ڊاٽسن ڪارون ايئر ڪنڊيشنڊ هيون. ٽيڪسيون جتي ڪٿي هٿ ڏيڻ سان مسافرن لاءِ نہ بيهنديون آهن، جيئن اسان وٽ ڪراچيءَ ۾ آهي. سنگاپور ۾ توري توري پنڌ تي ٽيڪسي اسٽينڊ آهن. هتي ٽيڪسي واري کي عرض ڪرڻ يا ڀاڙي تي چِڪتاڻ ڪرڻ جي قطعي ضرورت پيش نٿي اچي. توهانکي جنهن بہ ٽيڪسي چڙهڻو هجي آن ۾ ويهي رهو ۽ پنهنجي منزل ٻڌايو، ڊرائيور توهانکي ٻڌايل منزل تي پهچائي ڇڏيندو.
سنگاپور سير ڪرڻ لاءِ هر لحاظ کان سٺي جڳهہ آهي پر جنهن شئي مونکي گهڻو متاثر ڪيو سا آهي آتي جي صفائي. سچ پُڇو تہ سڄي سير دوران اسانکي ڪٿي ڪنهن رستي تي بہ ماچيس جي تيلي بہ پيل نظر نہ آئي. قدمَ قدم تي ڪچري لاءِ پلاسٽڪ جا وڏا ڏٻا رکيل هئا ۽ سگريٽ جي ٽوٽن ۽ تيلين لاءِ جدا ريتيءَ سان ڀريل پلاسٽڪ جا ڏٻا رکيل هئا تہ جيئن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

آهي آسانيءَ سان رهڻيءَ ۾ وسامي وڃن ۽ ڊونهون نہ ڪن. ڪمري تي ڪجهہ وقت آرام ڪرڻ ڪانپوءِ شام جو گهمڻ لاءِ شهر ۾ نڪتاسين. اسانکي اڳ اها خبر نہ هئي تہ ٽيڪسي صرف ٽيڪسي اڏن تان ملندي آهي. جنهن جو ذڪر اڳيان بہ ڪيو اٿم. اِنهيڪري ٽيڪسي هٿ ڪرڻ ۾ گهڻو وقت لڳو. بهرحال ٽيڪسي هٿ، ڪري ٽراپيسڪانو نائٽ، ڪلب وياسين. ٽڪيٽ تمام گهڻي مهانگي هئي، يعني هڪ سؤ پنجهتر روپيا. هتي ڪلاسيڪل قسم جا مختلف ڊانس (ناچَ) ڏيکاريائون.

بئنڪاڪ واري ڳالهہ هتي ڪونہ هئي، تنهن ڪري اوٻاسيون پئي ڏنوسين. بئنڪاڪ جيان هتي بہ هندستانين لاءِ ڪافي هوٽلون آهن، خاص ڪري عرب اسٽريٽ تي. اِنهيڪري ماني وغيره جي ڪابہ تڪليف نہ ٿيندي هئي. ٻي ڏينهن شهر گهمڻ وياسين. هتي وڏيون وڏيون سپر مارڪيٽون هيون. جن ۾ پلازا سپر مارڪيٽ، جيڪا تازو ٺهي راس تي هئي، سا تہ تمام وڏي سپر مارڪيٽ هئي. اسان هاءِ اسٽريٽ، آرچڊ پلازا ۽ چائنا ٽائون پڻ گهمڻ وياسين. هتي سستائي تمام گهڻي آهي. مارڪيٽ پرڏيهي مال سان سٿي پئي آهي. هر شئي هتان ملي سگهي ٿي. اسان ٿورڙي خريداري بہ ڪئي، هتي سنگاپور ۾ سنڌي ماڻهو تمام گهڻي تعداد ۾ آباد آهن. اِها قدرتي ڳالهہ آهي تہ پرڏيهہ ۾ ديس واسين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

سان ملڻ لاءِ دل آچلون ڏيندي آهي. دل ۾ دل ۾ هڪ عجيب سرور ۽ ڪيف پئي محسوس ڪيم ته هزارها ميل پري اُنهن وطن واسين سان ملي وطن جا حال اوري سگهندس، جيئن ’اياز‘ چوائي:

آڌري ويا سڀ وهلورُ وڳر
ڪا ڪُونج نه موٽي آئي آ.

جن ماڻهن سان ملڻ وچي رهيو هئس تنهن جي چهرن سان به ڪڏهن آشنائي نه هئي، پر هڪ رشتو ۽ ناتو ضرور هو. اهو رشتو ۽ ناتو هو مٽيءَ جي محبت جو. اِها محبت ۽ آڪير ئي مونکي ڇڪي اُنهن جي آستانن تي وٺي ويئي. اُٺ آٺي ڪيترن ئي سنڌين سان مليس، جيڪي اڪثر واپاري طبقي سان تعلق رکندڙ هئا.
اِهي ماڻهو هاڻي هتي ايترا جُڙي ويا آهن جو سنڌ ذهن تان سنڌ جون يادون مٿيون پيون وڃن. منجهن سنڌ لاءِ گهڻو اُتساهه نه رهيو آهي، تڏهن به پنهنجي سُڃاڻپ ڪي قائم رکيو اچن. سنڌن نئين ٿهيءَ جا سنڌي اُچار هنن جهڙا پختا ۽ صحيح نه رهيا آهن. اِنهي مان اندازو ٿئي ٿو ته سنگاپور ۾ سنڌي ٻوليءَ جو آئندو روشن نه آهي. ٻن ٽن پيڙهين بعد اِهي ماڻهو صرف نالي جا سنڌي وڃي بچندا باقي ٻوليءَ جا ٻول وسري ويندن.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

الا، ائين مَ هوء جو ڪتابن ۾ پڙهجي،
تہ ُهتي سنڌ ۽ سنڌ وارن جي ٻولي.
”نارائڻ شيام“

مونکي هڪ سنڌي واپاريءَ ٻڌايو تہ هت سنگاپور ۾ اٽڪل ٽيهہ چاليهہ هزار سنڌي آباد آهن. اسان سنڌين جي ائسوسيئشن طرفان اسانجو پنهنجو هڪ سنڌي اسڪول پڻ آهي. اسان پنهنجن خاص ڏرمي ڏينهن تي ٽيليويزن جو ڪو هڪ چئنل ڪلاڪ اڌ ڪلاڪ مسواڙ تي وٺندا آهيون ۽ سنڌي پروگرام نشر ڪندا آهيون تہ جيئن سڀ سنڌي ۽ ٻيا آهي پروگرام ڏسي سگهن. هتي حڪومت طرفان ڪو بہ سنڌي اسڪول هلندڙ نہ آهي ۽ نہ ئي وري T.V وارا پاڻ مرادو ڪو سنڌي پروگرام پيش ڪندا آهن. هتي سنڌين جي ائسوسيئشن گهڻي وقت کان ڪم ڪري رهي آهي ۽ منجهن ڏاڍي ٻڌي بہ آهي. سنگاپور جا سنڌي تمام امير ماڻهو آهن. هتي سنڌن وڏا ڪاروبار آهن ۽ چڱي پهچ جا مالڪ آهن. بئنڪاڪ جي ذڪر دوران اها ڳالهہ ٻڌائڻ وسري ويئي تہ بئنڪاڪ ۾ بہ ڪافي سنڌي آباد آهن. اِهي سڀ گهڻو ڪري واپاري آهن. اسان هڪ سنڌي واپاريءَ، جنهن جو ڪپڙي جو دڪان هوٽل ٽروڪاڊيرو (Trocadero) جي پرسان ”لڪشمي ڪلاٿ هائوس“ جي نالي سان آهي، تنهن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

سان ملاقات ڪئي. هن اسان کي ٻڌايو ته بئنڪاڪ ۾ ٻه ٽي هزار سنڌي آباد آهن.

مون سنگاپور ۽ بئنڪاڪ جي ڪافي سنڌين کان پڇيو ته آهي اصل ڪٿان جا هئا ته معلوم ٿيو ته اِنهن مان گهڻا حيدرآباد ۽ اُن جي پسگردائين سان واسطو رکندڙ هئا. انهن مان گهڻا ڪٽنب ته هندستان پاڪستان جي ورهاڱي کان گهڻو اڳ هتي آباد ٿيل هئا. جن سنڌ ورڪي واڻين جون ڳالهيون اڄ به اسان وٽ مشهور آهن سي اهي ئي ماڻهو آهن جيڪي ڏکڻ اوڀر ايشيا جي ملڪن ۾ مستقل سڪونت اختيار ڪري چڪا آهن. سنڌ جا ساموندي جيڪي ڏيساورن ڏوري ۽ ڪارا ڪنڌ ڪيڙي آڻ ميون دولتون ميڙي اچي سنڌ سونهاري ۾ جمع ڪندا هئا سي هاڻي وطن سان ناتا ڇني پرڏيهين جا ڏيهي ٿي ويهي رهيا آهن.

وڃئي وسري شال، تو جو سودو سڪيو،
اڄان آئين ڪالهه، پڻ تو سفر سنبهين.
شاهه سائين

—

وڻجاري جي ماءُ، وڻجارو نه پلئين،
آيو ٻارهين ماهَ، پڻ تو سفر سنبهي.

سنڌ جي سداحيات شاعر لطيف پنهنجي شاعريءَ جو سڄو سُر "سُر ساموندي" اِنهن وڻجارن، ساموندين،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ناڪئن ۽ ڪنڊ ڪيڙائون جي نذر ڪيو آهي. هاڻي اِهي اسان ڪان جيتوڻيڪ ڪوهين ڏور آهن پر اسانجي ادب ۽ تاريخ جو حصو بڻجي ويا آهن.

مون اڪثر ٻڌو هو تہ سنگاپور ۽ بئنڪاڪ ۾ آباد هندو سنڌ مان ايندڙ سنڌي ۽ سان تمام سڪ ۽ اُڪير سان ملن ٿا ۽ سنڌ بابت ڏاڍيون پڇائون ڪن ٿا. پر ڪيترن سان ملاقات بعد اِها خوش فهمي دور ٿي ويئي. منجهن اهڙي ڪا بہ سڪ ۽ اُڪير نہ هئي. اِهي چوويهہ ڪلاڪ واپاري آهن ۽ واپار ڪانسواءِ ٻي ڳالهہ ڏانهن ڌيان ڏيڻ جي ضرورت ئي نٿا محسوس ڪن. اِهي مون کي اُنهن ڪاغذي گلن جهڙا لڳا جنجي مٿان ”سنڌي“ لکيل هو پر منجهن سنڌيت جي ٻُوءِ ذري جيتري بہ نہ هئي.

سڄڻ ۽ سانيهہ ڪنهن اڻاسيءَ وسري،
حيف تنهين کي هوءِ، وطن جن وساريو.
لطيف

ٻي ڏينهن صبح جو ”ميندا‌ءِ آرڪڊس چڙياگهر ۽ ڪرنجي ميمور يل ٽائگر بام باغ“ _Zoo Mandai) Orchards & Karanji Memorial Tiger Balm Garden) ڏسڻ وياسين. ٽائيگر بام باغ ۾ هزرادين مورتون ۽ تمام وڏيون تصويرون ٺهيل هيون، جن ۾ سنگاپور جي ثقافت جي جهلڪ ڏيکاريل هئي. گهمندي ڦرندي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڪافي دير تي ويٺي هئي جنهن ڪري واپس ورڻ جو سعيو ڪيوسين. ٽيڪسي آساني سان ملي ويئي ۽ جلد اچي هوٽل پهتا ٿياسين. سوچيم ته ڪراچيءَ جي طارق روڊ يا صدر ۾ هجون ها ته ٽيڪسيءَ لاءِ پيرَ ٻاسڻا پون ها. سنگاپور ۾ ٽيڪسيون تمام سٺيون ۽ آرامده آهن. رستن ويڪرن هئڻ ڪري ٽرئفڪ تمام تيز هلندي آهي. سنگاپور ۾ توهان کي ڪارون، بسون، هوٽلون، سپر مارڪيٽون ۽ ڪلبون وغيره سڀ ايئرڪنڊيشن نظر اينديون. ايتري قدر جو جڏهن آئون ”پلازا سنگاپور“ جي سامهون هيٺان سب وي (Sub Way) ٽپان پيي ويس ته آها کليل هئي پر پاسن کان ٿڌيا ٿڌيا ايئرڪنڊيشنر لڳل هئس.

ٻي ڏينهن صبح جو سوير ٽيڪسي ذريعي جورانگ برڊ پارڪ (Jurong Bird Park) ويا سين. اهو شهر کان ٿورو پرڀرو هو ۽ اسان اڌ ڪلاڪ کن ۾ اتي پهتاسين. ٽڪيٽ وٺي ٽرام جي ذريعي روانا ٿياسين. سڄي برڊ پارڪ ۾ ٽرام جي ذريعي گهمڻ جو بندوبست ٿيل آهي. پارڪ اندر ڪيترين ئي پڪنڪ پوائنٽس (تفريحي جايون) آهن. جتي توهان ٽڪجي پئو اتي لهي چانهه يا ڪافي پي ٽڪ ڏيئي وري ٽرام ۾ چڙهي اڳيان هليا وڃو. جورانگ برڊ پارڪ دنيا ۾ پنهنجي نموني جو اڪيلو برڊ پارڪ آهي. هتي سڄي دنيا مان سئن هزارن کان وڌيڪ پکي گڏ ڪري پنهنجي پنهنجي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ملڪ جي آبهوا ۽ حالتن تحت رکيا ويا آهن. جيڪي
پکي پهاڙي ملڪن جا آهن انهن کي تمام وڏن ويڪرن
پڃرن ۾ پهاڙي ماحول ۾ رکيو ويو آهي. جيڪي
پکي سرد ملڪن/علائقن جا آهن تنکي وڏن ڪشادن
ڪمرن ۾ رکيو ويو آهي ۽ ايئرڪنڊيشنز جي ذريعي
هتراڏو ٿڌو ماحول مهيا ڪيو ويو آهي. هتي هزارين
سياح اچن ٿا. سياحن لاءِ تمام سٺو بندوبست ڪيل
آهي. توهان جڏهن ٽرام ۾ هلندا ته ٽرام ۾ لڳل لائوڊ
اسپيڪرن ذريعي توهان کي مختلف هنڌن تي رکيل
پکين جي باري ۾ مڪمل معلومات ٻڌائي ويندي.
اهڙي ريت پکين کي ڏسڻ سان گڏ انهن جي معلومات
به توهانکي حاصل ٿيندي ويندي.

سنگاپور جي نائيٽ لائيف (رات واري زندگي)

پنهنجي اميراڻي رنگ روپ ۽ سونهن سوڀيا ۾ بئنڪاڪ
کان وڌيڪ وڻندڙ ۽ جاذب نظر لڳي ٿي. تمام وڏيون
وڏيون عمارتون، روشنين سان سنگاريل ڪشادا ۽
چلڪندڙ رستا، سيلف ڪنٽرولڊ ٽرئفڪ، وڏيون ۽
نيون گاڏيون ۽ خوبصورت مارڪيٽون جيڪي جڳمڳ
جڳمڳ جرڪنديون نظر اينديون آهن ڏسڻ سان روح
کي راحت اچي ويندي آهي ۽ محسوس ٿيندو آهي ته
واقعي محمد رفيع ”زندگی میں ایک بار آنا سنگاپور“
وارو گانو خوامخواه نه ڳايو آهي.

ٻي ڏينهن صبح سوير آئي سنگاپور اسٽيشن تي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

وياسين. جتي ڪولا لامپور لاءِ رزرويشن ڪرائيسين ته جيئن ايندڙ ڏينهن ٽي سوير بنا ڪنهن تڪليف جي اوڏانهن روانا ٿي وڃون. رزرويشن ڪان واندا ٿي اسان سنتوسا (Sentosa) لاءِ روانا ٿياسين. سنتوسا وڃڻ لاءِ ٻه رستا آهن. هڪ لانچ ذريعي ۽ ٻيو ڪيبل ڪار (Cable car) وسيلي. اسان پنهي مزن ماڻڻ خاطر فيصلو ڪيو ته وڃجي ڪيبل ڪار ذريعي ۽ موٽجي لانچ ذريعي. اسان ٽڪيٽ، وٺي ڪيبل ڪار ۾ ويٺاسين. ڪيبل ڪار ۾ ويهڻ جو پهريون اتفاق هو اِنهيڪري واقعي هوائي جهاز ڪان به هن ۾ زياده خوف ٿي رهيو هو. جيتوڻيڪ ڪيبل ڪار هيٺ، هوندي آهي ۽ جهاز اٽڪل ٣٥ هزار فوٽن جي اوچائي تي اڏامندو آهي پر اِهو صرف نفسياتي اثر ٿي هوندو آهي ڇاڪاڻ ته ڪيبل ڪار مٿان هيٺ، هر شئي ڏسڻ ۾ پئي ايندي آهي ۽ ماڻهو پاڻکي آسمان ۽ زمين جي وچ ۾ لڙڪندومحسوس ڪندو آهي. اِها اضافيت ئي ڊپ جو سبب هوندي آهي. هوائي جهاز هڪ ته ڪيبل ڪار جي ڀيٽ ۾ گهڻو وڏو هوندو آهي، بند هوندو آهي، منجهس گهڻا ماڻهو ويٺل هوندا آهن ۽ ٿورڙي وقت ڪانپوءِ هيٺين ڪابه شئي ڏسڻ ۾ نه ايندي آهي. پر ڪيبل ڪار ننڍڙي هوندي آهي جنهن ۾ وڌ ۾ وڌ ڇهه ماڻهو ويهي سگهندا آهن. بهرحال ڪيبل ڪار پنهنجي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ماکب تي پهتي. آتي اسان کان سنتوسا ۾ داخل ٿيڻ
جي ٽڪيٽ ورتي ويئي. سنتوسا منهوڙي جيان هڪ
وڏو ٻيٽ آهي. جنهن کي حڪومت هڪ لاجواب
ٽوئرسٽ پوائنٽ بڻائي ڇڏيو آهي. آتي توهان کي
ڪئبل ڪار، بيچ، سُوئمنگ لئگون (swin.i·g Lagon)
فورٽ سلوسو (Fort Siloso) ۽ ٻيون ڪيتريون ئي
شاندار تفريحي جڳهيون ملنديون. سنتوسا ٻيٽ گهمڻ
لاءِ هڪ هنڌ کان ٻي هنڌ وڃڻ واسطي هرگهڙي بس
موجود ملندي. توهانکي بس لاءِ هڪ منٽ به انتظار نه
ڪرڻو پوندو. بسن جو ڀاڙو سنتوسا جي داخلا في ۾
شامل هوندو آهي. آها به حقيقت آهي ته جنهن سنگاپور
نه ڏٺو تنهن ڪجهه به نه ڏٺو ۽ وري هن ۾ به ڪو
وڌاءُ ڪونهي ته جنهن سنتوسا نه ڏٺو تنهن سنگاپور نه
ڏٺو. سنتوسا جي پر فضا مقام تي اسان سندس رنگيني
۾ اهڙا ڪوئجي وياسين جو سڌ ئي نه پئيسون ته شام
ٿي ويئي آهي. شام جي ڳاڙهاڻ سڄي وايو منڊل کي
سونو روپهو ڪري ڇڏيو هو. جڏهن اسان لانچ ۾ واپس
وري رهيا هئاسين تــه اياز جو هيءُ شعر سندم دل ۾
هُري رهيو هو:

ڪونـــاري جيئن ڪيٽي بندر
سانجهيءَ ســــون پکهاريو آهي
آڳـــل پاڇل واڍ ڪپيءَ تـــي
ٻيڙيءَ ٻيڙيءَ هــاريو آهـــي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

لانچ مان لهي ٽيڪسي جهليسين ۽ اچي هوٽل
تي ٺانيڪا ٿياسين. جيئن ته سنگاپور ۾ آخري رات
هئي انهي ڪري ٽڪ هوندي به آرام نه ڪيوسين.
وري به شهر جو شيل ڪرڻ لاءِ پروگرام ٺاهيوسين.
ٽيڪسي ڪري سڌو چائنا ٽائون وياسين جتي
ميڪڊو نالڊ جي دڪان تان بيف برگر ورتاسين ۽ مختلف
مارڪيٽن جا چڪر ڪاٽيندا جڏهن صفا هلڻ ڪان بس
ٿياسين تڏهن واپس هوٽل ورياسين، ٿڪ ڏاڍو هو انهي
ڪري بستري تي ليٽندي ئي ننڊ ڪٽي ويئي اڃان ننڊ
مان آس ئي نه پٽي هئيسين ته بيري ٽيليفون ڪري
اٿاريو ته توهان جي وڃڻ جو وقت ٿي ويو آهي.
بيري تي غصو ته آيو پر پنهنجي وڏي جو ويچ نه
طبيب اسان پاڻ ئي ته ڪيس رات جو تاڪيد ڪئي
هئي ته اسان کي وڃڻو آهي انهي ڪري صبح وقت
تي اٿارج. اسان تڙ تڪڙ ۾ سامان ٺاهيو، ٽيڪسي
وارو جنهن کي هوٽل جي معرفت اڳ۾ ئي چيل هو
سو به اچي سهڙيو باقي رهيل پئسن جي ادائگي ڪري
ٽيڪسي ۾ سوار ٿي سنگاپور ريلوي اسٽيشن ڏانهن
روانا ٿياسين.

سنگاپور ريلوي اسٽيشن ڪا خاص وڏي نه هئي.
انهيڪري هتي ڪابه دشواري پيش نه آئي. ٽڪيٽ
اسان وٽ اڳ ۾ ئي موجود هئي. مختصر قسم جي
ڪسٽم چيڪنگ ڪانپوءِ اميگريشن ٿي ۽ اسان کي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ملائيشيا لاءِ ١٥ ڏينهن جي ويزا ملي. اسان پنهنجي ٽڪيٽ ڪيڏي گارڊ کي ڏني جنهن اسان کي پنهنجي بوگي ۽ سيٽ جو ڏس ڏنو. اسان آساني سان پنهنجي سيٽ تي پهچي وياسين ۽ ٽرين صحيح وقت تي رواني ٿي. اهڙيءَ ريت جوهرو بهرو (Johru Bahru) ريلوي جنڪشن اسانکي سنگاپور کان ڌار ڪري ملائيشا ڏانهن روانو ڪري ڇڏيو.

—

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ملائشيا

سنگاپور کان ڪولالمپور جو سفر اٽڪل ساڍن ڇهن ڪلاڪن جو سفر آهي. پر ٽرين جي آرام ده ماحول ۾ ٻاهر جي سرسبز ۽ سهڻن نظارن ڪري ساڍن ڇهن ڪلاڪن جو وقت ائين گذري ويو جو ڄڻ ته چند گهڙين جو معاملو هو. ٽرين ۾ سچي واٽ وي. سي. آر تي فلمون ۽ موسيقي جا پروگرام ڏيکاريندي هليا. پر انهن کان وڌيڪ پُرڪشش ۽ پُرڪيف آهي قدرتي نظارا هئا جيڪي ساڍن ڇهن ڪلاڪن تائين اسان ساڻ رهيا. هتي ته ڏور اوير جو سڄو خطو قدرتي نظارن سان مالا مال آهي پر ملائشيا ۽ انڊونيشيا ته وڻڪار، سبز زارن ۽ قدرتي نظارن سان جهنجهيا پيا آهن. ملائشيا جو سڄو ملڪ لائيم اسٽون (Lime Stone) (پورو پٿرن) جي ٻهاڙين مٿان ساوڪ ۽ وڻن سان پريو پيو آهي. ملائشيا ۾ ديدون به گهڻيون آهن. ساوڪ ۽ سرسبزي جو هيءَ عالم آهي جو اسان هڪ هفتو اتي هياسين پر اسانکي هڪ چوڪڙي زمين جي به ساوڪ کان خالي نظر نه آئي. ملائشيا ۾ گهڻائي مسلمانن جي آهي. آدهي کانپوءِ وڏي آبادي چينائين جي آهي. هن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڪان اڳ اسلامي سربراه ڪانفرنس جو جيڪو جنرل سيڪريٽري ٽنڪو عبدالرحمان هو سو ملائشيا جو رهاڪو هو، هتي ملائشيا ۾ برطانوي طرز جي پارليامينٽري جمهوريت آهي. هتي به هندستان ۽ پاڪستان وانگر انگريزن وڏي عرصي تائين حڪومت ڪئي. ِهنن نام ڪئين مهذب اچن انسانن ايشيا ۽ آفريڪا جي اڪَٺ دولت ڪي لٽڻ لاءِ آتي جي مظلوم قومن سان جيڪي ويل وهايا سي تاريخ جي صفحن ۾ محفوظ آهن. اڄ به اِهي سامراجي ملڪ پنهنجي C.I.A ۽ اقتصادي چالن سان اِنهن مظلوم قومن جو رت چوسي رهيا آهن. ملائشيا بي انتها استحصال جي باوجود به هينئر جيڪڏهين امير ملڪ نہ آهي تہ غريب بہ ڪونهي. هتي جي رومان پرور سرزمين ربڙ، چانور، ڪوڪونٽ، پام آئل، ٽن مائينز ۽ ڪروڊ آئل جي دولت سان سٽي پٽي آهي. ملائشيا خاص ڪري ربڙ ۽ پام آئل جي پيداوار ۾ دنيا جو نمبر پهريون ملڪ آهي. هتي سياح تمام وڏي تعداد ۾ ايندا آهن. اِهو بہ آمدني جو وڏو وسيلو آهي.

ملائشيا نالي ۾ تہ اسلامي ملڪ آهي پر هتي شراب ۽ سوئر جو گوشت عام ۽ سر بازار ملي ٿو. اسان جڏهن پهرئين ڏينهن ملائشيا ۾ پهتاسين تہ پنهنجي هوٽل جي آجيان ڪندڙ چوڪريءَ کان پڇيوسين تہ رمضان جو مهينو آهي، هتي ڪائونٽر تي ڪا بندش تہ ڪانهي. هن جواب ۾ مرڪي ڏنو ۽ چيائين هتي اهڙي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڪِبه پابندي ڪانهي. هنڪي پاڻ انهي ڳالهه جي پڇڻ تي تعجب ٿيو ۽ چيائين- ”ڇا، اهڙو به ڪو ملڪ آهي جنهن ۾ رمضان ۾ کائڻ پيئڻ تي پابندي هوندي آهي؟“ آئون موٽ ۾ مرڪي ماٺ ٿي ويس. اسان ڪولا لمپور ۾ هوٽل شيراز ۾ ترسياسين. اسان جيترو وقت به ملائيشيا ۾ رهياسين ته اسانکي رمضان جي موجودگيءَ جو احساس ئي نه ٿيو. ملائيشيا، بئنڪاڪ ۽ سنگاپور رمضان جي لحاظ کان هڪجهڙا هئا.

ٻئي ڏينهن صبح سوير اسان پودورايا بس اسٽاپ پهتاسين، جتان ايئرڪنڊيشن ڪوچ ذريعي جينٽنگ هاءِ لينڊس (Geenting High Lands) روانا ٿياسين. جينٽنگ هاءِ لينڊس ملائيشيا جي بهترين هل اسٽيشن (Hill Station) آهي ۽ ڪولا لمپور کان اٽڪل ٣٦ ميل پري آهي. جيئن ته اها مٿي پهاڙ تي آهي انهيڪري ان تائين پهچڻ ۾ ٿورو زياده وقت يعني ڪلاڪ سوا ڪلاڪ لڳيو وڃي. جينٽنگ هاءِ لينڊ تمام سهڻي ۽ پُر فضا جڳهه آهي. سچ پچ مونکي ته ڏاڍي وڻي. لوڪ ڪهاڻين جي پرستان وانگي ٿي لڳي. هڪ ته مقام/جڳهه قدرتي حُسن جي لحاظ کان سٺي هئي پيو ته ملائيشيا سرڪار جي توجه ۽ محنت هنکي چار چنڊ لڳائي ڇڏيا هئا. هتي سياحن واسطي هر قسم جي سهوليت مهيا آهي. مثلن ڪيبل ڪارن جو بهترين بندوبست، انٽرنيشنل معيار جون بهترين ڪئسينو، گاف ڪورس، گرم پاڻيءَ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

جو تلاءُ، ٽينس ڪورٽس، راندين جا اسٽيڊيم، ٿيئٽر، شاندار سئنيما گهر، باغ ۽ چينائي مندر وغيره.. مزي ۽ حيرت جي ڳالهه هيءَ ته ايڏي اوچائي واري هنڌ تي هڪ هٽرادي ڍنڍ ڏاهي اٿن جنهن ۾ پيڙين وسيلي گهمڻ جو بندوبست ٿيل آهي. اسان وٽ ڪينجهر جهڙي قدرتي ڍنڍ به بي بلي تي پئي آهي. اِنهي ڪينجهر کي جيڪڏهن ٽورسٽ اسپاٽ بنائجي ته سوين ۽ هزارين سياح هر سال سنڌڙيءَ جي اِها سونهن ڏسڻ اچن ۽ ڪينجهر جي سهڻي رومان پرور ماحول جا اڻ اڻ مٽ تاثرات حياتي تائين نه وسارين.

هيٺ جـــر مٿي ميڄر، پاسي وڻــراهه
اچي وچــي وچـــ ۾ تماچيءَ جي ساهُ
لـڳي اُتر واءُ ته ڪينجهر هندورو ٿئي.

هيٺ جر مٿي ميڄر، ڪنڌيءَ ڪونئر تَرن
لـڳي واهوندن، ته ڪينجهر ڪٿوري ٿئي.
لطيف

ها، سو ڳالهه پئي ڪيم هل اسٽيشن جي هتي رهڻ لاءِ تمام سٺيون فرسٽ ڪلاس هوٽلون آهن. هتي سياح تمام گهڻا ايندا آهن. تنهنڪري اسانکي مقامي ماڻهن جي مقابلي ۾ ٻاهريان ماڻهو گهڻا ڏسڻ ۾ آيا. سنگاپور وانگر هتي به ٽيڪسين، هوٽلن، سپر مارڪيٽن ۽

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ٻئنڪن وارا انگريزي سمجهندا آهن. انهيءَ ڪري ڪم ڪرائڻ ۾ ڪابه تڪليف نه ٿيندي هئي. پنهنجي ملڪ کان ٻاهر ڌاريون اهم مسئلو هوندو آهي ٻوليءَ جو. توهان ڪيترا به ڏاها ۽ اعليٰ تعليم يافته هجو پر جي اُن ملڪ جي ٻوليءَ کان بيخبر آهيو ته پوءِ توهان ۾ ۽ گونگي ۾ ڪوبه فرق نه آهي. اشارن جي وسيلي پيا ڪم هلايو. ڳالهه ٻولهه تي جهڙي سينسر شپ لڳل .... يا ....

زبانِ يارمن ترڪي ومن ترڪي نمي دانم.

اسان اهو سڄو ڏينهن جنيٽنگ هاءِ لينڊس تي گذاريو ۽ رات جو اٽڪل ۹-۴۰ منٽن تي ڪوالالمپور لاءِ روانا ٿياسين. واپسيءَ ۾ اسان کي ٿورو وقت لڳو چاڪاڻ ته لاهيءَ تي لهڻ ۾ گهٽ وقت لڳندو آهي.

ٻئي ڏينهن اسان سڄو وقت شهر گهمڻ ۾ صرف ڪيو. شهر تمام صاف سٿرو هو. رستا ويڪرا هئس ۽ ٽريفڪ جو به تمام سٺو انتظام ٿيل هو. گهمندي ڦرندي اسان نيشنل ميوزم (قومي عجائب گهر) جامع مسجد ۽ جالان آپانگ (Jalan Apang) وياسين. ڪوالالمپور ۾ سياحن لاءِ ٻئنڪاڪ وانگر ڪافي ڊيوٽي فري شاپس آهن. جتي توهان پاسپورٽ ۽ ٽڪيٽ ڏيکاري دڪان تي موجود ڪابه شئي بازاري اگهه کان به گهٽ قيمت

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

تي وڃي سگهو ٿا. پر سنگاپور ۾ ائين نه هو. چاڪاڻ ته سنگاپور خود ڊيوٽي فري پورٽ آهي. شام واپس هوٽل تي آياسين ۽ ڪجهه ٽڪ پيچي وري رات جو فيڊرل هوٽل ڪوپا ڪابانا (Copa Cabana) جي نائيٽ ڪلب وياسين. هي ڪلب به سنگاپور جي ڪلبن جهڙي هئي. منجهس ڪا علحده خصوصيت نه هئي. ڪوالالمپور جي نائيٽ لائيف به سنگاپور جي نائيٽ لائيف جيان جوبن تي هوندي آهي. آهائي سونهن، آهائي سرهاڻ ۽ آهائي سرهائي. پر بئنڪاڪ کير سڏائي!

ٿائيلينڊ، سنگاپور ۽ بئنڪاڪ ۾ انگريزي اخبارون جام نڪرنديون آهن. جنهن ڪري روزاني خبرن جي ڄاڻ رهندي هئيسن. وڏي ڳالهه ته ننڍيئڻ کان اخبار پڙهڻ جي جيڪا ٻاڙ آهي سا به پوري ٿي ويندي هئي. اِنهن ٽنيهن ملڪن جي اخبارن جو بين الاقوامي حالات سان تعلق رکندڙ خبرن جو انداز ۽ رحجان هڪ جهڙو هو. انهيءَ جو مکيه سبب هيءَ آهي ته ٽنهي ملڪن جو سياسي لاڳاپو آمريڪي لابيءَ سان آهي. اِنهيڪري هتي جي اخبارن تي اِهو فرض هوندو هو ته روزانو پولينڊ، افغانستان ۽ ڪمپوچيا جي باري ۾ شهه سرخين سان خبرون ڇاپي آمريڪي مائي باپ کي راضي رکن. اخبار ڪٿبي هئي ته خيمرروج، افغان مجاهدين ۽ ويلسا جي ساليڊرٽي جي ڪاروائين ۽ ڪارنامن سان پنا ڪارا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ٿيا پيا هوندا هئا. آمريڪي سرڪار سي - آئي جي ايجنٽن جي ذريعي ساري دنيا ۾ خبر رسان ايجنسي جو چار وڇائي ڇڪن ملڪن کي ويڙهائڻ ۽ ڇڪن جي پٺيان ڪانگن واري ڪانءَ ڪانءَ مچرائڻ لاءِ ڪيترين ئي ڏوتيون پيدا ڪري ڇڏيون آهن. جڏهن آمريڪي سرڪار ويتنام ۾ ميلائي جو ڪوس عام پئي ڪيو آن وقت آنهن اخبارن جا وات بند هئا. آمريڪا ۾ ڪارن سان جيڪو نسلي پيڊ هلندڙ آهي ان تي به اِهي ڏوتيون چپ آهن. پر جڏهن مظلوم قومن جا ماڻهو حقن ۽ آزادي جي طلب ڪن ٿا ته اِهي اخبارون آنهن کي تشدد پسند، غنڊا ۽ مجرم پيشه هئڻ جا لقب ڏيئي آنهن جي ڪردار ڪشي ڪن ٿيون. آمريڪي ۽ مغربي پريس تي ته معيار ئي ڪونهي پر هي پٺتي پيل ملڪ آمريڪا جا پڇ لٽڪائو ٿيو سي ڪنهن تي باهيو بيٺا آهن سي پنهنجي انجام کان بي خبر آهن. آمريڪا جڏهن ڪنهن ملڪ کي امداد ڏيندو آهي ته اِهي ڏوتيون سندس انسان دوستيءَ جا ڍڪ پريندي نه ٿڪنديون آهن. جي اندر ۾ جهاتي پائي ڏسبي ته پتو پوندو ته اِها امداد جو پر آهي قرض ۽ قرض به ڳرن وياجن وارو. وڃندڙ تاقيامت اِنهي قرض جي ڪوڙڪي مان ڪنڌ نه ڪڍائي سگهي. آمريڪا انسان دوستي ۽ امن جي ناليءَ ۾ انتهائي نڪ نرجهائي ۽ بي حيائي سان دنيا جي پٺتي پيل قومن کي ظلم جو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

نشانو بنايو آهي.

اسرائيلين جي هٿان مظلوم فلسطينين جو بي وطن بنجڻ ۽ لبنان ۾ سندن قتل عام ٿيڻ ڪنهن جي چرچ ۽ هٿشي تي آهي؟ سائوٿ آفريڪا جي نسل پرست حڪومت خلاف عالمي آواز کي سلامتي ڪائونسل ۾ ويٽو ڪرڻ ڪنهن جي ڪارستاني آهي؟ آمريڪا کان سواءِ اهڙو ڪنو ڪم ٻيو ڪهڙو ملڪ ڪندو ته، "جيڪو به ملڪ جنرل اسيمبلي ۾ اسرائيل خلاف لازمي پابندين جي حق ۾ ووٽ ڏيندو تنهن جي خلاف اسان اهڙي ڪارروائي ڪنداسين جو انجي نتيجن جو اندازو نٿو لڳائي سگهجي." حيرت ته انهن عرب ۽ مسلمان ملڪن تي آهي جيڪي پنهنجي پيش ڪيل ٺهراءَ تي آمريڪا کي اسرائيل جي طرفان ننگو ٿيندي ڏسڻ جي باوجود اُن جي لابيءَ جي زينت بنيا ويٺا آهن. مصر ۽ ترڪي ته آمريڪي ڌڙڪي کان اجلاس ۾ ئي حاضر نه رهيا. اِنهي ڪانپوءِ به آمريڪا دعويٰ ڪري ٿو ته هو مظلومن جو ساٿي ۽ دوست آهي.

تفو بر تو اي، چرخ گردان تفو.

عالمي سطح تي آمريڪي سامراج جي انٽر نيشنل ڍوُنڍي بي-بي-سي آهي، جيڪا پولينڊ جي پورهتين لاءِ ته ڏاڍا ڳوڙها ڳاڙي ٿي پر جڏهن خود آمريڪا ۾ ايئرمينن هڙتال ڪئي ته آمريڪي سرڪار انهن پورهتين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

سان اُهڙي ويڌن ڪئي جو شڪاگو وارو ڪوس ياد اچي ويو پر اِتي نہ آمريڪا ۽ نہ B.B.C کي ڪا پيڙا محسوس ٿي. هي ماڻهو ڪُوڙن جا بہ بادشاهہ آهن . ڇي لبيا جي صدر قذافيءَ ريگن کي مارائڻ جي لاءِ پنهنجا تربيت يافتہ گوريلا آمريڪا اُماڻيا آهن . اِهي ڳالهيون ڪندي آمريڪا سمجهي ٿو تہ شايد دنيا وارن جا حافظا ڪمزور ٿي ويا آهن ۽ هُنن وساري ڇڏيو آهي تہ عالمي رهنمائن کي مارائڻ جو ڏنڊو آمريڪا جو ئي آهي . آفريڪي آزادي جي عظيم اڳواڻ پيٽرڪ لوممبا ، مظلوم قومن جي پڪي يار ۽ همدرد چي گويرا ۽ چليءَ جي جمهوري صدر آلندي کي مارائڻ وارو آمريڪا ئي آهي .

بهرحال ڪتان جو ڪتان وجي نڪتاسين . اچون ٿا موٽي پنهنجيءَ ڳالهہ تي بي ڏينهن صبح سوير اسان ميمالئنڊ (Mima Land) وياسين . هيءَ شهر کان ڪو خاص پري ڪونہ هو ، اٽڪل ٤٥ منٽن ۾ اُتي پهتاسين. چوڌاري وڻن سان گهيريل پهاڙين جي وچ ۾ هيءَ تفريحگاهہ سيني سهوليتن سان ڀُر هئي . رهڻي هڪ شاندار ڊنڊ هئي ، جنهن ۾ پيئڻ جو بہ بندوبست ٿيل هو. هنجي چوڌاري بهترين ريسٽورانٽس ۽ رهائشي هوٽلون بہ هيون اِنهي ڪانسواءِ سفاري گاف ڪورس ، ٻارن، جي راندين لاءِ ميدان ، پارڪ ۽ تمام سٺا باغيچا هئا. ميما لئنڊ ۾ هڪ ئي سئي وندر ۽ معلومات جي جڳهہ هئي آهو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

هندَ جتي تاريخ کان اڳ (Pre Age) جي دور جي انسانن ۽ جانورن جا پلاسٽڪ جا بُت رکيل هئا. انهن کي سياحن ڏاڍي دلچسپي سان ڏٺو ٿي.

شام جو اسان ربڙ جي ڪارخانن ۾ وياسين پر آتي ڏپ تمام گهٽي هئي. جنهن ڪري نڪ تي رومال رکندي حليم چيو، ”پڇ تہ پڇون، نہ تہ بي هوش ٿي ويندا سين.“ سو پڇي جان ڇڏائيسين.

هتي ڏينهن شهر جي پرسان ربڙ جا پيلا ڏسڻ وياسين. ربڙ بنهہ ڪمائتي شئي آهي— هن مان هوائي جهازن جي ٽائرن کان وٺي ويندي پينسل جي اکرن ڊاهڻ جا ربڙ ٺهندا آهن. ربڙ جي وڻن مان گهاٽي چپڪندڙ رس نڪرندي آهي. جنهن مان ربڙ جون شيون ٺهنديون آهن. ملائيشيا ۾ ربڙ جا پيلا هزارن جي تعداد ۾ آهن ۽ هزارين ميلن ۾ پکڙيل آهن. ملائيشيا زراعت سان گڏ صنعت ۾ بہ چڱو سڌريل ملڪ آهي. ١٩٨١ع جي ورلڊ بئنڪ رپورٽ ۾ ملائيشيا ۽ ڪوريا کي ترقي پذير ملڪن جي ڀيٽ ۾ تيزيءَ سان صنعتي ترقي ڪندڙ ملڪ ڄاڻايو ويو آهي.

اڄ رات اسانکي واپس وطن ورڻو هو انهي ڪري جلد ڪمري تي موٽياسين ۽ ٽپڙ ٽاري سهيڙي سنڀالي ڪوالالمپور جي انٽر نيشنل ايئرپورٽ لاءِ ٽيڪسي ۾ سوار ٿياسين ۽ ٽيڪسي رستا چير يندي ايئر پورٽ ڏانهن ڊوڪڻ لڳي. اسان ملائيشيا تي موڪلائي واري نظر وجهندا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

وطن جي واڌارن کي ساريندا اچي اڏي پيڙي تياسين.

---

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

جپان

آءٌ ۽ عبدالحڪيم شاهه صبح سوير ٽئڪسي ۾ هانگ ڪانگ هوائي اڏي تي سهڙياسين، جتان ايئر انڊيا جي آڏام "٣١٦" ۾ ٽوڪيو لاءِ روانا ٿي وياسين. جيئن تہ صبح سوير اٿيا هئاسين ۽ تڪڙ بہ هئي اِنهيڪري ناشتو نہ ڪري سگهياسين. جهاز ۾ ناشتي ملڻ جي اميد تہ هئي پر ٻُڪ وڌندي پئي ويئي. هوائي اڏي تي چانهہ پيتسين پر بسڪوٽ يا سنيڪس اِنهيڪري نہ کاڌاسين تہ متان بک مري وڃي ۽ جهاز وارو ناشتو کائي نہ سگهون.

جهاز جي انتظار دوران ڊيوٽي فري شاپس تان مختصر نموني جي خريداري بہ ڪئيسين. هي سموري خريداري اسان سنگاپور مان ڪري ڇڏي هئي. اسانکي خبر هئي تہ هانگ ڪانگ شاپنگ جي خيال کان ٺيڪ نہ آهي، ڇاڪاڻ تہ هتي نقلي شيون جام هلندڙ آهن. جپان مان خريداري جو خيال اِنهيڪري لاهي ڇڏيو هئوسين جو جپاني شيون جپان جي ڀيٽ ۾ سنگاپور ۾ وڌيڪ سستيون ملن ٿيون. اِنهيءَ جو سبب اِهو آهي تہ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

جپان ۾ لوڪل ٽئڪس زياده آهن. اِنهيڪري ڏي جپاني شيون، جيڪي سڄي دنيا ۾ وڪامن ٿيون، جاپان جي پيٽ ۾ فري پورٽس تي زياده سستيون ملن ٿيون. منهنجي خيال ۾ شاپنگ لاءِ سينگاپور کان وڌيڪ مناسب جڳهه ٻي ڪابه نه آهي.

جهاز پنهنجي صحيح وقت تي اُسهيو. ٿوري دير ڪانپوءِ ناشتو آندو ويو جنهنکي ڏسي ٻاهه وٺي ويئي. ناشتي ۾ هڪ ٿڌي ڊبل روٽي، ڪافيءَ جو هڪ ڪوپ ۽ ٿورو مُربو، چٽڻي ۽ مکڻ وغيره هئا. مون سمجهيو ته شايد هيءَ ويجيٽيرين بريڪفاسٽ آهي جيڪا پَلَ ۾ اسانکي ڏني اٿن. چاڪاڻ ته ويجيٽيرينس لاءِ الڳ کاڌو هوندو آهي ۽ اڳواٽ پڇندا به آهن ۽ اسانکان به پڇيو هئائون. سو ايئرهوسٽس کي سڏي ٻڌايم ته اسان "ويشنو" نه آهيون. پر هن مسڪرائيندي ورائيو ته اِهو کاڌو توهانجي لاءِ ئي آهي. بهرحال خار ته ڏاڍا لڳا پر رِڻي به مات مُٺي بہ مات. مون بئنڪاڪ کان سنگاپور ۽ سنگاپور کان هانگ ڪانگ ۽ هانگ ڪانگ کان ٽوڪيو ٿائين ايئر انڊيا ۾ سفر ڪيو آهي، ٻنهي بيڪار ايئرلائين آهي. نه اٽس سروس سٺي ۽ نه کاڌو مزيدار. جهاز ۾ اندر هڪ قسم جي ڌپ پئي دماغ کي چٿيندي آهي. جمالياتي ذوق جي تسڪين ته پري رهي آئلو مٿي پليٽ ٿيل هوندي آهي. ايئرهوسٽس اڪثر ڪارين ۽ بدصورت هونديون آهن.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ويٽر جو ايئر انڊيا جي چٽڪمري پوشاڪ پهريندڙ يون
آهن ته رهيل سهيل ڪسر به پوري ٿي ويندي آهي.
خبر نه آهي ته ڇو اُنهيءَ هندستان، جنهن جي جمنا
گهاٽ تي سُونهن جا سوين سينگار هوندا آهن ۽ جنهن
۾ ڪشمير جهڙيون پري چهره ناريون آهن، انهن جي ايئرلائين
۾ ههڙا بدصورت چهرا آندا ويا آهن. ايئر انڊيا جي
سفر ۾ صرف هڪ شيءِ وڻندڙ هوندي آهي سا هيءَ
ته سڄي سفر دوران ايئر فون تي بهترين نوان ۽ پراڻا
گانا ٻڌي سگهجن ٿا. خاص طرح ڏينهن جي وقت سفر
جون گهڙيون مزيئي ڇگيون گذريو وڃن. ملڪ کان
ٻاهر پي – آءِ – اي جي سروس ايئر انڊيا جي ڀيٽ ۾
وڌيڪ سٺي آهي ۽ ڪاڏو به سٺو اٿس.

اسان ڇئن ڪلاڪن جي لڳاتار سفر ڪانپوءِ جپان
جي گاديءَ واري شهر ٽوڪيو جي ناريتا (Narita)
هوائي اڏي تي پهتاسين. ٽوڪيو جو شهر دنيا ۾
آباديءَ جي لحاظ کان وڏي ۾ وڏو شهر آهي. هن
شهر ۾ ٻه هوائي اڏا آهن. جهاز هوائي اڏي جي عمارت
سان گڏ لڳو. اسان هيٺ لهي هيلٿ ڪارڊ هيلٿ ڪائونٽر
وارن جي حوالي ڪري اميگريشن جي ڪائونٽر تي
پهتاسين. مسافر اٽڪل هڪ سؤ کن هئا. هر فلائيٽ لاءِ
الڳ ڪليئرنس سولي هو، جنهن ۾ ڪسٽم، هيلٿ ۽
اميگريشن اچي ويا ٿي. تنهن ڪري اچڻ يا وڃڻ وقت
ڪنهن به قسم جي دير يا رش نه ٿيندي آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

هر ملڪ ۾ پنهنجي قانون ۽ قاعدي پٽاندڙ ڪيترن ماڻهن جي اچڻ تي بندش هوندي آهي، جن ۾ سياسي ماڻهو، جاسوس، انٽرنيشنل سمگلر، سماج دشمن عناصر ۽ مشڪوڪ قسم جا ماڻهو اچي وڃن ٿا. اِنهي لاءِ اميگريشن وارن وٽ اهڙا رجسٽر به رکيل هوندا آهن جن ۾ هزارن جي تعداد ۾ اهڙا نالا لکيل هوندا آهن. اِنهيڪري نالا چيڪ ڪري پوءِ اسٽئمپ هڻي ملڪ ۾ گهڙڻ جي اجازت ڏيندا آهن. اِنهيڪري رش نه هئڻ جي باوجود به ڪن هوائي اڏن تي دير تي ويندي آهي. دنيا جي سُدريل ملڪن ۾ اِنهيءَ ڪم ڪي جلد اُڪلائڻ لاءِ ڪمپيوٽر استعمال ڪيا ويندا آهن. نه رجسٽر جي پنن اُٿلائڻ جي زحمت نه ڪا گهولا قولا. صرف پريل ڪارڊ (Embarcation Card) چڪاس لاءِ ڪمپيوٽر ۾ وڌو ويندو آهي ۽ سيڪنڊ ۾ جواب ملي ويندو آهي ته همراه مشڪوڪ قسم جو ماڻهو آهي يا نه. اِنهيءَ ريت عام طرح مسافر کي به محسوس ڪونه ٿيندو آهي ته هنجو نالو پيا چڪاسين. پر اڪثر جيٽ سيٽ (Jet Set) لائيف گذارڻ وارن کي يڪدم محسوس ٿي ويندو آهي ته همراه ڇا پيا ڪن.

آءٌ جڏهن قطار ۾ هلندو اميگريشن ڪائونٽر تي پهتس ته اميگريشن آفيسر سواءِ ڪنهن سوال پڇڻ جي مهني جي لاءِ ويزا ڏيئي ڇڏي. اڪثر ڏٺو ويو آهي ته اسٽئمپ لڳڻ ڪانپوءِ ماڻهو پاسپورٽ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڪيسي ۾ وجهي اڳتي ڌ وڙندا پنهنجي سامان لاءِ ڌ ڪندا وتندا آهن. پر اهو طريقو غلط آهي. آفيسر جي اسٽئمپ ڪانپوءِ پنهنجي پاسپورٽ جي چڪاس ڪرڻ گهرجي ته ويزا گهٽ ڏينهن جي ۽ ڪهڙي قسم جي ملي آهي. ڪڏهن ڪڏهن ائين به ٿيندو آهي ته اسٽئمپ لڳائڻ وسري ويندي آهي ۽ اهين پاسپورٽ واپس ڪري ڇڏيندا آهن. پوءِ وچڙ وقت يا شهر ۾ ڪنهن ڊيوٽي فري شاپ تي يا ٽريول ايجنٽ وٽ ٽڪيٽ وٺڻ وقت يا ڪنهن سفارتخاني ۾ ويزا وٺڻ وقت وڏي دشواري پيش ايندي آهي. ازانسواءِ اها ڳالهه به قانوني طرح ڏوهه آهي ته پاسپورٽ تي ارائيول اسٽئمپ نه هجي. ٿوري تڪڙ يا لاپرواهي سبب خوامخواه ڪيترين مشڪلاتن کي منهن ڏيڻو پوندو آهي. انهيءَ ڪري هر ماڻهوءَ کي هن ڳالهه جو خاص خيال رکڻ گهرجي.

هتي جڏهن مون پاسپورٽ تي نظر وڌي ته هڪ عجيب ڳالهه محسوس ٿي. عجب انهيءَ ڪري ٿيم جو دنيا جي هر ملڪ جي اميگريشن اسٽئمپ تي اُن ملڪ جو نالو ضرور ڇاپيل هوندو آهي. مثال طور- توهان جڏهن لنڊن، پئرس، منيلا، ڪوالالمپور، بئنڪاڪ ۽ ڪراچي هوائي اڏي تي پهچندا ته اميگريشن وارا جيڪا اسٽئمپ هڻندا اُن تي تاريخ سان گڏ هيءَ لکت به هوندي-

گريٽ برٽن لنڊن اميگريشن، فرانس پئرس اميگريشن،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

فلپائن منيلا اميگريشن ، ٿائيلنڊ بئنڪاڪ اميگريشن
۽ پاڪستان ڪراچي اميگريشن.

پر هيءَ دنيا جي پهرين اميگريشن اسٽئمپ هئي جنهن تي نه جاپان لکيل هو ۽ نه ٽوڪيو. صرف هي لفظ لکيل هئا:

”ناريتا اميگريشن آفيسر.“ هي نئون انداز مونکي ڏاڍو وڻيو. هونئن به عربيءَ جي چوڻي آهي ته - ڪل جديد ”لذيذ“ (يعني هر نئين شئي وڻندڙ ٿيندي آهي.)

سامان اسان کان اڳ پهچي چڪو هو سو ڪٽي ڪسٽم ڪائونٽر تي آياسين. ڪسٽم وارا ڪي بنهه شريف ماڻهو هئا، تن سامان ۽ اسانجون صورتون ڏسي هٿ سان اشارو ڏنو ته گولي تي وڃو. اسان سامان سهيڙي سڌا ٽوئرسٽ انفرميشن ڪائونٽر تي آياسين، جتان شهر جو نقشو ۽ انڊرگرائونڊ ٽرين جو نقشو، (جيڪو آخري صفحي تي ڏنل آهي.) جپان ۽ ٽوڪيو بابت معلوماتي ڪتابڙا وٺي وري سڌو هوٽل رزرويشن ڪائونٽر تي آياسين. ٽوڪيو ۾ ڪيترين ئي عاليشان آرام ده ۽ فرسٽ ڪلاس هوٽلون آهن. انهن هوٽلن ۾ گهڻو ڪري مغربي طرز جا ڪمرا آهن. جيڪڏهين ڪنهن مسافر کي روايتي جپاني طرز جي روم ۾ رهڻ جو شوق هجي ته اکوات چوڻ سان هوٽل انتظاميه اهڙو بندوبست به ڪري ڏيندي آهي. جيڪڏهين گهٽ

خرچ وارين هوٽلن ۾ رهڻ چاهجي ته وري 'بزنيس هوٽلون' به آهن، جن ۾ مناسب مسواڙ تي صاف سٿري ماحول وارا ڪمرا به ملن ٿا. اهڙن به گهٽ خرچ تي گذارو ڪرڻو هجي ته خالص جپاني طرز جا سراءِ گهر به آهن، جنکي ريوڪان ۽ منشوڪا (Ryokans-and Minshuka) ڪوٺجي ٿو. اِنهن ٻنهي ۾ في ماڻهو جي حساب سان مسواڙ وصول ڪئي ويندي آهي. اِنهيءَ مسواڙ ۾ گهڻو ڪري نيرن ۽ رات جي مانيءَ جا پئسا به شامل هوندا آهن. ڪاڏو ڪمرن ۾ ئي ڏنو ويندو آهي. اِنهن سرائن جي ڪمرن ۾ سمهڻ لاءِ جيڪو وڇاڻ هوندو آهي تنهن کي تاتامي مئٽ فلورس (Tatami Mat Floors) چوندا آهن. اهڙي سراءِ ۾ داخل ٿيڻ کان اڳ پنهنجا بوٽ لاهي چمپل پائڻا آهن، جيڪي اُتي رکيل هوندا آهن. تاتامي تڏن (فرشن) تي پير رکڻ کان اڳ آهي چمپل به لاهڻا پوندا آهن. جيڪڏهين غسلخاني ۾ وڃڻو هجي ته پوءِ غسلخاني جي دروازي وٽ رکيل غسلخاني وارا چمپل پائڻا پوندا آهن. غسلخاني مان نڪرڻ کان پوءِ آهي چمپل اُتي ئي لاهي ڇڏبا. اِنهن ڳالهين مان جپاني قوم جي صفائي ۽ سليقي ڏانهن ڌيان جو پتو پوي ٿو. هونئن به جپاني قوم مهذب ۽ شائسته هجڻ سان گڏ ضابطي جي بنهه پابند قوم آهي.

اسان هوٽل گنزا ڊائچي (Ginza Daichi)، جيڪا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

فور اسٽار هوٽل آهي ۽ گنزا جي علائقي ۾ آهي، جيڪو ٽوڪيو جو سٺي ۾ سٺو علائقو آهي، تنهن لاءِ ڪوپن ورتو. هن هوٽل جي ڊبل ڪمري جي مسواڙ ٽئڪس سميت اٽڪل ١٣٠٠/٠ سؤ رپيا هئي. هوائي اڏي تان ٽوري ڪرنسي بہ ورتيسين. وڌيڪ وٺڻ انهيءَ ڪري مناسب نہ سمجهيسين جو ٻين شهرن ۾ اهو تجربو ٿيو هو تہ هوائي اڏي جي ڀيٽ ۾ شهر ۾ مٽا سٽا ۾ وڌيڪ پئسا ملن ٿا. شهر وچ لاءِ زمين دوز ريلوي آهي، جنهنکي جپان ۾ سب وي (Subway) سڏين ٿا. رهتي بسون ۽ ٽيڪسيون هر گهڙيءَ موجود ملن ٿيون. اسان بس لاءِ اڳ ۾ ڪوپن وٺي ڇڏيو هو، جنهن جو ڀاڙو ٿيو ٢٤٠٠ يين (جپاني سڪو). انهيءَ بس اسانکي آڻي ٽوڪيو سٽي ايئر ٽرمينل تي ڇڏيو. جتان اسان ٻي سواري ۾ هوٽل پهتاسين. اسان جيڪڏهن هوائي اڏي کان سڌا هوٽل تائين ٽئڪسي ۾ اچون ها تہ گهٽ ۾ گهٽ ٨٠٠ سؤ روپيا ڀاڙو ڀرڻو پوي ها. ٽوڪيو جهڙي طرح دنيا جو وڏي ۾ وڏو شهر آهي، اهڙيءَ طرح دنيا جو مهانگي ۾ مهانگو شهر بہ آهي، رهتي آءٌ صرف بہ ٽي مثال ڏيان ٿو جنهن مان، توهان بخوبي اندازو لڳائي سگهو ٿا تہ مهانگائي جي صورتحال ڇا آهي.

اسان پهرين رات هڪ هندستاني مدراسي جي هوٽل ۾ ماني کائڻ وياسين. هوٽل جو نالو 'تاج' هو. اسان يعني مون ۽ عبدالحڪيم شاهہ مانيءَ ۾ هڪ مغز

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

مصالحو، هڪ چڪن مصالحو، چار نان ۽ ٻه سيون اپ بوتلون گهرايون. جنجو بل اٽڪل سادا ڇهه سئو روپيا ڏنوسين. هتي چانهه جي هڪ ڪوپ جي قيمت هئي ٣٥ روپيا.

اسان هڪ پيري هوٽل گنزا ۾ رکيل آٽو ميٽڪ مشين ذريعي جوتو پالش ڪيو. جنهن ۾ اسان پهريائين ٣٠ روپيا وڌا، تڏهن مشين هلڻ شروع ڪيو. اسان پهرين هڪ پير جو جوتو پالش لاءِ مشين ۾ رکيو، جڏهن آهو پالش ٿي ويو ته ٻوءِ ٻيو جوتو رکيوسين. جپان ۾ اهڙي مهانگائي آهي جو جيڪو ماڻهو جپان گهمي وري ٻي ملڪ ويو هوندو ته آتي ڪيس پئسا خرچ ڪندي مهانگائي محسوس نه ٿيندي هوندي.

اسان ايئرٽرمينل بلڊنگ کان ٻاهر نڪتاسين ته سِٽي ايئر ٽرمينل لاءِ ڪيٽريون بسون بيٺل هيون. اسان پهرين نمبر بس ۾ ڪوپن ڏيکاري پنهنجي نمبر واري سيٽ تي ويٺاسين. ٽوڪيو شهر ناريتا انٽر نيشنل هوائي اڏي کان تمام گهڻو پري آهي. شايد ئي دنيا ۾ ڪو هوائي اڏو شهر کان ايڏو پري هجي. هوائي اڏي کان سٽي ٽرمينل (City Terminal) تائين پهچندي اٽڪل ٧٠ – ٨٠ منٽ لڳي ويندا آهن، جڏهن ته رستا ٻه تمام سٺا ۽ ويڪرا آهن ۽ ٽريفڪ تي ٻه سٺي نموني ڪنٽرول ڪيو ويندو آهي. اسان شهر ۾ پهريائون سٽي ٽرمينل تي پهتاسين، جتان سامان ڪٺي ٽيڪسي ڪري پنهنجي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

هوٽل تي آياسين. ٿوري دير پاڳو ڪري، تڪ پيچي هيٺ لٿاسين ۽ هوٽل جي ڪائونٽر تان هندستاني هوٽل جي پڇا ڪري ٻاهر نڪتاسين. جپان دنيا جي اميرترين ملڪن ۾ شمار ڪيو وڃي ٿو. اها ڳالهه اسان هتي پهچندي ئي چٽيءَ طرح محسوس ڪئي. امير ملڪ جا اهڃاڻ جيڪي سمجهي سگهون ٿا سي سڀ هتي هيڪاندا ڏٺاسين. رستن جي صفائي ۽ ويڪرائي، ماڻهن جا سٺا ۽ سهڻا گهر، جيڪي اندران به سٺي نموني سينگاريل، هوٽلن جو اعليٰ معيار، عام تفريح جون جڳهيون، سپر مارڪيٽون، بسون، ڪارون، شهر جي اڏاوت، ماڻهن جون پوشاڪون وغيره سندن خوشحاليءَ جو ثبوت هيون. ماڻهن جي چهرن جي مهڪ ۽ ٽهڪ مان سندن اميري ۽ خوشحالي بکي رهي هئي. جپان جون موٽر سائيڪلون جيڪي سڄي دنيا ۾ ڊوڙنديون وتن، سي هتي رستن تي ڪي ورلي نظر آيون. هتي ڪن ۾ ٽوڪيو ۾ مونکي ڇهه يا ست موٽر سائيڪلون ڏسڻ ۾ آيون، جي نه ته رڳيون ڪارون ۽ ڪارون. جپاني ماڻهو گهڻو ڪري فل سوٽ پائين. اسان جنهن موسم ۾ وياسين ان ۾ اسانکي شرٽ پينٽ ۾ به گرمي محسوس ٿي رهي هئي، پر هتي تقريباً هر ماڻهوءَ کي ٽائي سوڌو فل سوٽ پيل هو.

جپان ۾، خاص طرح گنزا جي علائقي ۾ توهانکي دڪانن جي ٻاهران اليومينم ۽ پلاسٽڪ جا ڍهيل ڪيٽ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

نظر ايندا جن ۾ چانهه، ڪافي، ڪوڪ، سيون آپ، ببل آپ، پيپسي، بيئر، شراب جون هڪ پيگ واريون ننڍيون شيشيون، چپس، بادام، پاپڙ، ذهن ۾ بند ڪري جا پئڪيٽ، مختلف قسمن جا سينٽ، آفٽر شيو لوشن جون ننڍيون شيشيون، ريزر، پيسٽ، شيونگ ڪريم ۽ ٻيون انيڪ شيون رکيل نظر ايندي يون. هر شيءِ تي اگهه لکيل هوندو آهي ۽ هر شيءِ جي هيٺان سڪي وجهڻ جيترو سوراخ به هوندو آهي. توهان پنهنجي پسند جي شيءِ جو اگهه ڏسي اوترو سڪو سوراخ ۾ وجهي بٽڻ دٻائيندا ته آها شيءِ اچي هيٺ نڪاءُ ڪندي. اهڙن ڪن ڪيٽن ۾ وري ريزگاري حاصل ڪرڻ جو به جوڳو بندوبست ٿيل هوندو آهي. ريزي لاءِ هيٺ هڪ خانو هوندو آهي جنهن ۾ جيتري رقم جو نوٽ يا سڪو وجهندا اوترا ڪُلا پئسا ملي ويندا. اهڙا گهڻائي خانا هوندا آهن، مثلاً هڪ سئو جو نوٽ وجهندا ته پنجاهه جا ٻه نوٽ ملندا. هڪ پنجاهه جو نوٽ وجهندا ته توهانکي پنج ڏهين وارا نوٽ ملندا. پنجن رپين جو نوٽ وجهندا ته هڪ رپئي جا پنج نوٽ ملندا. هڪ رپئي وارو نوٽ وجهندا ته ٻه آٺ آنيون ملنديون، هڪ آٺ آني تي ٻه پاولييون ملنديون. هن ڪيٽ نما مشين تي جپاني ۽ انگريزي ٻوليءَ ۾ واضح هدايتون لکيل آهن، جنکي پڙهي هن مشين کي آساني سان استعمال ڪري سگهجيٿو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

اسان به پئسا وجهي ٻٽڻ دٻايو ته سيون آپ ٽين جي ڊٻي ۾ بند بلڪل ٿڌي اچي هيٺ ڌڪاءُ ڪيو. اسان اهڙا ٻه ڊٻا ڪڍي پيتا ۽ خالي ڊٻا وري اهڙن ڊٻن لاءِ رکيل کوکي ۾ ڦٽا ڪري ڇڏياسين. پاڪستان ۾ ملندڙ سيون آپ يا ٻئي ڪنهن سافٽ ڊرنڪ جي ذائقي ۽ ٻاهرين ملڪن جي سافٽ ڊرنڪس جي ذائقي ۾ زمين آسمان جو فرق هوندو آهي. جپاني قوم ۾ انفرادي يا اجتماعي طرح صفائي رکڻ جي جيڪا ساڃاهه آهي سا شايد ئي ڪنهن ٻي قوم ۾ هجي. رستي هلندي نه ڪٿ ڪچرو نظر ايندو ۽ نه سگريٽن جا ٽوٽا. رستا، فٽ پاٿ ۽ جڳهيون اهڙيون صاف جو چمڪن پيون.

جيئن ته گهمندي ڦرندي ڪجهه وقت لڳي ويو انهيءَ ڪري انڊين ريسٽورنٽ 'اشوڪا' جي ٻچا ڪري اچي هوٽل پيڙا ٿياسين. هوٽل رسيپشن تي ويٺل مدراسي نوجوان ورما ٻلي ڪار ڪندي افسوس سان ٻڌايو ته جيئن ته ڪافي دير تي پهچي هئي انهيءَ ڪري ماني ختم ٿي ويئي آهي. اسان چيس ته اسان جهاز ۾ نيرن به سٺي نه ڪئي هئي انهيءَ ڪري هاڻي ڪافي بُک محسوس ٿي رهي آهي. توهان مهرباني ڪري ڪجهه نه ڪجهه تيار ڪرائي ڏيو. پاڻ وراڻيائين ته اسانجو ڪچن اسٽاف وڃي چڪو آهي جنهن ڪري هو مجبور آهي. هن شريف ماڻهوءَ ايترو ڪيو جو ٻين انڊين هوٽلن تي ٽيليفون ڪري معلوم ڪيائين پر پتو پيو سڀني باسي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

صاف ڪري ڇڏيا آهن. وري تاج هوٽل تي ٽيليفون ڪيائين جن ڇيو تہ هنن وٽ ٽورو ڪي رهيل آهي سو جيڪو آهي آهو حاضر آهي. اسانجا بک ۾ آندا پي وٺيا سو ڇيوسين تہ ٺيڪ آهي، جيڪو هوندو سو هلي ويندو. هُن اسانکي جپانيءَ ۾ هوٽل تاج جي ائڊريس لکي ڏني ۽ موڪلائيندي معافي گهريائين تہ توهانکي اجائي زحمت ٿي جو اسان توهانکي کاڌو مهيا نہ ڪري سگهياسين. اسان چيو- ”ڪا ڳالهہ نہ آهي- تنهنجي مهرباني.“ اسان همراهہ کان ائڊريس وارو پُرزو وٺي اچي ٽئڪسي ۾ ويٺاسين ۽ ٽيڪسي واري کي پتو ڏيکاريوسين. جنهن سڌو اچي اسانکي تاج هوٽل وٽ ڇڏيو. اسانجو هتي اڳ ۾ ئي انتظار ٿي رهيو هو. اسان ماني کاڌي، ڏاڍي لذيذ لڳي پر مهانگي بہ حد هئي، جنهن جو اڳوات ذڪر ڪري آيو آهيان. ٽوڪيو شهر ۾ هنن هوٽلن تي توهانکي پنهنجي ملڪ جهڙو کاڌو ملندو: اجنتا، مهاراڄ، دهلي، موتي، سمرات (Samarat)، اشوڪا، تاج، گنڌارا. گنڌارا هوٽل جو مالڪ هڪ پاڪستاني آهي. ماني کائي ٽيڪسي ذريعي واپس ڪمري تي موٽياسين. پهچڻ شرط اسان صبح لاءِ ٽوئر جي بُڪنگ ڪرائي. رسيپشن وارن ٻڌايو تہ توهان صبح جو ٺيڪ نائين وڳي هيٺ بيل ماستر واري ڪئبن تي پهچي وڃجو.

اسان پنهنجي ڪمري ۾ رکيل ٽيليويزن کوليو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

جنهن تي صرف پنجين چئنل تي انگريزي پروگرام اچي رهيو هو. باقي سڀني چئنلن تي جاپاني ٻوليءَ ۾ پروگرام هلي رهيا هئا. ٽي - وي ۾ ١٣ چئنل هئا جڏهن ته ٽوڪيو ۾ سترهن ٽي - وي اسٽيشنون آهن، جيڪي واري واري سان هلنديون آهن. انگريزي پروگرام جو سسٽم پنهنجي ملڪ وانگر نه آهي ته ٽي وي تي جيڪو پروگرام هوندو ته خود بخود ڏسڻ ۾ ايندو. پر انجي برعڪس ٿيندو هيئن آهي ته جپان ۾ انگريزي پروگرام لاءِ هوٽل انتظاميه کي پهريائين ٽي وي اسٽيشن وارن سان معاهدو ڪرڻو پوندو آهي تڏهن هوٽل ۾ پروگرام ڏسڻ ۾ ايندو. ٻين عام ٽي وي اسٽيشنن تان انگريزي پروگرام عام طرح نه ڏيکاريا ويندا آهن. هوٽل گنزا ڊائچي ۽ هوٽل نيو جپان ۾ اهو پروگرام توهان چئنل نمبر پنجين تي ڏسي سگهندا پر اهو ساڳيو پروگرام هوٽل امپيريل، گنزا، ٽوڪيو، آڪاساڪا ٽوڪيو، ڪيو پلازا، پئسفڪ، نيو آٽاني، نيو آٽاني ٽاور، آڪارا، آڪارا انيڪس، پيلس، هلٽن، گرانڊ پيلس، ٽوڪيو پرنس، ٽاڪا ناوا ۽ پرنس تي چئنل نمبر ٻي تي ڏسڻ ۾ ايندو.

ٽي وي جي اِنهي چئنل پنجين ۽ ٻي واري سرشتي کي ٽوڪيو ۾ ڪيبل ٽيليويزن (Cable Television) سڏين. هي سرشتو اهڙو آهي جنهن ۾ سواءِ اسپيشل لائين جي ٻين ٽيليويزنس ۾ اهو پروگرام نه ڏسي سگهبو آهي. هاڻي رات به ڪافي ٿي چڪي هئي انهيڪري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ٿيڻ ۾ ننڍا ڪڙا ٿي پيا هئا. بستري تي ليٽندي ئي ننڊ اچي ويئي.

صبح تيار ٿي اسان هيٺ نائين وڳي ڌاري سٽي ٽوئر لاءِ بيل ماسٽر جي ڪئبن وٽ پهتاسين. جهڙوڪر اڳي ئي سُجاڻو. اسانجا نالا وٺي يعني مسٽر پلوچو ۽ مسٽر شاهه چئي ڪيڪاريائين ۽ چيائين ته هي وٺو توهانجا رزرويشن ڪارڊ ۽ هي اسٽيڪر توهان پنهنجين قميصن تي لڳائي ڇڏيو. هوءَ سامهون وئگن بيٺي آهي جيڪا گري لائين ٽوئرسٽ ڪمپني (Gray Line. Tourist Company) وارن جي آهي. رزرويشن ڪوپن وئگن جي دروازي تي بيٺل توهانجي ٽوئر گائيڊ کي ڏجو. اسان اِهي ڪوپن گائيڊ ڇوڪريءَ کي ڏنا ته هن پنهنجي جلترنگ جهڙي آواز ۾ اسانجي آجيان ڪئي. هن مسڪرائيندي اسانکي سَر (Sir) سڏيو ۽ چيائين ته، " آءٌ اڄ جي ٽوئر لاءِ توهانجي گائيڊ آهيان. جيڪڏهين توهان پسند ڪريو ٿا ته شڪرگذار آهيان پر جيڪڏهن نٿا پسند ڪريو ته افسوس اٿم پر هاڻي توهان ڪري به ڇا ٿا سگهو؟ توهانجي به مجبوري آهي." اسانکي اِنهيءَ ڳالهه تي ڏاڍي کل آئي ۽ پاڻ به کلڻ لڳي. جپان جي ماڻهن جو جيڪو نهايت مهذب، شائستو ۽ سهڻو رويو ۽ ڪردار آهي سو شايد ئي ڪنهن ٻي قوم جو هجي. اسانجي ٽوئر ويگن واري کي ۾ ٽي ماڻهو ٻيا ڪنهن ٻي هوٽل مان به ڪٺا هئا. ويگن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

۾ جملي ٢٠ ماڻهو ڪن هونداسين. سڀ ماڻهو ڪٺا ڪانپوه پاڻ (يعني گائيڊ) پنهنجو تعارف ڪرايائين ۽ پوءِ هر هڪ ڪان پنهنجو پنهنجو تعارف ڪرائيندي ويئي. جپان ۾ ائين ڪٿي ڇئجي ته ماڻهو انگريزي صفا ڄاڻن ئي ڪونه. پر جي ڪٿي ڄاڻن ته به ڳالهائيندا ڪونه. هن سونهين ڇوڪريءَ (Guide Girl) انگريزي تمام سٺي رواني سان ڳالهائي پئي. هن اسانکي ٻڌايو ته جپان ۾ هڪ به انگريزي اسڪول نه آهي. جيڪڏهين ڪنهن کي انگريزي سکڻي هوندي آهي ته ڪنهن ٻاهرئين ملڪ وڃي سکڻي پوندي آهي يا وري ملڪ اندر ڪنهن انگريزي ڄاڻندڙ ڪان انگريزي پڙهڻي پوندي آهي. اِنهي لاءِ رقم تمام گهڻي خرچ ٿيندي آهي. جپان ۾ انگريزيءَ جو چرچو اِنهيڪري عام نه آهي جو جپان ڪڏهن به انگريزن جي ٻيٽڪ نه رهي آهي. هر حاڪم طاقت پنهنجي ٻيٽڪ ۾ پنهنجي ٻولي ۽ ثقافت کي محڪوم قوم مٿان مڙهيندي آهي. جنهنڪري حاڪمن جي ٻولي عام ٿي ويندي آهي. آفريڪا کنڊ جي جن ٻيٽڪن تي انگريزن جو قبضو رهيو آتي انگريزي عام ٿي ۽ جن تي فرانسين جو قبضو رهيو آتي فرينچ ٻولي ڳالهائي وڃڻ لڳي ۽ جتي اسپين جو قبضو رهيو آتي اسپيني ڳالهائڻ ۾ آئي. تقريباً سڄي دنيا ۾ ائين ٿيندو رهيو.

ٽوڪيو شهر ٻن حصن ۾ ورهايل آهي. هڪ حصي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

چون ڊائون ٽاؤن (هيٺاهون شهر [Down Town]) ۽
ٻي حصي کي سڏين Uptown يعني مٿاهون شهر.
اسانجو هي سير (Tuor) صرف ڊائون ٽائون واري
علائقي جو هو. اسانجي ٽوئر پروگرام مطابق اسانکي
پهر ياٿين جنهن هنڌ تي وڃڻو هو سو هو ٽوڪيو ٽاور
(Tokyo Tower). جيسٽائين اسان پنهنجي ماڳ تي
رسون تيسٽائين رستي تي ويندي ويندي هوءِ اسانکي
مشهور جڳهين بابت ٻڌائيندي ويئي. اسانکي هڪ هنڌ
ڏانهن اشارو ڪري آمريڪا جو ڦڙڪندڙ جهنڊو
ڏيکاريائين ۽ ٻڌايائين ته اِها شهر جي وچڙ، هڪ هوٽل
آهي جنهن ۾ آمريڪي فوجي رهندا آهن، جو رهندا
آهن، تنهن جو پتو نه پئجي سگهيو. ٻي مهاياري لڙائي
۾ آمريڪا جنهن اخلاقي ڏيواليپڻي جو مظاهرو ڪندي
جپان جي ٻن شهرن هيروشيما ۽ ناگاساڪي تي ائٽم
بم اُڇلائي بي حساب تباهي آندي هئي سو اڄ امن
جو علمبردار بڻيو جپان ۾ جهنڊا کوڙيو ويٺو آهي.
انساني تاريخ ۾ ائٽم جو اِهو پهريون استعمال آمريڪا
هڪ ايشيائي قوم جي سرزمين تي ڪيو. جڏهن ته
سندس مکيه دشمن جرمني به ساڻس جنگ جوٽيو ويٺو
هو. اِنهي جنگ ۾ جپان کي وڏي تباهي ڏسڻي پئي.
مون هڪ پيرو هيروشيما جي تباهي تي هڪ مضمون
پڙهيو هو، جنهن ۾ چاڻايل هو ته هيروشيما تي اُڇلايل
ائٽم بم ايتري تباهي ڦهلائي جنهن جو خود آمريڪا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڪي ٻه اندازو نه هو. آمريڪي پائلٽن جن اهو بم هيروشيما تي اڇلايو هو رتن چيو ته بم ڦاٽڻ سان دونهين ۽ شعلن جي هڪ ڏگهي لاٽ زمين تان آٿي ۽ ايڏو وڏو ڌماڪو ٿيو جو جيٽ کي ٻه لوڏو محسوس ٿيو. پوءِ هنن جي اکين جيڪو نظارو ڏٺو سو انتهائي دهشتناڪ هو. هنن ٻڌايو ته دونهين ۽ مٽي جي اِنهي غبار ۾ اٽڪل ٻه هزار فٽ مٿي هننکي عمارتن جا ٽڪرا ۽ انساني جسمن جا عضوا اڏامندا ڏسڻ ۾ آيا. بعد ۾ اِنهن پائلٽن مان ڪنهن خوف کان آپگهات ڪيو ته ڪي دماغي توازن وڃائي ويٺا. انٽم ڦاٽڻ سان روشنيءَ جي جيڪا چمڪ ٿي تنهن جي ڪري ڪيترا ماڻهو نيڻن جو نور وڃائي ويٺا. ميلن ۾ ارد گرد عمارتون مٽيءَ جو ڍير بڻجي ويون. اٽڪل ڏيڍ لک ماڻهو هن ڌماڪي جو ُبک بڻيا. هڪ ڊاڪٽر اِنهي واقعي ۾ زخمي مريضن جو ذڪر ڪندي ٻڌايو ته مريضن جا جسم ڦارون ٿيا پيا هئا. جسم جو ڪو حصو اهڙو نه هو جنهن ۾ انجڪشن ڏيئي سگهجي. هن ٻڌايو ته هڪ مريض کي مجبوراً جڏهن وارن کان جهلي آٿارڻ جي ڪوشش ڪئي ويئي ته وارن سوڌي سڄي چمڙي لهي آئي.

شايد اِهو ئي سبب آهي جو پڙهيل ڪڙهيل جاپاني نوجوانن جي وڏي گهڻائي آمريڪا کان نفرت ڪري ٿي. پر جاپان جي سرمايدارانه اقتصادي نظام آنکي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ماضيءَ جي تلخ يادن جي باوجود آمريڪا جو ساٿي بڻائي رکيو آهي. ٻين ايشيائي ۽ ڏور اوڀر وارن ملڪن ملائيشيا، انڊونيشيا، ٿائيليند، سنگاپور، هانگ ڪانگ ۽ فلپائن وانگر جاپان ۾ به آمريڪي لابي واري پروپيگنڊا اوج تي هئي.

هاڻي اسانکي پري کان ٽاور ڏسڻ ۾ اچي رهيو هو. ٽوڪيو ۾ جيڪڏهن ڏکيون ڏکيون عمارتون نه هجن ته جيڪر ٽاور هر هنڌ کان ڏسڻ ۾ اچي. پر گهڻ ماڙ عمارتون ٽاور کي گهيريو بيٺيون آهن جنهن ڪري ٽاور ڏسڻ ۾ نٿو اچي سگهي. اسانجي وڏن اچي ٽاور جي هيٺان بيٺي. اسانجون ٽڪيٽون اڳ ۾ ئي ٽوئر وارن خريد ڪري ڇڏيون هيون. ٽاور ۾ داخل ٿيڻ جي في ڄڻو ريٽ آهي. وڏن لاءِ ٦٠٠ يين ۽ اسڪولي ٻارن لاءِ ٣٥٠ يين. ڪنڊر گارٽن جي شاگردن لاءِ ٢٠٠ يين. ٽاور جي اندر واري عجائب گهر ۾ داخلا في ڄڻو ريٽ آهي:

وڏن لاءِ ٤٥٠ يين.

اسڪولي ٻارن لاءِ ٤٠٠ يين.

ڪنڊر گارٽن شاگردن لاءِ ٤٠٠ يين.

اسان سيٺي لفٽ ذريعي ٽوڪيو ٽاور جي ٻي طبق (11 nd Floor) تي پهتاسين. ٻي طبق تي هوٽلون، ڪافي گهر ۽ خريداري لاءِ ڪيترائي دڪان هئا. اٺا

صبح جو ٽاڻو هو انهيءَ ڪري ڪوهيڙو تمام گهڻو ڇانيل هو. جنهنڪري سڄو شهر ڪوهيڙي جي ڇار ۾ ويڙهيل هو. مون اندازو لڳايو ته جيڪڏهن ڪوهيڙو نه هجي ها ته سارو شهر پنهنجي حسن و جمال ۽ رنگينين سان جرڪندو ڏسڻ ۾ اچي ها. ڪوهيڙي ۾ به هڪ پنهنجي نوعيت جي نزاڪت هوندي آهي، مون خليل جبران کي پڙهندي سندس لکڻين ۾ اڪثر لبنان جي ٻهاڙين تي ڇانيل ڪوهيڙي جو ذڪر ڏٺو آهي. هنجي مصوريءَ تي به غور نظر ڪبي ته انهن تي به ڪوهيڙو ڇانيل ڏسڻ ۾ ايندو. ڪوهيڙو درحقيقت شعر و ادب ۾ پُراسراريت جي علامت آهي. ٽوڪيو جي مٿان ڇانيل ڪوهيڙي کي ڏسندي آءٌ تصور جي دنيا ۾ ڪونجي ويس ۽ ويچار جي وهڪري ۾ لُڙهندي نه ڄاڻان ڪٿان ڪاٿان وڃي نڪتس.

ها ــ سو ڳالهه پئي ڪيم ٽوڪيو ٽاور جي. ٽوڪيو ٽاور ٺهڻ جو ڪم ۲۹ جون ۱۹۵۷ع ۾ شروع ٿيو ۽ ۲۳ ڊسمبر ۱۹۵۸ع ۾ ٺهي راس ٿيو. سندس مٿاهون حصو ۲۳ جون ۱۹٦۷ع تي عام ماڻهن جي ڏسڻ لاءِ کوليو ويو. ٽوڪيو ٽاور دنيا جي مشهور ايفل ٽاور (Eiffel Tower) کان به وڏو آهي جيڪو پيرس ۾ واقع آهي. ٽوهان جپان جي ماڻهن جي هُنري ۽ ڪاريگري مهارت جو اندازو هن ڳالهه مان لڳايو ته ايفل ٽاور ۷۰۰۰ ٽن لوهه مان ٺهي راس ٿيو، جڏهن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

۽ ٽوڪيو ٽاور وڏي هئڻ جي باوجود ۴۰۰۰ ٽن لوھ مان جڙيل تيار ٿيو آهي.

ٽاور نارنگي ۽ اڇي رنگ جو آهي. اِنهن ٻن رنگن جي چونڊ جو ڪارڻ اِهو ٻڌايو وڃيٿو ته نارنگي رنگ ڪوهيڙي جي هئڻ جي باوجود پري پري کان ڏسڻ ۾ اچيٿو ۽ اڇو رنگ امن جو نشان آهي. ٽوڪيو ٽاور جي مختلف طبقن (Floors) تي سرڪاري ۽ خانگي ادارن جون آفيسون ۽ شو رومس (Show Rooms) آهن . هيءُ ٽاور جيڪا سياحت جي خيال کان اهم جڳهه آهي، اُتي جپاني جديد ٽيڪنالاجي ۽ هنرمندي جو اعليٰ شاهڪار ٻه آهي. هي ٽاور ٽي وي جي ڪيترن چئنلن ، ٽوڪيو ريڊيو جي ايف ايم سسٽم، گورنمينٽ ريلوي جي مواصلاتي سسٽم، موسميات کاتي، هوائي جهازن جي موسمي معلومات لاءِ اسٽيشن طور پڻ ڪم ايندو آهي.

اسان اٽڪل ڏيڍ ڪلاڪ ٽاور ۾ گهمندا رهياسين. اُتان ڪانپوءِ مشهور امپريل پيلس پلازا ۽ امپريل ايسٽ گارڊن ڏانهن روانا ٿياسين. امپريل پيلس روايتي قسم جو شاهي محل آهي، جنهن جي شان شوڪت جو وڏو چرچو آهي. امپريل پيلس ۾ ۸۱ سالہ پوڙهي بادشاھ هيرو هتو ۽ سندس راڻيءَ جي رهائش آهي. هي محل چوديواري سميت اٽڪل ۲۵۰ ايڪڙن ۾ ڦهليل آهي. هيءُ محل شوگن (Shogun) يعني وچئين دور جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

جپاني حڪمرانن جي رهائش گاهه به رهيو آهي.
محل جي ٻاهرين پٽ جي ٿولهه ١٥ فٽ آهي. محل ۾ اندر وڃڻ جي اجازت نه آهي، پر محل سان گڏ امپيريل ايسٽ گارڊن، جيڪو محل جو هڪ حصو آهي، آچر سومر ۽ جمع تي وڃڻ جي اجازت هوندي آهي. اسان ڪاٺ جي ٺهيل هڪ تمام وڏي دروازي مان لنگهي اندر وياسين. دروازي تي صرف هڪ پهريدار بيٺل هو جنهن سان اسانجي گائيڊ جپانيءَ ۾ ڪجهه ڳالهايو ۽ تنهن ڪانپوءِ اسان اندر باغ ۾ داخل ٿياسين. سڄو باغ جپان جي پنهنجي خاص وڻندڙ قسم جي وڻن سان سينگاريل هو.

جپان ۾ ٩٠ سيڪڙو گـُل سائي قسم جا ٿيندا آهن ۽ باقي پنهنجي گلن جيان مختلف رنگن جا ٿيندا آهن. جپان جو مشهور قومي گل 'گل دائودي' آهي جيڪو هٿ جي چنبي جيڏو ڏاڍو پيارو گل ٿيندو آهي ۽ هنجا رنگ به مختلف ٿيندا آهن. عام طرح اڇي رنگ جي گل دائودي کي گهڻو پسند ڪيو ويندو آهي ۽ اِهو واقعي ٿيندو به پڻ جي پيٽ ۾ وڏو ۽ سهڻو آهي. گل جو ٻوٽو ٻج يا قلم مان نه ڦٽندو آهي پر هنجون ٽاريون پاڙ ڪان مٿي چنبڙي الڳ ڪري لڳائبيون آهن. اهڙيءَ ريت هڪ ٻوٽي مان سوين ٻوٽا پيدا ڪري سگهبا آهن. هيءُ ٻوٽو سياري جي موسم ۾ گل ڏيندو آهي ۽ اِهي گل ڪافي ڏينهن تائين ٽاريءَ ۾ ٽڙيا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

بيٺا هوندا آهن. هيءُ ٻوٽو گهڻي پاڻي ٻيهڻ ڪري سڙي ويندو آهي. اسان وٽ ڪراچيءَ ۾ هر سال سياري جي موسم ۾ گُل داؤدي جي نمائش به ٿيندي آهي.

امپريل ايسٽ گارڊن ڪو ايڊو وڏو ۽ ايترو سهڻو نه هو پر بادشاهي باغ هئڻ ڪري هن جي وڏي اهميت هئي. هن باغ ۾ هڪ بهترين قسم جي ننڍي ڍنڍ پڻ هئي. انهي ڍنڍ جو نظارو ڏسي، باغ جي هڪ هوٽل پيڙا ٿياسين، جتي ڪافي پيٽيسين ۽ پوءِ ٻاهر نڪتاسين. هاڻي اسانکي آسا ڪوسا ڪئينون ٽمپل (Asa Kusa Kananon Temple) ڏانهن وڃڻو هو.

هيءُ ٽمپل جپان جي بهترين ٽمپلس (مندرن) مان هڪ هو. هنجي اوچائي سندس عظمت ۽ شان شوڪت جي شاهدي ڏيئي رهي هئي. هيءَ بينڪاڪ واري ايمرالڊ ٻڌ ٽمپل جيان ويڪرو ۽ وسيع هو، پر تڏهن به هنجي ڀيٽ ۾ گهڻو ننڍو هو. آئي يعني بينڪاڪ ۾ ايمرالڊ ٻڌه ٽمپل لاءِ ماڻهن جي دلين ۾ گهڻو احترام به هو. پر هيتي آهو جذبو ڪجهه جهڪو محسوس پي ٿيو، جيتوڻيڪ جپان جا ٨٧ سيڪڙو ماڻهو ٻڌ ڌرم سان واسطو رکن ٿا. ٽمپل ۾ ڪافي دير تائين هيڏانهن هوڏانهن گهمندا رهياسين. ٽمپل جي اڏاوت روايتي ٻڌ مندرن جهڙي هئي ۽ منجهس ٻڌ جون پٿر مان تراشيل ڪيئي مورتيون رکيل هيون. پٿر جي بيجان ٽڪرن کي سنگتراشن جي هنرمند هٿن جيءَ نه جان عطا ڪري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

چڙي هئي. مختلف مورتين جي عضون جي بيهڪ ۽ چهرن جي تاثرات هڪ مخصوص انداز ۽ فڪر جي عڪاسي ٿي ڪئي.

آءٌ به گهمندي گهمندي ۽ ڏسندي وائسندي هزارها سال پويان جي دنيا ۾ ڪونئجي ويس. مونکي محلن ۾ رهندڙ راجائي گهراڻي جو هي نوجوان سچ جي ڳولا ۾ گيڙو رتو لباس ڪري بن بن ڀٽڪندو ڏسڻ ۾ آيو. هماليه جي پهاڙين ۽ ميداني وادين ۾ هن سچ ڏوريندي پيرَ ڦٽون ڪري ڇڏيا، پر سندس همت هنجو ساٿ نه ڇڏيو، سچ جي تلاش هنجي اَج کي ويتر وڌائيندي رهي. رشين سان رهاڻيون، سنياسين سان ساٿ، جوڳين جون تپسيائون ۽ يوگين جون دم ڪشيون هنجي من کي ويتر ماندو ڪنديون رهيون. هيءَ ڪنهن ازلي آجايل روح جيان شب و روز بيچين، بيقرار ۽ آتو هيو. فلسفي، منطق، يوگ وديا، علم نجوم، رياضي ۽ ڌرمي پستڪن جي مڙني چشمن جي ڇَس چکيندي به هنجي اَج نه اُجهامي:

پچان ڪامان پڇران، لوچيان ۽ لوچيان،
ڌَن ۾ ٿئونس پريڻ جي پيان نه ڍاپان.
جي سمنڊ مَنهن ڪيان ته سَرڪيائي هيڪ ٿئي.

جيڪا مامَ ڌرمي پستڪن نه سمجهائي، جيڪا ڳَنڍ رشين ۽ فلسفين ساڃهه جي نَهن سان نه کولي، تنهن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

خبر لهڻ لاءِ پڌ هماليہ جي اُوچي برف پوش چوٽيءَ ڏانهن نهار اُڇلائي: آبشارن جي سرمدي گيتن ڏانهن ڪن ڏنو، ندين ۽ دريائن جي حيات بخش وهڪرن کي عبرت جي اک سان ڏٺو، پره جو پکيئڙن جي لنونڊڙ منڙين لاتين ڏانهن ڌيان ڌريو، گپچهن ۾ ڳٽ پيل غلامن ۽ ڌرمي پيڊ پاوَ جي شڪار انسانن جي نبل ۽ نستن جسمن ۽ هيسيل هيڊ ٿيل چهرن کي نمائائي ۽ همدردي سان ڏٺو. گهاٽ گهاٽ تان گهمرو ڪيو، واڻڻ واڻڻ جو واءُ ورتو، آگهاڙن پيرن اجاڳ پهاڙن جا پنڌ جهاڳيا، ٻڙ جي ڇانوَ ۾ ڏينهن جا ڏينهن ويهي ٻورت رکيا، بدن جو ماس ڪوري فڪر جي عقاب کي ڪارائي هارائڻ ۾ جيت جو راز پاتو. موئنکي جڏهن ورت وارو پڌ (Fasting Budha) ڏسڻ ۾ آيو تہ مون ائين ڀانيو تہ هڏن جي هن پڃري ۾ مسڪين جي جهوپڙيءَ ۾ ٻرندڙ ڏيئي جي لاٽ جيان اندر ۾ ڪا جوت جرڪي رهي آهي. اِها لاٽ ئي راڄ ڀاڳ سک آرام قربان ڪري ماڻيل هنجي ڪل موڙي آهي. هنجون گهرن ڏوڏن ۾ پيل اکيون اُنهي ماڻيل موڙيءَ تي ڏاڍيون سرهيون ۽ مطمئن آهن. آءٌ تصور جي وهڪرن ۾ لڙهندي ڪٿان ڪان ڪٿي وڃي پهتو هوس تہ ايتري ۾ سندم ساٿيءَ ڪلهو ڌپريندي چيو، ”هيلي هل تہ ٻاهر جو هلي واءُ وٺون.“ ائين تصور جو سلسلو ٽُٽي ويو ۽ اسان مندر چڏي ٻاهر نڪري آياسين. ٽمپل سان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

گڏ هڪ بازار هئي. هيءَ بازار بلڪل حيدرآباد جي شاهي بازار وانگر لڳي ٿي. فرق صرف ايترو هو جو اِها اسانجي حيدرآباد واري شاهي بازار جي ڀيٽ ۾ وڌيڪ صاف سُٿري هئي ۽ مٿان سڄي ڇانيل هئي.

اسان جپان جنهن موسم ۾ وياسين سا ڪراچيءَ جي مئي مهيني جهڙي گرم موسم هئي. جپان ۾ گهمڻ جي لحاظ کان اپريل، مئي ۽ سيپٽمبر جي مهينن جي مند موزون هوندي آهي. اِنهن ٽنهي مهينن ۾ وري سيپٽمبر جو مهنو سڀ کان وڌيڪ بهتر هوندو آهي.

اسانجي سياحت جا سونهان يعني ٽوئر وارا اسانکي گنزا ۾ ڇڏي گهمڻ ڦرڻ جا سٺا مشورا ڏيئي موڪلائي ڪري وياه اسان گنزا ۾ سپر مارڪيٽن ۾ چڪر هڻندي ٿوري گهڻي خريداري ڪئي. وقت ڪافي ٿي ويو هو ۽ بک به ستائڻ لڳي سو ٽيڪسي ۾ چڙهي اچي هوٽل آشوڪا وٽ لٿاسين، هوٽل جي مئنيجر ورما اڄ به دير سان اچڻ ۽ ماني نه هڻڻ جو راڳ آلا پيو. اسانجي پيٽ ۾ بک کان آنڊا پي وٽيا سو اسان به هڪ نه ٻڌي نس ۽ چيوسينس ته: اڄ اسين به خالي موٽڻ وارا نه آهيون، تنهنجي ماني رکيل هوندي سا ئي ڪڍي اچ. همراه نيٺ ڪرڪي ڪڍڪي مانيءَ جو آرڊر ورتو. جيستائين ماني اچي تيستائين جپان جي ليبر پرابلمس جي شڪايت ڪندو رهيو. چوي: سائين هتي جپان ۾ مشيني ماڻهو (Rabot) به ايجاد ڪيا اٿن پر تڏهن به ليبر پرابلم

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڏينهن ۾ ڏينهن وڃي سنگين ٿيندو. باقي سڄي دنيا ۾ ماڻهو ڪن سڄي ڏينهن يا اڌ ڏينهن لاءِ پورهيو تي مزدوري پر هتي جپان ۾ ماڻهو ڪم ڪن ڪلاڪن ۽ منٽن جي حساب سان، سو به تمام مهانگي ملهه تي. آخر ۾ پاڻ هيئن به چيائين ته هتي جا ماڻهو ٻين ملڪن جي ماڻهن وانگر ڪم چور نه آهن. پنهنجي ڊيوٽي جو سڄو وقت تمام محنت ۽ ايمانداري سان ڪم ڪندا آهن.

جيئن ته هوٽل ۾ ٻيو ڪو به گراهڪ نه هو، انهيءَ ڪري مئنيجر سارو وقت اسانکي ليڪچر پيئاريندو رهيو. اسان ماني کائي ليڪچر ٻڌي بل ادا ڪري هوٽل کان هيٺ لهي گهٽين جا چڪر هڻندا اچي هوٽل تي پهتاسين. عبدالحڪيم شاهه ڪراچيءَ لاءِ فون بُڪ ڪرائي. ڪيس اختر شاهه (سابق ايم - پي - اي ۽ سابق صوبائي وزير سيد بشير احمد شاهه جو فرزند) سان ڳالهائڻو هو. اسان تي ڏينهن اختر شاهه سان ڪراچي ٽيليفون تي ڳالهائيندا هئاسين. هو مهرباني ڪري انهي دوران ٻه ٽي ڀيرا سونڌا ٽيليفون ڪري ورتل حال احوال اسانکي ٻڌائيندو هو. عبدالحڪيم شاهه حسب دستور ٽيليفون تي وڏي آواز ڳالهائيندي کيس تاڪيد ڪندو هو ته بقادار شاهه کي چئجو ته ڪيلن جي ٻاٽيءَ جو خيال رکي، جيڪڏهن مشين جي ڪنهن پرزي ۾ خرابي ٿي پوي ته رات وچ ۾ وڃي وٺي اچي. ڏينهن جو انتظار نه ڪري. تاڪيد ڪجانس ته خيال رکي، شاهه صاحب

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ٽيليفون تي ڳالهائيندي اهو وساري ويهندو هو ته هو جپان مان پيو ڳالهائي. ٻه ٽي دفعا ياد ڏيارڻ ڪانپوءِ فون جي جند ڇڏيندو هو. سو به ڇڏيندي ڇڏيندي بقادار شاهه (سندس وڏو فرزند) لاءِ تاڪيد ڪندو ويندو هو. جپان ۾ به ٽي ڏينهن پنهنجي ليکي ٽوڪيو شهر ۾ پسگردائي وارين ايراضين گهمڻ لاءِ چڪر تي نڪرندا هئاسين. اڪثر شام جو اشوڪا هوٽل ۾ ماني کائي پوءِ پنهنجي رهائش واري هوٽل تي ايندا هئاسين.

اسان جيترا ڏينهن به هوٽل ۾ رهياسين ڪڏهن به بيري جي ضرورت محسوس نه ڪئيسون، ڇو ته هوٽل ۾ اندرين ڪاڙو نه هوندو هو ۽ بيو ڪاڙو مهانگي هئڻ سبب اسانجي ڪاٿي ڪن زور هو. هوٽل جي هر فلور تي اسٽيل ۽ پلاسٽڪ جي مختلف سامانن سان ڀريل آٽوميٽڪ ڪيٽ رکيل هو جنهنجو تفصيلي ذڪر آءٌ اڳ ۾ ڪري آيو آهيان. هن ڪيٽ ۾ هڪ خانو وڏو ٻيڪ ٻڌ هو، جنهن کي دٻائڻ سان برف جا ننڍڙا ننڍڙا ٽڪر خود بخود ڪرڻ لڳندا هئا، انهيڪري برف جو مسئلو به آساني سان حل ٿيل هو. باقي رهيو پاڻي سو پيئڻ جي پاڻي واسطي الڳ نلڪو واش بيسن جي مٿان لڳل هو. ڪمري ۾ هڪ ننڍي ڪيٽلي هيٽر جي مٿان رکيل هئي ۽ آنجي پرسان چانهه، کنڊ ۽ ملڪ ڪريم جا ننڍيا پئڪيٽ، ڪوپ ۽ چمچا رکيل هوندا هئا. پنهنجي مدد پاڻ جي اصول تي رکيل سامان مان چانهه

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ٿاهي ڪنهن به وقت پي سگهياسين ٿي، جنهن لاءِ ڪا
به اضافي چارج وصول نه ٿيندي هئي. ڪمري جي
صفائي وقت بستري جي چادرن، وڇاڻن جي چوهن،
ٽوالن ۽ پاڻيءَ لاءِ روزانه ٻه وٿل ڪپڙن بدلائڻ سان گڏ
چانهه، کنڊ ۽ ملڪ ڪريم جا پئڪيٽ به روزانه نوان
رکي ويندا هئا. هوٽل تمام سهڻي نموني سان ضروري
شين سان سجايل هئي. هوٽل جي آپ ٽوڊيٽ هجڻ جو
اندازو هن ڳالهه مان لڳايو ته باٿ روم ۾ به علحده
ٽيليفون لڳل هئي.

ٽوڪيو شهر کي گهمڻ لاءِ ڏينهن جي نه پر مهينن
جي ضرورت آهي. بهرحال اسان به ٿوري عرصي ۾ وسان
نه گهٽايو روزانو بسن، ٽيڪسين، ريلواين ۽ ٽوئر
ڪمپني جي معرفت زياده گهمڻ جي ڪوشش ڪئي.
اِنهي مختصر عرصي جي گهٽي ۾ گهٽي سير و سياحت
دوران مون جپان ۾ چند خاص ڳالهيون ڏٺيون ۽
محسوس ڪيون:

(١)- ٽوڪيو جهڙي ڪثير آبادي واري هيڏي
وڏي شهر ۾ جتي رڳيون ڪارون ئي
ڪارون آهن، آتي سونکي ٽرئفڪ جي
گپا پيهه. بلڪل ڏسڻ ۾ نه آئي. ٽرئفڪ
جي ايڏي بهترين سسٽم جو ڪارڻ ٽرئفڪ
جي جديد سرشتن وارو طريقو آهي. جنهن
۾ هيٺيون ڳالهيون اچي وڃن ٿيون.......

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

وڏا ڪشادا رستا، شهر جي سٽان هڪ ٻئي
مٿان ٽي چار رستا، ٽرئفڪ جا آٽوميٽڪ
سگنل، ٽرئفڪ آفيسرن جي ڊڙني ۾ سنڌ ن
نيون ۾ تيز گاڏيون جن مان هر هڪ ۾
وائرليس جي موجودگي، ٽرئفڪ هيڊ ڪوارٽرن
۾ ڪمپيوٽرن ۾ رموٽ ڪنٽرول (Remote-
Control) جو جديد ۽ ڪارائتو نظام.
انهن مڙني ڳالهين کان وڌيڪ جيڪا ڳالهه
لکڻ لائق آهي سا ماڻهن جو ٽرئفڪ سينس
آهي.

(٢)- ٻي ڳالهه جيڪا مونکي عجيب لڳي سا
اِها آهي ته سڄي ٽوڪيو شهر ۾ جپان
جو جهنڊو مونکي هڪ يا ٻن هنڌن تي
ڦڙڪندو ڏسڻ ۾ آيو. جڏهن ته جپان جا
ماڻهو پنهنجي مادر وطن جپان تي اصل
ساهه ٿا ڏين. اُنهيءَ مان سمجهه ۾ آيو ته
جيڪي قومون پنهنجي وطن ۽ پنهنجي
جهنڊي سان دلي آڪير ۽ محبت رکن
ٿيون تنکي ڏيکاءُ ۽ نمائش جي جهنڊن
ڦڙڪائڻ جي ضرورت نه هوندي آهي.

(٣)- ٽئين ڳالهه ته اٽڪل سوا ڪروڙ ماڻهن جي
آبادي واري هن شهر ۾ جتي جيڏانهن
نهار تيڏانهن ڪارون ئي ڪارون آهن،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

تنهن ۾ نه ٽرئفڪ جي تڪليف، نه ڪو
هل هنگامو، نه ڪا ذهني ڪوفت ۽ نه
ماحول جي آلودگي ڏسڻ ۾ آئي ٿي.

(۴)- چوٿين ڳالهه ته جپان جي شهن جي سڄي
دنيا ۾ تشهير (Advertisement) وڏي
پئماني تي ٿيندي آهي. وڏن شهرن ۾
رات جو خاص ڪري رونق ٿي انهن
اڊورٽائزن جي ڪري هوندي آهي. پر
خود جپان جي هن وڏي شهر ۽ گاديءَ
واري هنڌ ٽوڪيو ۾ اسانکي تمام گهٽ يا
هيئن ڪٿي ڇنڇي ته نه جي برابر نيون
سائنس (Neun Signs) ڏسڻ ۾ آيون.

(۵)- آخري ڳالهه جنهن ڪان آءٌ گهڻو متاثر ٿيس
سا آهي جپاني ماڻهن جي انسان دوستي ۽
خلوص واري روش. هنن جي مهذب ورتاءَ
تي هڪ الڳ ڪتاب لکڻ جي ضرورت
آهي. جيڪي ماڻهو جپان گهمي آيا آهن،
يا جپان ۾ رهي آيا آهن، تن کي انهيءَ
ڳالهه جو بخوبي تجربو هوندو. هنن ماڻهن
جو توريل تڪيل مزاج، سلجهاڻپ، پڪو
۽ پختو ڪردار، حب الوطني جو جذبو ۽
جفاڪشيءَ هننجي تيز رفتار ترقيءَ جو
ڪارڻ آهي. سچ پچ هنن ماڻهن زنده رهڻ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

جو راز پروڙي ورتو آهي.

اسانکي پنهنجي پروگرام مطابق باقي ٻه ڏينهن ٽوڪيو ۾ رهڻو هو. جنهن لاءِ اسان هن ريت سٽاءُ سٽي ته: هڪ ڏينهن پنهنجي مرضيءَ ۽ ٻي ڏينهن وري سٽي ٽوئر ڪمپني جي معرفت شهر جي باقي مکيه جڳهين جو سير ڪجي. سو اسان هوٽل واري کي صبح جو ٽوئر لاءِ ٻه سيٽون بُڪ ڪرائڻ لاءِ چٺي ڇڏيون. جنهن اسانکي نوين وڳي جو وقت ڏنو ۽ اسان پروگرام مطابق ٻي ڏينهن صبح جو بيل ماسٽر جي ڪئبن تي آياسين، جنهن اسانکي اڳ ئي سڄاتو ٿي، ۽ هن بس لاءِ ٻه ڪوپن ۽ ٻه اسٽيڪر شرٽ تي هڻڻ لاءِ ڏنا ۽ سامهون بيٺل لگزري ڪوچ بس ڏانهن اشارو ڪري چيائين ته توهانجي ٽوئر لاءِ اِها بس آهي.

اسان هيٺ بيٺل گائيڊ ڇوڪريءَ کي ڪوپن ڏيکاري پنهنجي سيٽ تي وڃي ويٺاسين. بس هلڻ سان گڏ دستور مطابق گائيڊ ڇوڪري پنهنجو ۽ پئسينجرن مان هر هڪ جو تعارف سٺي نموني ڪرائيندي ويئي. هيءَ گائيڊ ڇوڪري اڳوٽي گائيڊ کان وڌيڪ ذهين ۽ سياڻي ٿي لڳي، پر سنجيده ضرورت کان زياده هئي. ڪنهن بہ گائيڊ ڇوڪريءَ کي ايترو سنجيده ۽ مائيٽو نہ ٿيڻ گهرجي. هُنجي طبيعت ميل جول واري هئڻ ڪپي ته جيئن سيني مسافرن سان رلي ملي هڪ ٿي وڃي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

اچ جي ٽوئر ۾ اسانکي سڀ کان پهرين جيڪا
جڳهه ڏيکارڻي هئي، سا هئي جپان جي پارليامينٽ
هائوس. اسانجي بس شهر مان ڦرندي اٽڪل اڌ ڪلاڪ
ڪانپوءِ جپان جي پارليامينٽ هائوس جي ٻاهران اچي
بيٺي. وڏي لوهي دروازي وٽ بيٺل محافظ سان اسانجي
گائيڊ ڇوڪري ڪجهه ڳالهايو ۽ شايد ڪجهه ڪاغذ
پڻ ڏيکاريا. جنهن ڪانپوءِ اسان سڀني جيڪي تعداد ۾
پنجويهه ڄڻا هئاسين، اندر داخل ٿياسين. پاڻ پاڪستان
۾ پارليامينٽ هائوس کي ڇئون نيشنل اسيمبلي، هند
۾ چون لوڪ سڀا، انگلنڊ ۾ چون هائوس آف ڪامنس،
آمريڪا ۾ چون هائوس آف پريزنٽيٽيو، تيئن وري جپان
۾ چون نيشنل ڊائٽ (National Diet) جيئن ته
پارليامينٽ جو اجلاس هلندڙ نه هو اِنهيءَ ڪري آٽي
گهٽا ماڻهو ڪونه ٿي ڏسڻ ۾ آيا. اسانکي پارليامينٽ
هائوس ۾ صرف لئبرري، مکيه ڪئنٽين ۽ ٻيو ڪجهه
آفيسون ڏيکاريائون.

جپان ۾ هينئر بادشاهت مڙيئي نالي ماتر وڃي رهي
آهي، جيئن برطانيه ۾ آهي. اڳي بادشاهه ڪل اختيارن
جا مرڪز ۽ زمين تي خدا جا پاڇا تصور ڪيا ويندا
هئا ۽ چيو ويندو هو ته، هڪ بادشاهه کي سئن ولين
جي قوت هوندي آهي. پر هاڻي صرف پنهنجو تاج مٿي
تي رکڻ ۽ لاهڻ جو اختيار باقي وڃي بچيو اٿن. انگريز
۽ جپاني قومون روايت پسند هجڻ ڪري بادشاهن کي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

مڙيئي ماضي جي يادگار طور قائم رکيو اچن. هتي جو سياسي نظام بورجوائي جمهوريت آهي. پارليامينٽ جي معرفت انتظامي سربراهه وزير اعظم چونڊيو ويندو آهي. اهو بورجوائي جمهوريت جو سرشتو دنيا جي اڪيچار ملڪن ۾ هلندڙ آهي. هن سرشتي جو بنياد بظاهر هن متي تي آهي ته جمهوريت آها حڪومت آهي جيڪا عوام جي آهي، عوام لاءِ آهي ۽ عوام ڪان آهي. پر جڏهن غور سان جائزو وٺجي ٿو ته پتو پوي ٿو ته ڳالهه اُن جي اُبتڙ آهي. صرف چند شاهوڪار، با اثر ۽ ڪامورا شاهي جي پٺڀيءَ تي ٽيگهر ڪندڙ ماڻهو ئي عوام جي نالي ۾ حڪومت ڪندا آهن، جنهن ۾ جمهوري آزادين ۽ بنيادي انساني حقن جو صرف دستور ۾ اندراج ڪري باقي ڪارروايون مَن پسند ڪندا آهن. اهڙين جمهوري رياستن ۾ ڪروڙها انسان بکهر وهائي پورهيو ڪندا آهن ۽ سندن ڪيل پورهئي مان ڪين رتي برابر به حصو نه ملندو آهي. لڪين ۽ ڪروڙين انسان بيمارين جو شڪار ٿي بنا دوا دارون پنهنجا پساهه پورا ڪندا آهن. ڪٿي معاشي بدحالي سبب مائٽ پنهنجا معصوم ٻچڙا اڪين ۾ لڙڪ آڻي وڪرو ڪري پيٽ پاليندا آهن ته ڪٿي عزتن جي نيلام ٿيڻ جو لائسنسبد ڪاروبار ٿيندو آهي.

جپان ۾ ننڍيون ننڍيون سياسي پارٽيون وڏي تعداد ۾ آهن. منهنجو محتاط اندازو آهي ته اهو تعداد سَٺ ڪان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

۽ زياده هوندو، هتي مکيہ سياسي پارٽيون ڇهہ آهن، جن ۾ جپان جي ڪميونسٽ پارٽي بہ شامل آهي. پارليامينٽ جا ڪل ميمبر ۵۱۰ آهن جن مان ۲۲ ميمبرن جو تعلق ڪميونسٽ پارٽي سان آهي. پارليامينٽ هائوس ۾ اسان اٽڪل ۲ ڪلاڪ گهمياسين ۽ پوءِ ٽاساڪي پرل گئلري (Tasaki Pearl Gallery) ۾ وياسين، جتي اسانکي ڊيڪاريائون تہ سِپ مان موتي ڪيئن ٿا ٺهن. پوءِ آنکي ڪيٿن خوبصورت بنايو ويندو آهي. هيءَ صرف سنڌن شو روم هو، باقي ڪارخانو ٻئي هنڌ تي هئين. انهيءَ ڪانپوءِ اسانکي جپان جي ٻي نمبر مکيہ مذهب شنتومت جو ٽمپل ميجي شرائن (Meiji Shrine) ڏيکارڻ وٺي ويا.

هيءَ مندر سڄو ڪاٺ جو ٺهيل آهي. هتي اسان آنهن جون ڌرمي رسمون بہ ڏٺيون. اسان ڏٺو تہ هڪ جوان جماڻ ٺاهوڪي ڇوڪريءَ ناچ پئي ڪيو ۽ سندس سات جي ٻين همراهن رکي رکي شوڪارا پئي پريا ۽ آنهن جي وچہ ۾ وري هڪ نوجوان ڇوڪري تلوار هٿ ۾ جهلي ناچ پئي ڪيو. هيءَ مندر هڪ باغ ۾ هو. اهو باغ بہ ڏسڻ وٽان آهي. جپاني قوم جتي سائنس ۽ ٽيڪنالاجي ۾ حيرت انگيز ترقي ڪئي آهي آتي قدامت پسندي ۽ ڌرمي ريتن رسمن کي بہ قائم رکيو آهي. جپان جي مختلف مندرن ۾ ساليانا ۽ موسم آهر ميڙ ۽ ميلا بہ ٿيندا آهن. انهن ميڙن جون تقريبون اڪثر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ماضيءَ جي يادگيرين سان لاڳاپيل هونديون آهن. اِنهن جو تاريخي پس منظر ۽ روايتي انداز دلچسپي کان خالي نہ آهي. اِنهن رسمن مان ڪن جو ذڪر هيٺ ڏجي ٿو.

(١)ـ دنيا جي مختلف مُلڪن ۾ وسڪاري جا گيت ۽ ناچ عام آهن. پُراڻي زماني ۾ جڏهن آبپاشي جو نظام سڌريل حالت ۾ نہ هو تہ زراعت ۽ چراگاهن جو مدار مينهن تي هوندو هُو. مينهن وسڻ جا ويس ڪندو هُو تہ ماڻهو ٻُود ۾ پرجيو پيا ناچ نچندا ۽ هُرچو ڳائيندا هئا. جنهن منڌ ۾ وري مينهن نہ وسندو هو تہ ماڻهو، مرڳهہ، پکي پکڻ ۽ سڀ ساهوارا پيا ڏُٿيءَ در ٻاڏائيندا هئا. اهڙي ريت ڪن قومن مينهن جا ديوتا ٺاهي اُنهنجي رضا حاصل ڪرڻ لاءِ جانورن ۽ انسانن جون قربانيون ڏيڻ شروع ڪيون، تہ ڪن وري طاقتور روحن کي پرچائڻ لاءِ جنتر منتر تخليق ڪيا. اسانوٽ بہ مينهن نہ پوڻ جي صورت ۾ يا حد کان وڌيڪ پوڻ جي حالت ۾ ماڻهو پٽت خيرات ڪندا آهن، شڪراني جون نمازون پڙهندا آهن يا هزارين صلواتون ورد ڪندا آهن.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ٽوڪيو ۾ هر سال جي ١٧ جولاءِ تي
مينهن روڪ ناچ ٿيندو آهي. جنهن ۾ ٽي
آزدها ناچ ڪندي مينهن بند ٿيڻ جون
دعائون گهرندا آهن، انهي صدين پراڻي رسم
کي جپاني ٻوليءَ ۾ مزو ڊو مينو مائي
(Mizudomie-no-Mai) سڏيندا آهن جنهن
جي لغوي معني آهي ’پاڻي روڪ ناچ.‘
هيءُ ناچ شنگاوا (Shingawa) جي ويجهو
گونشو جي مندر ۾ ٿيندو آهي، جتي هزارين
ماڻهو اچي مڙندا آهن. هن ناچ ۾ اسٽيج
تي ٻه نَر ازدها (Dzagons) هڪ مادي
ازدها جي پيار جيتڻ جي ڪوشش ڪندا
آهن.
چيو وڃيٿو ته انهيءَ ناچ جو بنياد اڄ کان
٥٥٠ سال اڳ پيو. اندازو آهي ته سال
١٤٢٩ع ۾ هن ايراضي ۾ برسات نه پوڻ
سبب سخت ڏڪار پيو هو ڏڪار جي ستايل
ماڻهن ۽ هزارين نارين گونشو جي مندر جي
هڪ پروهت هوميسو کي وڃي عرض ڪيو
ته هو مينهن وسڻ لاءِ دعا گهري. انهي
بزرگ پروهت هوميسو فصلن جي ديوتا
اناري ميوجن (Inari myojin) جي مورت
ڪاٺ ۾ جوڙائي. ڪکن مان هڪ ٻي ديوتا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

(Dragon God) ريوجن جي مُورت به
نهرائي ۽ پوءِ هڪ هفتي تائين وسڪاري لاءِ
دُعا گهرندو رهيو. ستين ڏينهن جي شام جو
هن ڊريگن ديوتا ريوجن جي ڪڪائين مُورتي
سمنڊ ۾ لوڙهي ڇڏي. وري مندر ۾ موٽي
اچي ٻيڻ ڏرمي دعائون پڙهڻ لڳو. ڏسندي
ڏسندي آسمان تي ڪڪرن جي ڪارونيار
ٿي ويئي. وڄن وراڪا ڏيڻ شروع ڪيا ۽
مينهن جون اوڙڪون وسڻ شروع ٿي ويون.
هارين نارين جا ڳوڙها لهي ويا ۽ اُڃايل
ڌرتي سيراب ٿي ويئي.
اهڙي ريت وقت ويو گذرندو. ٻن سالن
کانپوءِ يعني ۱۴۳۱ع ۾ وري بارش جون آهي
ٻَنَاپوڙ اوڙڪون اليون جو ماڻهن جو جيئڻ
جنجال ٿي پيو. چوندا آهن ته ماڻهو نه
سهي سردي ۽ نه سهي گرمي، سو هاري
ناري ۽ ڪِڙمي ڪاسبي وري پيگا ساڳئي
بزرگ پروهت وٽ ته: ”اي پيلارا انسان،
سڄي مهني جي مسلسل مينهن هئي فصل
تباهه ۽ مال ماري ڇڏيا آهن. هاڻي ته
جيئڻ ئي جنجال ٿي پيو آهي. پيلائي ڪري
ڪا دعا گهرو ته بارش بند ٿئي.“ هارين
نارين ۽ ماڻهن جي اِها سقيم حالت ڏسي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

هن بزرگ وري به دعا گهرڻ جو سانباهو ڪيو. هن پيري هن ٽن ازدهن (Dragons) جون مورتون تيار ڪرايون، جنکي مزو ڊومي (Mizodome) (يعني پاڻي روڪ) جو نالو ڏنائين. پروهت هارين کي چيو ته آهي مزوڊومي ازدهن جا نقاب منهن تي چاڙهي دهل ۽ توتارا وڄائي ناچ ڪن. هاري دهل ۽ توتارا وڄائي ناچ نچندا رهيا ۽ هي انهي دوران دعائون گهرندو رهيو. ڏسندي ڏسندي آسمان صاف تي ويو، ڪارونيار هٽي ويئي، بارش بس تي ويئي ۽ سج پوري آب تاب سان چمڪڻ لڳو. سارو لوڪ حيرت زده رهجي ويو ۽ هن آفت کان ڇوٽڪارو پائي سرهو ٿيڻ لڳو. انهيءَ واقعي جي ياد ۾ ١٧ جولاءِ تي هي ڏيهاڙو ملهايو ويندو آهي.

(٢)- پُراڻي زماني کان وٺي انسان مُئلن جي روحن کي خوش رکڻ لاءِ پانت پانت جا نظريا رکندڙ ۽ رسمون بجا آڻيندو رهيو آهي. جيتوڻيڪ جديد سائنسي انڪشافن انهن ڳالهين کي وهم کان وڌيڪ ڪابه اهميت نه ڏني آهي، پر تڏهن به اهن ڏاڏن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

سان جذباتي وابستگي انهن رسمن کي قائم
رکڻ لاءِ مُحرڪ طور ڪم ڪندي رهي
آهي. دنيا جي مختلف قومن، مذهبن ۽
ڌرمن ۾ روحن جي پرواز، روحن جي جاءِ
رهائش ۽ روحن جي ڪارگذارين بابت
ڪئين عجيب و غريب نظريا هلندڙ آهن.
هندوئن ۾ روح يا آتما جي جسمن بدلائڻ
جو عقيدو هلندڙ آهي. قديم مصرين ۾
مرده جسم ۾ ڪنهن به وقت روح جي
داخل ٿيڻ جو عقيدو هو. غالباً انهي ڪري ئي
قديم مصري لاشن کي دوائن ۽ مصالن
وسيلي محفوظ رکندا هئا ۽ مرندڙن سان گڏ
سندن ساز و سامان به دفن ڪندا هئا ته
جڏهن مُردو جيئرو ٿئي ته ڪيس استعمال
جون سڀ شيون اڳواٽ مُيسر هجن.

عيسائين، يهودين ۽ مسلمانن ۾ روحن جي
عالم برزخ ۾ رهڻ جو عقيدو هلندڙ آهي.
اهڙيءَ ريت جپان جي ماڻهن ۾، جنجو
تعلق ٻڌمت ۽ شنتومت سان آهي، به
روحن جي موجود رهڻ ۽ سير و سفر جو
عقيدو عام آهي. انهي سلسلي ۾ هو ١٣
جولاءِ کان ١٦ تاريخ تائين ياسو ڪوني
جنجا (Yasu Kuni Jinja) شرائن ۾ راڳ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

رنگ ناچ وغيره جو تقريبون منعقد ڪندا آهن. اهي تقريبون گذريل جنگين دوران شهيد ٿيلن جي روحن کي خوش ڪرڻ لاءِ ملهايون وينديون آهن. هنن جو عقيدو آهي ته مئلن جا روح پنهنجن دنياوي گهرن گهمڻ لاءِ ١٣ جولاءِ تي ايندا آهن ۽ ١٦ جولاءِ تي وري واپس ٻي جهان ڏانهن هليا ويندا آهن. شرائن ۾ هر شام ٢،٥٠٠،٠٠٠ روحن لاءِ مذهبي رسمون اداڪيون وينديون آهن ۽ امن لاءِ دعائون گهريون وينديون آهن. انهي تقريب کي چراغن جو تهوار به ڪري سڏبو آهي. هن تهوار ۾ هزارين ننڍا وڏا چراغ روشن رکيا ويندا آهن ته جيئن روح پنهنجن گهرن ڏانهن ايندي ۽ ٻي جهان ڏانهن موٽندي اونداهين ۾ نه ڀٽڪن. هن ڏيهاڙ جون رنگا رنگ تقريبون جن ۾ رقص و سرود، نمائشون، ڪرتب، لوڪ ناچ وغيره هوندا آهن ڪافي دلچسپ ۽ وندرائيندڙ آهن.

(٣)- موسم گرما جي دلچسپ رسمن مان هڪ رسم آهي تلاءُ يا نديءَ تي ڏيئا تارڻ. اسانوٽ سنڌ ۾ هندو سنڌوءَ تي هميشه

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڏيئو پرندڙ رکندا هئا. اِنهنکي دريا پنڌتي سڏيو ويندو آهي. پڙاڻي گهوٽ به اِنهي رسم جو ذکر ڪيو آهي.

جپان ۾ پاڻيءَ تي ڏيئن تارڻ واري رسم کي تورو ناگاشي (Toro Nagashi) چئجي ٿو. رات جي ڪاراڻ ۾ جـر تي ترندڙ ۽ ٽمڪندڙ ڏيئن جي جوت جو ڏيک ڏور کان ڏاڍو رومانٽڪ لڳندو آهي منگل جي سانجهيءَ مهل هزارين ٽمڪندڙ ڏيئا پاڻيءَ تي ترندا ۽ پاڻيءَ ۾ اولڙا ڏاهيندا ڪنهن اڻجاتي سفر تي ويندا نظر ايندا آهن. اِها تورو گاشي رسم ٻُڌمت وارن جي پراڻي رسم آهي ۽ بون ڏيهاڙي سان هنجو واسطو آهي. ٻڌمت وارن جي عقيدي موجب بون (Bon) سال جو اهو ڏيهاڙو آهي جڏهين هننجي ابن، ڏاڏن ۽ عريزن قريبن جا روح پنهنجن وارثن سان ملڻ لاءِ زمين تي ايندا آهن. اِهو ستين مهيني جو تيرهون ڏينهن هوندو آهي. عباد تگاهن ۾ قرباني جا خاص هنڌ جوڙيا ويندا آهن جن تي آيل روحن لاءِ ڪاڌا خوراڪون ۽ ميوا مٺايون ۽ شربت رکيا ويندا آهن. ١٦ تاريخ ارواح واپس وڃڻ شروع ڪندا آهن ۽ انهن جي راه روشن رکڻ لاءِ پاڻيءَ تي ڏيئا تاريا ويندا آهن. ڏيئا جن تالهين تي تاريا ويندا آهن، انهن تي ڪجهه ڪاڌا ۽ ميوا به رکيا ويندا آهن ته جيئن ارواح واپسيءَ جي سفر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

دوران ڪاٺي سگهن. اهڙيءَ ريت اِها رسم ٦ تاريخ
جي پڇاڙي سان انت تي ايندي آهي.
ڇڱو، هاڻي موٽي اچون ٿا سفر جي باقي بچيل
احوال ڏي. مندر جي باغ گهمڻ ڪانپوءِ اسانکي جپان
جي وڏي ۾ وڏي راندين جي اسٽيڊيم نيو ويو، جتي
پهرين ايشين گيمز ١٩٦٤ع ۾ ٿيون. جپاني قوم راندين
۽ جسماني ڪرتبن ۾ وڏي دلچسپي رکي ٿي. موجوده
وقت جپاني جوڊو ڪراٽي جي سڄي دنيا ۾ هاڪ
آهي. اِنهيڪانپوءِ اسانجا سونهان اسانکي ٽي سؤ سال
پراڻي هاريءَ جو گهر ڏيکارڻ وٺي ويا. هيءَ گهر ٻه
ماڙ هو ۽ هن ۾ هڪ ننڍڙو خوبصورت باغيچو به هو.
اسانکي ٻڌايو ويو ته جپان جو هاري ٽي سؤ سال اڳ
هن ريت رهندو هو. اسان وٽ اڄ به شايد ڪنهن اپر
مڊل ڪلاس واري ماڻهوءَ جو گهر ههڙو هجي.
هيءَ اسانجي اڄ جي ٽوئر جو آخري پروگرام هو.
اڃا جپان اڄ به هنن کي اسانکي گنزا جي علائقي ۾
لاهي ڇڏڻو هو، پر اسان کين چيو ته اسانکي هوٽل
تي هلي ڇڏيو. هوٽل ڏانهن وينديٰ وينديٰ رستي تي
اسانجي گائيڊ هڪ بنگلي ڏانهن اشارو ڪندي چيو ته
اِها جڳهه وزير اعظم جي سرڪاري رهائش گاهه آهي.
هن عمارت جي وڏي دروازي تي ٽي چار پهريدار بيٺل
هئا. بنگلي جي ٻاهرين پٽين تي سيڪيورٽي جي خيال
کان ڪئميرائون لڳل هيون. بنگلو ڪو خاص وڏو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

نہ ھو. شھر جي وچ ۾ ھنن کري ڀنھين پاسن کان
عام رستا ھيس، پر آنھن تي ٽرئفڪ بند نہ ھئي ۽ نہ
وري پٽيين پرسان پھريدار ھئا. ڪوبہ لانگھاڻو آسانيءَ سان
وزير اعظم جي گھر ۾ ڪابہ خطرناڪ شئي آساني سان
آڇلائي سگھيو ٿي. انھي امڪان جي باوجود رستن جو
ٽرئفڪ لاءِ کليو رھڻ ھن ڳالھہ جو اھڃاڻ ھو تہ پبلڪ
هرويرو تشدد ڏانھن مائل نہ ھئي. جنھن ملڪ ۾
جمھوري آزاديون نالي ماتر ھونديون آھن، آنھن ملڪن
جا سربراھہ سخت سيڪيورٽي پھرن ھيٺ گذاريندا آھن.
بورجوا جمھوريت پنھنجين اوڻاين جي باوجود عوام کي
حڪومتي سرشتي ۾ حصي وٺڻ ۽ حڪومتي ڪارگذارين
تي کلي تنقيد ڪرڻ جو حق ڏيئي جذبن جي اظھار
جا موقعا مھيا ڪري ٿي. انھيءَ ڪري اندر ئي اندر
سازشون جنم وٺي پڪيون پختيون نٿيون ٿين. ساڳئي
وقت عوام جي سياسي ساڃھہ جي بہ اوسر ٿئي ٿي.

ڪمري تي پھچي ڪجھہ ٿڪ پيگوسين ۽ پوءِ
وھنجي سھنجي چانھہ جو ھڪ گرما گرم ڪوپ پي
ٻاھر نڪتاسين. ٻاھر جيئن تہ ٿوري بارش وسي
رھي ھئي. انھي ڪري ھوٽل ۾ رکيل ڇٽي کنئسين.
جاپان جي وڏين ھوٽلن ۾ ڇٽيون ڪافي تعداد ۾
رکيل ھونديون آھن تہ جيئن برسات جي حالت ۾ ٻاھر
کڻي وڃجن ۽ واپسيءَ ۾ ساڳئي جڳھہ تي رکي ڇڏجن.
جيستائين برسات ھئي تيستائين تہ ڇٽيون اسان لاءِ رحمت

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

هيون پر برسات ختم ٿيڻ ڪانپوءِ بار ٻنجي پيون.
رات جو دستور مطابق اشوڪا هوٽل ۾ ماني کاڌيسين. ماني کائي ڦرندا گهرندا پنڌ ئي پنڌ اچي هوٽل پيڙا ٿياسين. صبح جو ڪوبہ ٽوئر پروگرام ڪونہ هو انهيڪري سوير اٿڻ جو اونو ۽ آلڪو نہ هيوسين. رات دير تائين پنجين چئنل تي انگريزي پروگرام ڏسندا رهياسين ۽ ڪافي دير سان ستاسين.
ٻي ڏينهن ڏاڍيون ننڊون ڪري اٿياسين ۽ ٻاهر نڪرندي ڀيرياڻين پي - آئي - اي (PIA) جي آفيس وياسين جتي اسانکي پنهنجي ٽڪيٽ جي باقي هڪڙي سرڪٽ يعني ٻئنڪاڪ ڪراچي کي O.K ڪرائڻو هو. عيد جو موقعو هو تنهنڪري ٽڪيٽ ون سرڪٽ يعني ٻئنڪاڪ ڪراچي لاءِ O.K ٿيڻ ۾ ڪافي تڪليف پيش پئي آئي. اسانجي ٽڪيٽ هر شهر لاءِ اڳيئي او - ڪي ٿيل هئي پر ٻئنڪاڪ ڪراچي لاءِ هر جڳهہ تي انتظار ڪرڻ لاءِ ٻي چيائو ن. عيد جي ڪري اسانکي بہ تمام گهڻو خيال هو تہ عيد وچي گهوٽ ڪريون. گهمندي ڦرندي پي - آء - اي جي آفيسن ۾ جهاتيون بہ پائيندا هئاسين. اسان آفيسن ۾ وياسين ۽ کين پنهنجي حال کان واقف ڪيو. آفيس وارن اسانجا نالا نوٽ ڪري ڪمپيوٽر جي حوالي ڪيا. جتان جواب مليو تہ توهانجون سيٽون O.K آهن. اِنهي کانپوءِ وچي ڪجهہ اطمينان ٿيو. هر ماڻهوءَ کي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ٻاهرين ملڪن يعني ولايتن جي وڻن ڏسڻ جو ڏاڍو شوق هوندو آهي، پر جڏهن ٻاهر ڪجهه ڏينهن لڳي ويندا آهن ته ائين ڪک ۽ وطن جا واٽ ڏاڍا ياد ايندا آهن. دل چاهيندي آهي ته پَر ٿي پون ته ڪَر اُڏري وڃي گهر پهچو ٿجي، سو اسانکي به جڏهن اهو ٻڌائون ته توهانجي ٽڪيٽ بئنڪاڪ کان ڪراچي لاءِ او ڪي آهي ته اسانکي دلي اطمينان ٿيو. اسان آفيس وارن جون مهربانيون مڃيندي ٻاهر نڪتاسين.

شام تائين سڄو وقت پنڌ ٿي پنڌ ٽوڪيو شهر جو سير ڪندا رهياسين. درحقيقت گهمڻ جو اصل مزو آهي به پنڌ ۾. ٽور سٽ (سياحن) کي گهرجي ته ٽيڪسين بجاءِ پنڌ گهمن ڦرن. جيڪا ڄاڻ ۽ معلومات پنڌ گهمڻ سان پلئه پوندي سا ٽيڪسين ذريعي قطعي حاصل نٿي ٿئي. اسان شام ڌاري موٽي هوٽل تي آياسين جتي ٿورو آرام ڪري پوءِ هوٽل وارن سان ڳالهايوسين ته اسان صبح جو منيلا ويندا سين جنهنڪري اسانجو بل صبح جو ڏجو ۽ هوٽل جي گاڏي به ڏجو ته جيئن اسان سڌي ايئر ٽرمينل تي پهچي سگهون ۽ پوءِ اُتان ايئرپورٽ لاءِ روانا ٿي وڃون. تنهن تي چيائون ته جيڪڏهين توهان چاهيو ته اسانجو ڪوچ به توهان کي ملي سگهي ٿو ۽ ڀاڙو به ساڳيو ٿي آهي ۽ اهو سڌو ايئرپورٽ تي ڇڏيندو. اهڙي ريت توهان ٻن ٻن سوارين بدلائڻ جي زحمت کان به بچي پوندا ۽ ڀاڙي جي به بچت ٿي پوندي. اسان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

توهانکي سڌو ناريتا انٽرنيشنل هوائي اڏي تي ڇا پهچايون.
اسان ٻه هاڻوڪار ڪئي ۽ ڪين ٻڌايو ته اسانجي فلائيٽ
صبح جو اٺڪل ٻارهين وڳي ڌاري روانہ ٿيندي
انهيڪري اسانکي ڪم از ڪم ٻہ ڪلاڪ اڳوات اڏي
تي پهچائجو. جنهن تي رسيپشن وارن جواب ۾ چيو،
”توهان فڪر نہ ڪريو. اسان توهانکي ڇهين وڳي
ڌاري ايئر پورٽ لاءِ ڪٺي هلنداسين. توهان بلڪل تيار
تي هيٺ پهچي وڃجو.“
اسان سامان وغيره درست ڪري جلدي سمهي
رهياسين تہ جيئن صبح سوير آٿي سکهون پر انتظار ۾
ننڊ ئي نہ پئي آئي. سڄي رات پاسا ورائيندي وهامي
ويئي. رکي رکي هڪ ٻئي کان پئي پڇيوسين تہ ننڊ
نئي اچئي ڇا؟ بهرحال رات جا چار پهر الله الله
ڪري پورا ڪياسين ۽ صبح سوير آٿي تيار ٿي سامان
ڪٺي هيٺ رسيپشن تي پهتاسين. هوٽل جو بل ڏنائون،
ادائگي ڪري اچي بس ۾ ويٺا تياسين. برسات گهٽي
پئجي رهي هئي انهيڪري ڊوڙي اچي بس ۾ ويٺاسين.
بس ۾ پهر ٻائين تي-وي تي ميوزڪ پروگرام ڏيکاريائون
۽ پوءِ انگريزيءَ ۾ واپسي لاءِ ايئرپورٽ فارملٽيز
سمجهايائو ن. جيئن تہ هر ڳالهہ اهڙي سئي نموني
سمجهايائو ن جو واپسي ۾ ٿير جيتري بہ تڪليف يا
پيچ پچان ڪانہ ٿي. اسان تمام گهٽي برسات هئڻ جي
باوجود ايئر پورٽ تي پوري وقت تي پهتاسين. جتي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

اسانجي فلائيٽ لاءِ بورڊنگ شروع ٿي چڪي هئي
اسان پنهنجو سامان ڏيئي ٽڪيٽ وٺي اچي لائونج ۾
ويٺاسين. ٿوري دير ڪانپوءِ اعلان ٿيو ته توهانجي آڌام
منيلا لاءِ تيار آهي. اسان سڌا اچي جهاز ۾ پهتاسين
جتي ايئر هوسٽس اسانکي اسانجون سيٽون ڏيکاريون.
اسان پنهنجين سيٽن تي ويٺاسين. ٻن منٽن ڪانپوءِ جهاز
پنهنجي صحيح وقت تي منيلا لاءِ اڏامڻو. اهڙيءَ طرح
اسان جپان جي هن سهڻي سرزمين تان ڪجهي هوائن جي
دنيا ۾ هليا وياسين. جپان جهڙو ٻڌوسين تهڙو ڏٺوسين.

---

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

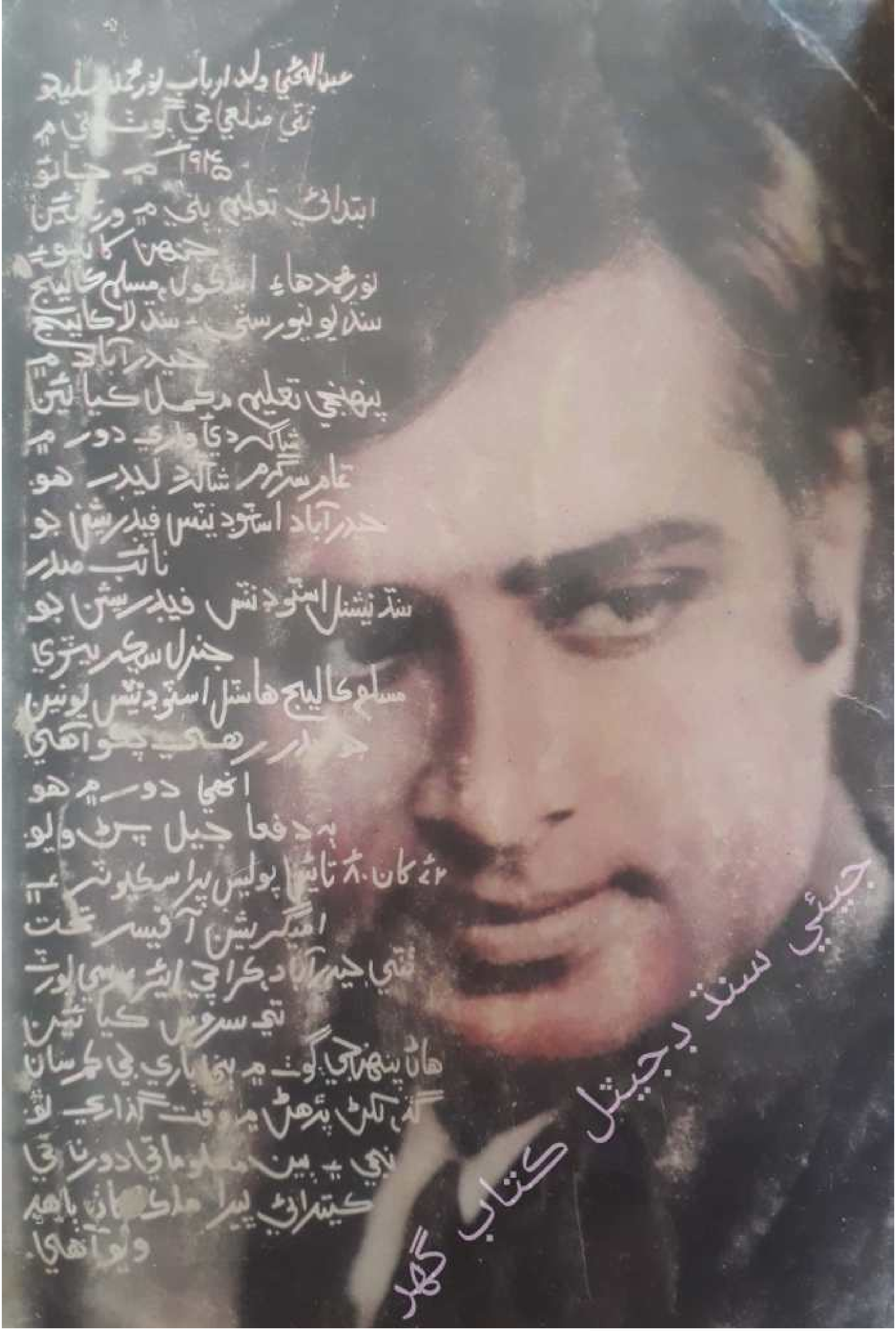

عبدالحئي ولد ارباب نور محمد سليجو
ٺٽي ضلعي جي ڳوٺ [illegible] ۾
1945ع ۾ ڄائو
ابتدائي تعليم ڳوٺ ۾ ورتائين
جنهن کانپوءِ
نور محمد هاءِ اسڪول، مسلم ڪاليج
سنڌ يونيورسٽي، سنڌ لا ڪاليج
حيدرآباد ۾
پنهنجي تعليم مڪمل ڪيائين.
شاگردي واري دور ۾
عام سرگرم شاگرد ليڊر هو.
حيدرآباد اسٽوڊنٽس فيڊريشن جو
نائب صدر
سنڌ نيشنل اسٽوڊنٽس فيڊريشن جو
جنرل سيڪريٽري
مسلم ڪاليج هاسٽل اسٽوڊنٽس يونين
جو [illegible] رهي چڪو آهي.
انهي دور ۾ هو
ٻه دفعا جيل پڻ ويو.
1972ع کان 1980ع تائين پوليس پراسيڪيوٽر ۽
اميگريشن آفيسر تحت
ٺٽي، حيدرآباد، ڪراچي ايئرپورٽ
تي سروس ڪيائين.
هاڻ پنهنجي ڳوٺ ۾ ٻني ٻاري جي ڪم سان
گڏ ڪتاب پڙهڻ ۾ وقت گذاري ٿو.
[illegible] ٻه بين [illegible] ناول
ڪيترائي [illegible]
ويو آهي.

جيئي سنڌ ڊجيٽل ڪتاب گهر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

سنڌ سلامت

www.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت جو مشن ۽ مقصد سنڌي ٻوليءَ جي ڊجيٽلائيزيشن ۽ پکيڙ کي وسيع ڪرڻ آهي ۽ پڻ دنيا سان گڏ سنڌس رفتار سان هلڻ جو سانباهو آهي، ڇو تہ تاريخ هميشہ انهن قومن جو احترام ڪيو آهي جن پنهنجي علمي سرمائي جي حفاظت ڪئي آهي. سنڌ سلامت پڻ پنهنجي ٻوليءَ جي بقاء خاطر سنڌي ٻوليءَ ۾ لکيل قيمتي ۽ ناياب ورثي کي ضايع ٿيڻ کان بچائڻ ۽ ان کي نہ رڳو محفوظ رکڻ پر پنهنجي اديبن، ليکڪن، محققن ۽ شاعرن جي علم، هنر ۽ تخليقن کي ڊيجيٽلائيز ڪندي دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ موجود سنڌين تائين مفت ۾ آسانيءَ سان پهچائڻ جو عزم ڪيو آهي.

اسان جي خواهش هئي تہ سنڌي مواد تي مشتمل هڪ اهڙو ڪتاب گهر قائم ڪجي جتي هر موضوع تي مشتمل ڪتاب موجود ملن. ڪتابن کي ڳولڻ ۽ ڊائونلوڊ ڪرڻ آسان هجي ۽ اينڊرائيڊ سميت آئي فون يا ونڊوز آپريٽنگ سسٽم سميت هر قسم جي ڊوائيس تي آساني سان آن لائين پڻ پڙهي سگهجي.

۽ اهو سڀ ”سنڌ سلامت ڪتاب گهر“ ذريعي ئي ممڪن ٿي سگهيو. اميد تہ سنڌ سلامت ڪتاب گهر ذريعي سموري دنيا ۾ موجود سنڌي نہ صرف ڀرپور لاڀ حاصل ڪندا پر سنڌ سلامت ڪتاب گهر کي وڌيڪ فائديمند بنائڻ لاءِ پنهنجو ڀرپور ساٿ نڀائيندا.

books.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت ڪتاب گهر جي اينڊرائيڊ اپليڪيشن پلي اسٽور جي هن لنڪ تان ڊائونلوڊ ڪريو:

https://play.google.com/store/apps/details?id=com.sindhsalamat.book